

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

ANTİK ÇAĞ'DA
BATI KİLİKİYA İLE DOĞU PAMPHYLIA
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Burhanettin DEMİRTOP

YÜKSEL LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Özdemir KOÇAK

KONYA-2009

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu	iii
Önsöz.....	iv
Özet.....	v
Summary.....	vi
Kısaltmalar	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı ve Önemi.....	1
1.2. Amaç ve Yöntem	1
2. KİLİKİYA ve PAMPHYLIA ADLARININ KÖKENİ.....	2
3. BÖLGENİN COĞRAFYASI ve FİZİKİ ÖZELLİKLERİ.....	4
3.1. Fiziki Coğrafya	4
3.1.1. Bölgenin Topografyası ve Dağlar	4
3.1.2. Akarsular	6
3.2. İklim	8
3.3 Bitki Örtüsü	9
4. BATI KİLİKİYA ve DOĞU PAMPHYLIA TARİHİ COĞRAFYASI.....	11
4.1. Bölgenin Sınırları	11
4.2. Bölgedeki Antik Yollar ve Ulaşım.....	21
4.3. Bölge Tarihi Üzerine Yapılan Araştırmalar	24
5. BATI KİLİKİYA ve DOĞU PAMPHYLIA BÖLGESİNİN TARİHİ.....	29
5.1. Pers İmparatorluğu Dönemi	29
5.2. İskender Dönemi ve Helenistik Dönem	37
5.3. Roma Dönemi	51
6. ANTİK ÇAĞDA BATI KİLİKİA ve DOĞU PAMPHYLIA ARASINDAKİ İLİŞKİLER	69
a-Batı Kilikiya ve Doğu Pamphylia Arasındaki İlişkiler Tarihi İlişkiler	69
b- Batı Kilikiya ve Doğu Pamphylia Arasındaki Ekonomik ve Kültürel İlişkiler ..	73
7. SONUÇ	83
Kaynakça	
Levhalar	

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Burhanettin DEMİRTOP

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Burhanettin DEMİRTOP tarafından hazırlanan ANTİK ÇAĞ'DA BATI KİLİKİYA İLE DOĞU PAMPHYLİA ARASINDAKİ İLİŞKİLER başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Hasan BAHAR
Doç.Dr. Özdemir KOÇAK
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ

Başkan
Üye
Üye

İmza
İmza
İmza

ÖNSÖZ

Bölge bugün Antalya ilinin doğusunda bulunan Alanya ilçesi çevresi ve Mersin ili Anamur ilçesi arasında yer alan bölgeyi kapsamaktadır. Bu bölge Antik Çağda Batı Kilikya (Dağlık Kilikya=Cilicia Trechea) olarak adlandırılan bölgenin batısı da özellikle yerleşimlerin olduğu sahil kesimidir. Bölgenin özellikle M.Ö I binden sonra başlayan Dor göçleri sonraki döneminde başlayan tarihi hareketliliktedir. Bu hareketlilik sonrası Doğu Akdeniz ticaretinin önem kazanması sonucudur ki; Suriye, Kilikya, Kıbrıs, Yunanistan ve Batı Akdeniz arasında bir geçiş noktası olması bu bölgenin önemini artırmıştır. Bu stratejik konum aynı zamanda bölgenin sosyokültürel ve ekonomik yapısının etkilenmesine sebep olmuştur. Bu dönemde bölgede başlayan savaşlar ve bunun sonucu olarak antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalarla bölgede zaman zaman siyasi otorite boşluğu başlamıştır. Bu ortamda bölgenin çevre bölgelerle olan ilişkilerini etkilemiş, kültürel yapısında değişikliklere sebep olmuştur. Bu siyasi boşluklar sonucu özellikle M.Ö II. yüzyıllardan sonra bölge tarihinin en önemli olaylarından olan Kilikya Korsanları meselesi ortaya çıkmıştır.

Korsanlık faaliyetlerinin coğrafi ve siyasi faktörler nedeniyle Batı Kilikya bölgesinde merkez olması bölgenin sosyoekonomik ve kültürel yapısını etkilemiştir. Bu konuda Antik Tarihçilerin yazdıkları eserler, XIX. yüzyıl araştırma yapan seyyahların ve günümüz tarihçilerin ışığında Doğu Pamphylia ve Batı Kilikya'nın sınırını oluşturan Manavgat ve Anamur arasındaki ilişkilerine bakacağız.

Bu bölge araştırma yapma vesile olan başta Prof. Dr. Hasan BAHAR'a, Danışman Hocam Özdemir KOÇAK'a, uzun süre yaşadığım bölgenin tarihi ve coğrafyası tanımamda yardımcı olduğu için teşekkürü bir borç bilirim.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Burhanettin DEMİRTOP	Numarası 064202011005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/ ESKİ ÇAĞ TARİHİ	
	Danışmanı	Doç Dr. Özdemir KOÇAK	
Tezin Adı		ANTİK ÇAĞ'DA BATI KİLİKİYA İLE DOĞU PAMPHYLIA ARASINDAKİ İLİŞKİLER	

ÖZET

Tez araştırma konumuz olan bölge Anadolu'nun güney sahillerinde yer alan Doğu Pamphylia ve Batı Kilikiya(Cilicia Tracheia) tarihi gelişimi içersinde ilişkilerini incelemektedir. Anadolu da Hitit egemenliğinin başladığı Roma hakimiyet dönemine kadar bu iki bölge siyasi ve tarihi olarak aynı olaylara sahne olmuştur. Bölge tarihi benzerlikleri yanında coğrafi özelliklerin de hemen hemen aynı olması dikkat çekicidir.

Bölge kentlerinin gelişimi ve imparatorlukların kurulmasıyla paralel bir çizgi izleyerek gelişmiş ve önemli tarihi olaylara ev sahipliği yapmıştır. Devletlerin ve imparatorlukların ihtiyaçlarını karşılamak için yeni yerlere sahip olmak ve ülkelerinde bulunmayan maddeleri getirmek için ticari faaliyetlere girmesi önemlidir. Nitekim, Hititler Mısır ve Kıbrıs ile olan ticari faaliyetleri için Pamphylia ve Kilikiya bölgelerine hakim olmuştur.(Bu dönem sonrasında Doğu ve Batı arasındaki hakimiyet çekişmeler ve ticari faaliyetlerin gelişmesiyle bölgenin önemi giderek artmıştır. Böylece, Doğu Pamphylia ve Batı Kilikiya kentlerinin birbirleriyle ilişkileri de gelişmiştir. Gelişimleri de birbiriyle aynı düzeyde gelişmiş Roma döneminde En yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kilikiya, Pamphylia, Antik Çağ, Alanya/Coracesium. Old Age

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Burhanettin DEMİRTOP	Numarası 064202011005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH / ESKİ ÇAĞ TARİHİ	
	Danışmanı	Doç. Dr. Özdemir KOÇAK	
Tezin İngilizce Adı		The Relationship Between Regions Of Eastern Pamphylia And Western Cilicia in the Antiquity.	

SUMMARY

Theses areas are research positions in the south coast of Anatolia: In historical development Eastern Pamphylia and Western Cilicia(Cilicia Tracheia) examines relations. The start of Hittite domination in Anatolia until the Roman period, these two regions dominated by political and historical scene was the same event. In addition to similarities in the history of the region almost identical to the geographical features is striking.

Urban development of the region and by following a line parallel with the establishment of the empire developed and has been host to important historical events. To meet(remove) the needs of states and empires to have new places and countries do not have to bring materials into commercial activities is important. Indeed, the Hittites for with commercial activities of Egypt and Cyprus are dominated regions to Pamphylia and Cilicia. After this period, between the Eastern and Western domination of the region to improve traction and commercial activities has increased importance. So that, the city of Eastern Pamphylia and Western Cilicia(Cilicia Tracheia) also developed a relationship with each other. With each other at the same level of development of advanced and has reached its highest level in the Roman era.

Key words: Antiquity, Cilicia, Pamphylia, Ancient period, Alanya/Coracesium. Eski Çağ

KISALTMALAR

AD	:Arkeoloji Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir.
ADALYA	:Suna-İnan Kır�� Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü yıllığı, Antalya.
Ajof	:American Journal of Archaeology, The Journal of the Archaeological Institute of America, Boston, Mass.
AKMED	:Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Suna-İnan Kır�� Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya
Anadolu/Anatolia	:Journal of the Institute for Research in Near Eastern and Mediterranean Civilizations of the Faculty of Letters of University of Ankara, Ankara. DTCF Ark Enst, Ankara.
An Ar	:Anadolu Araştırmaları, Jahrbuch f��r kleinasiatische Forschung, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
Ana Ant	:Anatolia Antiqua(Eski Anadolu), Institut Francais Litudes Anatoliennes-Georges, Dumezil, İstanbul, Paris.
ANMED	:Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Suna-İnan Kır�� Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya
ANRW	: Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. The Rise and Decline of the Roman World.
ArkSan	:Arkeoloji ve Sanat, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
AS	:Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.
AST	:Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uluslar arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara.
BCH	:Bulletin De(correspondance) Lorrespondance Hell��nique,Ecole Française d' Ath��ne, Paris.
Belleten	:Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
CAH	:The Cambridge Ancient History.
DTCFD	:Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
E��	:Ege Üniversitesi, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
E��SBFD	:Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir.

GATA	:Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi(Anadolu Uygarlıkları), İstanbul.
İÜEF	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
İÜSBE	:İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
JHS	:The Journal of Hellenic Studies, Society for the Promotion of Hellenic Studies, London.
JRS	:The Journal of Roman Studies, Society for the Promotion of Roman Studies, London.
KST	:Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müdürlüğü, Uluslar arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara.
MAMA	: Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Manchester University, Press, Manchester.
MKKS	:Müze Kurtarma Kazısı Sempozyumu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
M.Ü.	:Marmara Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
OLBA	:Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin.
RE	:Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus Stutgart.
SÜ	:Selçuk Üniversitesi, Konya.
SÜFEFE	:S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Konya.
SÜSBE	:Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
TAD	:Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.
TD	:Tarih Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
TTK	:Türk Tarih Kurumu, Ankara.
TTKong	:Türk Tarih Kongresi, Ankara.

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı ve Önemi

Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia bölgeleri özellikle Anadolu tarihi coğrafyasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz ticaret yolları ve stratejik olarak doğu-batı mücadelelerinde önemli bir geçiş noktasında bulunmaktadır. Bu özellikle Antik Çağ da dönemin deniz ulaşım şartlarından dolayı iyice belirlenmiştir. Helenistik ve Roma dönemlerinde bölgenin önemi ve gelişim dönemi olmuştur.

Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia Anadolu'nun güney kıyılarında bulunan iki önemli bölgenin sınır bölgelerini oluşturmaktadır. Bu bölgelerin sınırının kendi aralarında ilişkilerinin incelenmesi bölgede meydana gelen tarihi olayların yorumlanırken daha faydalı olacağı kanısındayız.

1.2. Amaç ve Yöntem

Bu iki bölgenin sınırları tarihi olaylarda hep bir arada değerlendirilmiş lakin coğrafya olarak bir birinden ayrılmıştır. Bizde bu inceleme konumuzla bölgenin bu yakınlıklarının değerlendirilmesi ve bunun ilişkilerine etkisine değinmektir. Bu ilişkiler hakkında fazla bir bilgi olmaması ve hala bu iki bölge konusunda tartışmalar sürmektedir. Bizde bu tartışmalar içerisinde bölgenin birbiriyle olan ilişkilerini antik yazarların ve seyyahların bize verdiği bilgiler ışığında değerlendirip; günümüz de yapılan araştırmaların da desteğiyle ortaya koymaya çalıştık.

2. KİLİKİA ve PAMPHLİA ADLARININ KÖKENİ

Kilikia adı ilk olarak Hitit metinlerinde geçmiştir. İ.Ö. II. binyıl Hitit metinlerinde *Kizzuwatna*, Eski Babilliler döneminde ise *Ursu* kentinin Kilikia bölgesine, Arami yazıtlarında ve Eski Ahit'te *Quweh* (*Que*, *Qwh*) (=Ovalık Kilikia) deniliyordu.¹ İlk olarak Kilikia M. Ö 16 yüzyılda Chilalaka (Hilakku) Adaniia ile beraber anılmıştır.² Burada Adaniia ismini Ovalık Kilikia olarak kullanıldığını görüyoruz, Chilalaka da Dağlık Kilikia için kullanılmıştır.³ İ.Ö. 13. yüzyıla ait Mısır kayıtlarında ise Kilikia bölgesinden *Kadeš* olarak bahsedilmektedir.⁴ İ.Ö. 8. yüzyılda Asur kralı III. Tiglatpileser dönemindeki tabletlerde geçen *Hilakku* adı Isaurialıların yerleştiği dağlık arazi ile Kappadokia'nın güneybatısında kalan bölge için kullanılıyordu.⁵ Bu nedenle haklı olarak Kilikia adının, Asurluların Çukurova ve bu bölgede yaşayan insanları tanımlarken kullandıkları *Khulakku* kelimesinden türediği iddia edilmiştir.⁶ Lakin bugün, Kilikia adının Asur kaynaklarında Dağlık Kilikia için kullanılan Hilakku kelimesinden değiştiği kabul edilmektedir. Aynı kaynaklar Ovalık Kilikia'yı *Que* olarak adlandırır.⁷ Babil döneminde ise Hume (*Que*) ve Pirindu (*Hilakku*) olarak adlandırılıyordu.⁸

Eski Yunanlıların *Khulakku* kelimesini kendi dillerine uydurarak *Hypakhaioi* (=Akaların egemenliğindeki halk) haline getirmiş oldukları da öne sürülmüştür. Tüm bu iddiaların yanı sıra Kilikia adının *Kilix* adıyla aynı kökenden geldiği de söylenmiştir. Ancak Umar'ın Kilikia adına dair, tüm bu savlara karşı bir izahı olmuştur. Buna göre Ege Denizi havzasının en eski kültürü olan Luvi/Pelasg dilinde “Ela” ya da bu kelimenin farklı bir çeşidi olan “İla” geçit ya da boğaz anlamında kullanılmıştı. Söz konusu “Ela” ya da “İla” sözcüklerinin başına, Luvi/Pelasg dilinde “kutsal, iyi, güzel” anlamına gelen Kuwa/Suwa öntakıları getirildiğinde “Ela” ya da “İla” sözcüklerinin başındaki sesli harf düşmektedir.

¹ Ruge, 1921a, 385–390; Albright, 1922, 166.

² Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper 1990, 30

³ Cate, 1965, 19; Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper, 1990, 30

⁴ Jones, 1937, 191.

⁵ Albright 1922, 166

⁶ Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper, 1990, 30

⁷ Tırpan, 1994, 408

⁸ Cate, 1965, 17

Kilikia adı da bu şekilde meydana gelmiş olmalıydı.⁹

Eski Yunanlılar, pek çok coğrafyada yaptıkları gibi, Kilikia adını da efsanevi bir yolla açıklamayı tercih etmişlerdi. Mitos uydurucusu ozanlar Kilikia adına uygun gördükleri bir hikâye uydurmuşlar ve bu hikâye dilden dile aktarıldıkça insanlar tarafından kabul görmüş ve inanılmıştı. Kilikia adının temellendirildiği mitosa göre; Io ve Zeus'tan olan Epaphos'un Libya adında bir kızı olmuştu. Libya, Poseidon ile birleşerek ikiz çocukları Agenor ve Belos'u dünyaya getirmişti. Belos Mısır'da hüküm sürerken, Agenor da Syria'ya yerleşmiş ve Tyros ya da Sidon'da hüküm sürmüştü. Daha sonra Agenor Telophasa ile evlenerek, ondan çocuk sahibi olmuştu. Bunlardan biri kızı Europa'ydı. Diğerleri ise erkek çocukları Kadmos, Phonix ve Kilix'ti. Kızı Europa, boğa kılığına giren Zeus tarafından kaçırılınca Agenor, oğullarını Europa'yı bulmaya göndermiş ve onlara kız kardeşlerini bulmadan geri dönmelerini emretmişti. Agenor'un üç oğlu, kız kardeşlerini bulmak üzere yola çıkmışlar ancak tüm aramalarına karşın kardeşlerini bulamamışlardı.¹⁰ Bunun üzerine Kilix, adını vereceği coğrafyada şehirler kurmuş ve eskiden Hypakhaioi denilen bölge onun adıyla anılmaya başlamıştı. Kardeşlerinden Kadmos Yunanistan'da Thebai kentini kurarken, Phoinix de Fenike'ye yerleşerek, buraya adını vermişti.¹¹

Pamphylia kelimesi tamamıyla Yunanca “ içinde bütün kabilelerin ikamet ettiği yer” veya “bütün kabilelerden bir arada iskan edilenler” manasına gelmektedir. Bu nedenledir ki bölgede birden fazla Yunan kökenli kabilenin iskan ettiğini düşünebiliriz.¹² İsmi ise Argoslu Mopsos'un kızı veya Üvey kız kardeşi olan Pamphylia'dan kaynaklandığı görüşü ağırlık kazanmaktadır.¹³

⁹ Umar,1993, 440-442

¹⁰ Ruge, 1921b, 390-391.

¹¹ Herodotos, VII. 91; IV. 147

¹² Bosch,1957,16

¹³ Işık,1996,24

3. BÖLGENİN COĞRAFYASI ve FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

3.1. Fiziki Coğrafya

3.1.1. Bölgenin Topoğrafyası ve Dağlar

Konumu olan bölge bugünkü Akdeniz Bölgesinin ikiye ayıran Orta Torosların bugün Taşeli Platosu olarak adlandırılan bölümün batı kısmında yer almaktadır.¹⁴ Bu alan geçmişten gelen ismiyle anlaşılacağı üzere sarp ve engebeli bir yapıca sahiptir. Bölge dağları çetin sarp, etekleri çoğunlukla hatta zirvelerine kadar kayalık ve taşlık, ormanlık veya makilik ve genel itibariyle susuzdur. Yüksek kesimleri de bulunan yaylalarda ormanlık arazileri fazladır. Çam, katran, köknar ve andız bölgenin en yaygın ağaç cinsleridir. Araştırma bölgemiz olan Doğu Pamphylia ve Batı Kilikia bölgesi bu platonun Batı kısmın da Antalya Alanya ilçesi ile Gazipaşa ilçesini kapsayan alandır.

Bu iki yarım ada arasında kalan Göller bölgesinde birbirine yaklaşan bu iki dağ sırasının hepsi “Batı Toroslar” olarak adlandırılmaktadır.¹⁵ Toroslar, yüksek, devamlı ve geniş çetin bir sıradağ kuşağıdır. Bir devamlık gösteren birbirine paralel sıradağlar, birinin bittiği yerde diğer bir kaçı başladığından, devamlılık kaidesi bozulmamıştır.¹⁶ Kavisli bir yapıya da sahip olan sıradağlar denizde de belirgin körfezlere sebep olmuşlardır. Bu sık kavisli durum Toros kuşağının en bariz özelliğidir. Bu yapı coğrafi olarak güney bölgesini bölümlere ayırmıştır. Antalya Ovası ile Dalaman Irmağı arasında Tekeli Yarımadası, Antalya Ovası ile Mersin Körfezi arasında kalan Taşeli yarımadası bulunur. Bu durum güney sahilini bir birinden ayırmaktadır. Akdeniz bölgesindeki bu yapı dağlar ile deniz veya kıyıda bulunan ovalarla arasındaki seviye farkı kısa mesafelerde aniden artmakta: nitekim 3 km mesafede 2000 bazen 2500 metreye kadar farklar olabilmektedir.¹⁷ Bu yapı ayıca bölgede ki iklimi etkilemesi nedeniyle kurak geçen dönemden sonra sağanak yağışlarla bölgedeki karstik yapıyla alüvyonları kıyıya yığmaktadır. Bugünkü şeklini

¹⁴ Saraçoğlu, 1989, 322

¹⁵ İzbirak, 2001,42

¹⁶ Saraçoğlu, 1968, 15; Saraçoğlu, 1989, 322

¹⁷ Saraçoğlu, 1968, 16

almak için çok uzun jeolojik devirler geçirmiştir.¹⁸(Lev. I-hrt.1)

Antalya körfezinin batısında yer alan Bey Dağları, Elmalı Dağları, Boncuk Dağları ve kuzeyde yer alan Katrancı Dağı, hemen hemen paralel ve kıvrımlı ve kırıklı olarak Eğirdir Gölüne uzanmaktadır. Bu dağlar arasında ovalar ve derin vadiler yer almıştır.¹⁹ Bu da kıyı kesimleri ile iç bölgeler arasında geçitler vermektedir. Bu da kıyı kesimleri arasında ulaşım kolaylığı sağlayan ulaşım yolları geçmekteydi. Körfezin kuzey doğu-doğu istikamettin de paralel şekilde, göller bölgesinde birçok dağ uzanmaktaydı. Bu dağlardan bazıları Akçalı, Geyik, Dedegöl, Kuyucak, Erenler Dağları bulunmaktadır. Bu dağlardan Göksu kolu ile Beyşehir gölleri arasında, Göksu'nun iki gölü arasında uzanan dağ sırası topluluğun adına Geyik Dağları denmektedir.²⁰ Bu dağ topluluğu üzerinde yirmiden fazla dağ bulunmakta da ve bunlar geçit vermez bir konumdadır. Burada Beyşehir ve Akseki arasında kıvrımlı yoldan başka geçit bulunmamaktadır. Bunu aşağıda geçitler konusunda değineceğiz. Bu dağlar yapısında ise karstik yapıda olmaları dikkat çekicidir. Bu yapıdan dolayıdır ki, sarp ve dik kayalıkların oluşmasına sebep olmuştur.²¹

Bu iki yarımadaanın denize yakın olana alçak bölgelerinde yüksek kesimlere nazaran daha sıcak ve ılıman bir iklim koşulu mevcut olduğundan buralarda Suriye bölgesinde yetişen birçok tarım ürünü ve değerli orman ürünlerinin yetiştiğini görmekteyiz. Aynı şekilde bizimde inceleme konumuz olana bölgede bu iki yarımada arasında kalmakla beraber aynı coğrafi özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Bir diğer dağ sırası ise Antalya körfezinin kuzeyinde bulunmaktadır. Bu hatta Elmalı da bulunan Beydağları silsilesinden başlayarak, Isparta Eğirdir gölü-Konya Beyşehir gölleri arasında devam eden bu kol Korkuteli ve Elmalı'nın doğusundan başlayarak Akdağ'a bu koldan biri sahile kadar uzanır ve bu hattın da Silifke- Anamur hattına kadar uzanmaktadır.

¹⁸ Saraçoğlu, 1989, 6-11

¹⁹ Texier, 2002,I, 48

²⁰ İzbirak, 2001, 94

²¹ Texier, 2002,I, 48-50

Manavgat Irmağından sonra bu dağ silsilesi kıyıya yaklaşmaya başlar. Alanya Avsallar kasabasından sonra bu yapı iyice belli olmaya başlar. Demirtaş Kasabasının doğusunda ise daha dik bir yapı olarak denizle buluşur. Bu alan Gazipaşa 50 km kuzeydoğusunda en yüksek noktası olan Gökdağ bulunmaktadır. Bu dağın güney batı köşesinde en yüksek ve denize birleşen en ileri noktası olan Anamur burnu bulunmaktadır. Burası Kıbrıs'a en yakın olan Anadolu'nun uç noktasıdır.

3.1.2. Akarsular

Bölgenin iklim özelliğine bağlı olarak Akdeniz akarsu rejimi görülür. Kış döneminde yağışların başlamasıyla yükselen akım, yazın buharlaşmanın artması ve yağışların kesilmesiyle azalır.²² Akarsuların maksimum akımları kış aylarında çok fazla yükseldiği görülür. Bölgeye Akdeniz'den gelen cephe yağışlarının etkisi önemli bir yer tutar.

Bölgenin önemli bir akarsuyu olan, Dim Çayı Alanya'nın 8 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kaynağını Çiğdem Dağı eteklerinden alan akarsu Alanya için önemli bir su kaynağıdır. Kuvvetli bir su olup akarsu rejimi nedeniyle sıcak yaz aylarında bile kurumaması nedeniyle önemlidir. Daha önceki dönemlerde kereste naklinde kullanılması nedeniyle aynı zaman da ticari bir öneme sahiptir.²³

Bölge için bir diğer önemli akarsu kaynağı ise Kargı Çaydır. Alanya'nın Türkler Beldesinden denize dökülen bu çay; kaynağını Alanya'nın 45 km kadar kuzeyindeki Akdağ'ın kuzey eteğinden almaktadır. Türkler kasabasında Delice Irmağı ile birleşerek rejimi düzenli bir hale geçerek önemli bir akarsu halini alır.²⁴

Alara Çayı Antalya körfezine dökülen bölge için önemli bir ırmaktır.²⁵ Alara Çay 2750 m yükseklikteki Kuşak, Karayılan ve Gündoğmuş'taki Söğüt

²² Atalay-Mortan, 1997, 220

²³ Gn.Kr.Baş., 1954, 35

²⁴ Gn.Kr.Baş., 1954, 35

²⁵ İzbirak, 2001, 176

dağlarındaki kar suları ile beslenen bir akarsudur. Bölgenin karstik yapısından dolayı yeraltından kaynaklarla beslenir ve kar sularının etkisi ile bir ırmak görünümünü alır. Alara ırmağı önemli bir kaynağa sahip olmasından dolayı ticari açıdan da önemli bir öneme sahiptir. Kara Burundan denize dökülmektedir. Yine aynı bölgede Karpuz Çayı ise Gülen Dağının kuzeydoğusundan doğar ve Çenger Irmağından beslenerek Kızılot Kasabasından denize dökülmektedir.²⁶

Bölgenin en önemli akarsularından biri ise Manavgat(Melas) Irmağıdır. Bu ırmak Antalya Manavgat ilçesi yakınlarında Antalya Körfezine dökülmektedir.²⁷ Batı Torosların Geyik Dağlarından kaynağını alan Manavgat Irmağı, Kargı ve Yarköprü gibi kollarla beslenerek denize dökülmektedir. Akarsuyun derinliği kıyı kesimlerde 5–6 m kadar ulaşmaktadır. Bu yükseklik Manavgat merkezinden başlayarak denize kadar ulaşmaktadır. Buda küçük çaplı deniz taşımacılığı için önemli bir önem tezahür etmektedir.²⁸ Bu durumun eski dönemlerde daha büyük önem tezahür ettiği kesindir. Antik Çağ'da gemiler için küçük sığınak oluştuyordu.²⁹ Çünkü günümüzde akarsuyun kaynağından başlayarak gelen tortu ve alüvyon ile akarsu ağzındaki derinliğin azalması nedeniyle taşımacılığın kısıtlandığı söylenebilir. Akarsu havzasında orman sahasının büyük bir alan kapladığı düşünüldüğünde, kereste ticaretinin önemli olduğu dönemlerde akarsuyun kereste taşımacılığında kullanıldığı aşıkardır.

Bölge'nin bir diğer önemli akarsuyu da Aksu Irmağı'dır. Antalya' nın doğusunda denize dökülen bir çay olup, uzunluğu 136 km.'dir.³⁰ Kaynağını Akdağ ve Davras dağlarından alarak, güneye doğru akar. Bu akış güzergahı üzerinde Kovada Gölü ile birleşir ve yer altına geçer güneyde Eğirdir Gölü'nden beslendikten sonra, daha güneyde olan Göksu Deresi kaynak ile birleşir. Güneye doğru kendi adıyla da özdeşleşen Antalya Aksu İlçesindeki Aksu Vadisini takip ederek denize dökülür.³¹

²⁶ Gn.Kr.Baş., 1954, 35

²⁷ İzbirak, 2001, 175

²⁸ Gn.Kr.Baş., 1954, 35

²⁹ Texier, 2002, 39

³⁰ İzbirak, 2001, 174

³¹ Gn.Kr.Baş., 1954, 36

Bölgede bir diğer önemli akarsu olan Köprü Irmak'ı (184 km) ilk olarak kaynağını Beyşehir ve Eğirdir Göllerinin arasında yükselen Anamas Dağlarından almaktadır. Bu bölümlerde ırmak bol ve düzenli kaynaklarla beslenmektedir. Akarsu ilk bölümlerinde geniş vadilere ve ormanlık bir araziye hakimken orta kesimlerde dar bir konum almaktadır. Yukarı kesimlerde aldığı bol ve düzenli bir kaynağa sahip olması nedeniyle düzenli bir rejime sahiptir. Aspendos'dan geçen ırmak Boğazkent de denize dökülmektedir.³²

3.2.İklim

İklim olarak bölgede bölgeye de adını vermiş olan Akdeniz iklimi hakimdir. Bölge 1000 metre yüksekliğe kadar tipik Akdeniz iklimi hakimdir. Yüksek kesimlerde ılık ve yağışlı bir kış ayları olurken, yazları ise kurak, sıcak ve uzundur. Bölgede yaz aylarında yüksek sıcaklıklar meydana gelir. Bunun temel sebebi bölgenin kuzeyinde yer alan Toros dağlarının, kuzeyden gelen serin karasal rüzgarları engellemesidir.³³ Bu iklim alanı, Akdeniz boyunda olup çok yerde dar bir kıyı şerididir. Bazı yerlerde yer yüzü şeklerinden dolayı geniş alanlara hakim olur. Dar alanlarda görülmesinin sebebi ise bölgede bulunan yeryüzü şeklerindeki aniden yükselme faktörüdür. Sene içerisinde kapalı ve bulutlu günlerin sayısı oldukça azdır. Yüksek kısımlarda ise kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları serin ve nispeten yağışlı geçen Akdeniz Dağ İklimi hakimdir.³⁴ Güney kıyılarında itibaren yeryüzü şekillerindeki ani farklılıktan dolayı 1200 m sonrasında iklimde değişme gözlenir. Bu değişme tipik Akdeniz İklimine benzer ise de yağışlarda ve buharlaşmadan dolayı farklılık gösterir. Yağışlar çoğu bölümde kışları kar şeklindedir. Yazında buharlaşmanın etkisiyle bölge daha serin bir yapı tezahür eder.³⁵

Bölgede iklimin en büyük etkileyici faktör yeryüzü şekleridir. Bu bölgenin dağlar tarafından korunmasına ve iç bölgelerde hakim bulunan karasal iklimin

³² İzbirak, 2001, 175

³³ İzbirak, 2001, 327

³⁴ Atalay-Mortan, 1997, 214

³⁵ İzbirak, 2001, 327

etkileşimine izin vermemektedir. Bunun sonucu olarak güneyde daimi olarak ılık bir deniz suyu bulunması ve kara kütlelerinin de bunun karasal kuşakla etkileşimine izin vermemesi sonucu, bölge ılıman bir kış mevsimine sahiptir.³⁶ Lakin dağ silsilesinin etkisinden dolayıdır bölge kıyıda kısa bir mesafede başlayan yükseltiler sebebiyle yükseklerle çıkıldıkça sahile nazaran daha sert bir iklime sahiptir.

Yağışlar nazarında bölge serin mevsim yakışlı, sıcak mevsim de ise kurak geçmektedir. Bölge genel olarak alçak basınç etkisinde olmakta bunun da sebebi daimi olarak su buharı kaynağı olan denizin bulunmasıdır. Bölge özellikle sonbaharın başlangıcı olan Eylül ayında yaz aylarının kararlı olan havası bozulmaya başlar. Bu bozulma nisan ayının başlarına kadar devam ederek tekrar yaz mevsiminin etkisine girmektedir.³⁷ Yukarı kesimler de hava ise yoğunluğunun azalmasından dolayıdır ki; havanın sıcaklık almasını azaltır. Bunun yanında yer çabuk ısınma göstermektedir. Lakin akşam yerin havanın yoğunluğunun düşük olmasından dolayı çabuk soğumasından dolayı hava geceleri serinlemektedir.³⁸ Bu da bölgede günümüz de devam etmekte olan yaylacılık faaliyetini açıklamaktadır.

3.3 Bitki Örtüsü

Bölgenin bitki örtüsü kıyı kesimlerde makilik ve ormanlık bir yapıya sahiptir. Bu kıyı şeridi boyunca makilik alanlar hakim bulunmaktadır. Bu alan bazı bölümlerde kızılçam ile yer değiştirmesine rağmen makilik saha olma özelliğini korumaktadır. Bunun oluşmasında en önemli faktörlerden biri Akdeniz'in daha nemli, özellikle yazın bağıl nem yönünden zengin olması ile de ilgilidir.³⁹ Bunların arasında zeytin, mersin, keçiboynuzu, erguvan, sandal vardır.⁴⁰ Bölgedeki meydana gelen bu iklimsel sıcaklıktan dolayı bölgedeki bitkilerin boyları kısalmış ve köklerinin daha derinlere doğru uzanmasını sağlayarak, kalıcılıklarını devam

³⁶ Saraçoğlu, 1968, 22

³⁷ Saraçoğlu, 1968, 37–38

³⁸ Saraçoğlu, 1968, 42

³⁹ Atalay- Mortan, 1997, 225

⁴⁰ İzbirak, 2001, 334

ettirmişlerdir.⁴¹

Bölgenin Akdeniz'e bakan kesimlerinde 1000–2000 m arasında karasallığın da etkisiyle, genellikle iğne yapraklılardan oluşan karaçam, sedir, göknar saf ve karışık ormanlar yaygındır.⁴² Bu bölüm Türkiye ormanlarının %18'ni meydana getirir.⁴³ Eski dönemlerde burada bulunan orman ürünlerinin Mısır ve Suriye'ye gönderildiğini bilmekteyiz. Bu bölgedeki ormanlar genel olarak seyrek bir yapıya sahip olmakla beraber, bölge ormanlarının 3/4 kesimi verimli orman niteliğindedir. Bu bölgede bulunan ormanlardaki ağaçlar ise, çam, katran, gürgen, ladin, göknar, fıstık çamı, karaağaç, çınar, meşe, palamut, pırnal ve zeytin ağaçlarıdır.⁴⁴

Akdeniz'in kıyı bölgeleri, kokulu ve yağlı bitkiler bakımından zengindir. Bölge özellikle bahar aylarında bir ıtriyaat dükkanı gibidir. Bunun yanında ormandan elde edilen diğer ürünler bakımından da bölge zengindir. Bunlar çam kabuğu, kitre, kekik yağı, siyah katran, hasır sazı ve kömür odunudur.

Bölge mevsimsel verimlilik dolayısıyla oldukça gelişmiş bir bölgedir. Bölgenin coğrafi yapısından dolayı bölge, kıyı şeridinden başlayarak yaylalara çıkıldıkça geriye doğru ilerleyen sayaç gibidir. Nitekim kıyı kesiminde yetişen bir ürünün miladının dolmasıyla kademeli olarak yaylalara doğru bu evre gerilemekteydi.⁴⁵

⁴¹ Saraçoğlu, 1968, 57

⁴² Atalay –Mortan, 1997, 227

⁴³ İzbirak, 2001, 336

⁴⁴ Strabon, *Geographika*, XII.7,3

⁴⁵ Saraçoğlu, 1968, 79

4. BATI KİLİKYA ve DOĞU PAMPHYLIA TARİHİ COĞRAFYASI

4.1. Bölgenin Sınırları

Araştırma konumuz olan bölge Doğu Akdeniz Bölgesinde coğrafi olarak önemli bir yere sahiptir. Bölge coğrafi olarak Antalya Körfezi'nin (Mare Pamphylum)⁴⁶ kuzeydoğu bölümünde yer almaktadır.⁴⁷ Doğu Akdeniz'deki deniz ticaretinin güzergahı üzerinde önemli rol oynar. Strabon tarafından belirtilen bir diğer özelliği de Kıbrıs Adasının Acamas bölgesinin Selinus kentine yakın olduğudur.⁴⁸ Bu coğrafi konumundan dolayı bölge, Helenistik ve Roma dönemlerinde siyasi olaylarda önemli rol oynamıştır. Bölgenin önemli kentleri ise Side, Coracesion (Alanya), Leartes (Gözüküçüklü), Syedra (Seki), Iotape (Uğrak), Hamaxia (Elikesik), Selinus (Gazipaşa), Cestrus (Macarören), Antiocheia ad Cragum (Güneyköy) sayabiliriz.⁴⁹ (Lev.III-hrt.3)

Bölgenin Asur hakimiyeti öncesi elimizde yeterli kaynak olmamakla beraber, bölge ile ilgili bazı düşüncelerin olduğu bilinmektedir. Bölge ile ilgili bilgiler öne çıkar, ikinci binde Güney ve Güney Batı Anadolu'da Luviler yaşamaktadır.⁵⁰ Bunlar Kilikia Pedias'ta Kizzuwatna Krallığını kurmuşlardır.⁵¹ Hititlerin Kıbrıs'ı ellerinde bulundurmaları, Mısırlılar ile olan sıkı ilişkileri göz önüne alınırsa coğrafi olarak Kilikia'nın Hitit kontrolünde olmaması düşünülemez. (Lev.II-hrt.2) Aynı şekilde Arzawa tehlikesine karşı Dağlık Kilikia, İsaoria, Lycaonia ve Doğu Pamphylia sınırında bir tampon bölge olarak Tarhuntassa olduğu düşünülmektedir.⁵²

Hititler çağında bölgenin coğrafi adı konusunda değişik görüşler olduğunu göz önüne alırsak, konuyu aydınlatacak belgelerin yetersizliği ortaya çıkar. 1986

⁴⁶ Plinius *Naturalis Historia*, 5,96.Strabon, *Geographika*, XIV,6,1

⁴⁷ Texier,2002,I,39

⁴⁸ Strabon, *Geographika* XIV, 1, 2, 3;Erzen, 1940, 14 vd.

⁴⁹ Vann, 1991, 2

⁵⁰ Taşyürek, 1975, 117–125; Tırpan, 1994, 405

⁵¹ Mellaart, 1978,187

⁵² Cate,1965, 197–215;Gargstang-Gurney,1959, 75–82

yılında Boğazköy de bulunan bronz levha⁵³ üzerindeki yazıtta sözü edilen Tarhundassa Krallığının egemenlik sınırlarının Akdeniz'e kadar ulaşması ve Kelenderis'in de dahil olduğu bu bölgeyi içine alması uzak bir olasılık değildir. Konuya Hitit-Kıbrıs ilişkileri açısından bakılacak olunursa, Hititlerin Akdeniz ile bağlantılarının yalnızca Mersin'in doğusunda kalan kıyılarda değil, aynı zamanda Anamur bölgesinden de gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Nitekim yine bu çağda, bölge sakinlerinin Luviler olduğu gerçeği, bu görüşleri desteklemektedir.⁵⁴

M.Ö I bin yılın ilk yarısında, bir başka deyişle demir çağından da çevrenin tarihi için elimizde yine fazla belge yoktur. Buna rağmen, Göksu'nun doğusunda kalan Dağlık ve Ovalık Kilikia hakkındaki Yeni Asur ve Babil kaynaklarından yararlanarak, yeni yorumların yapılması gereklidir. Öncelikle bu çağda bölgenin coğrafi adının ne olduğu kesinlik kazanmamıştır. En çok üzerinde durulan ve ilk kez Asur kaynaklarında geçen Hilakku'nun sınırları tartışmalıdır.⁵⁵ İlk olarak Kilikia M. Ö 16 yüzyılda Chilalaka (Hilakku) Adaniia ile beraber anılmıştır.⁵⁶ Burada Adaniia ismini Ovalık Kilikia olarak kullanıldığını görüyoruz, Chilalaka da Dağlık Kilikia için kullanılmıştır.⁵⁷ Bu görüşe karşı herhangi bir karşı görüş olmadığından güncelliğini korumaktadır. Bölgenin Mısır kaynaklarında Keftiu olarak adlandırıldığını savunan Wainwright, burasının Dağlık Kilikia ile İsauro arasındaki bölüm olduğu kanısındadır.⁵⁸ Bunun sebebi ise Mısırdaki bulunan palmet motifleri ve damga mühürlerin Anadolu kökenli olmasıdır.

M. Ö 9. yüzyıldan itibaren Asurluların özellikle Çukurova bölgesini (Kilikia Pedias) kontrol altında tutmaları yolunda gösterdiği çabalar, siyasi ve askeri olduğu kadar, belki bunlardan da öte ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Kilikia'nın doğusunda gelişen olaylar, ister istemez batısını da etkilemiştir. Ancak Dağlık Kilikia, özellikle fiziki yapısından ve buna bağlı olarak ulaşım güçlüklerinin etkisiyle, uzun süreli ve tam olarak bir Asur egemenliği veya baskısı

⁵³ Bkn. H.Otten, Die Bronztafel aus Boğazköy, Wiesbaden 1988

⁵⁴ Zoroğlu, 1994a, 441

⁵⁵ Erzen, 1940, 14 vd; Bahar, 1991, 20–22

⁵⁶ Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper 1990, 30

⁵⁷ Cate, 1965, 19

⁵⁸ Wainwright, 1954, 24; Albright, 1922, 166

yaşamamıştır.⁵⁹

Lakin bugün, Kilikia adının Asur kaynaklarında Dağlık Kilikia için kullanılan Hilakku kelimesinden değiştiği kabul edilmektedir. Aynı kaynaklar Ovalık Kilikia'yı Que olarak adlandırır.⁶⁰ Babil döneminde ise Hume (Que) ve Pirindu (Hilakku) olarak adlandırılıyordu.⁶¹

Kilikia, Akdeniz boyunca uzanan kıyıları nedeniyle doğuda gerçekleştirilen kolonizasyon ve ticari faaliyetler sırasında önemli bir konuma sahipti. Bunlar bölgenin Anadolu'nun iç bölgelerini Mezopotamya ve Mısır'a bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunması eklenmelidir. Bölge ayrıca antik dönemde değeri olan sedir ağaçlarının bulunduğu bir bölge olması da unutulmalıdır.⁶² Bölgede yapılan araştırmalarının ovalık bölüme nazaran daha az olduğu belirlenmiştir.⁶³ Bölgeye gelen bir seramik parçalarının geliş yeri konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bu parçaların Yunanistan değil de Kıbrıs yoluyla geldiği savunulmakta ve buna sebep olarak da bölgedeki mimar özellikler gösterilebilir.⁶⁴

Tarihte her dönemde olduğu gibi Assurlar döneminde de Kilikia bölgesinin zenginlik kaynaklarından dolayı mücadeleler olmuştur.⁶⁵ Bu çatışmalarda Kilikalılar, İonyalılar ve Urartular arasında bir ittifak kurulmuş, lakin bu teşebbüs başarısız kalmıştır. Ama bu olay sonucunda bölgede Yunanlıların kabullenilmesini sağlamıştır.⁶⁶ Bölgede M.Ö 8. yy da Yunanlılar, Asur etkisinden uzak Dağlık Kilikia(Hilakku)'da faaliyet göstermiştir. Bölgedeki bu faaliyetler hakkında yazılı ise kaynaklar kısıtlıdır. Asur kaynaklarında Yunanlılar hakkında geçen Hilakku Orta kesiminde balık gibi avlandıklarından bahsedilmektedir.⁶⁷ Yapılan son araştırmalarda özellikle Selinus ve Cestros'da yapılan araştırmada özellikle M.Ö 500 den sonra

⁵⁹ Zoroğlu 1994a, 441

⁶⁰ Tırpan, 1994, 408

⁶¹ Cate, 1965, 17

⁶² Bing, 1969, 100; Jasink, 1989, 129

⁶³ Arslan, 2001, 2

⁶⁴ Erzen, 1940, 41; Arslan, 2001, 2

⁶⁵ Jasink 1989, 126; Bing, 1969, 100 vd.

⁶⁶ Arslan, 2001, 8; Tırpan, 1994, 252

⁶⁷ Arslan, 2001, 3

önemli derecede kolonizasyonlar olduğu ortaya çıkmıştır.⁶⁸

Bölgede Helenistik Dönem ile birlikte yoğunlaşmaya başlayan inşa faaliyetleri Roma Döneminde hız kazanmaktadır.⁶⁹ Bu bölge de yapılan faaliyetler sırasında Yunanlılar daha çok kendi yaşam tarzlarına uygun alanlar seçmişlerdir. Kentlerini kurarken; yüksek tepeler, ormanlık yerler ve sahil kesimlerine yerleşmişlerdir.⁷⁰ Bu yerleşimleri bölgede kurarlarken bölgede bulunan insanlarla savaş ya da anlaşma yoluyla yapmaya çalışmışlardır.⁷¹

Doğu Pamphylia'nın önemli şehirlerinden biri Side'dir. Batı Kilikia ile olan ilişkilerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu kent Roma'dan da önce Hititler döneminde kurulmuştur. Bu şehre colonist olarak gelen Yunanlılar kendi kültür ve dillerini kabul ettirememişlerdir. Bu kabullendirme İskender döneminden sonra ancak Yunancanın kabul edilmesiyle bölgede Yunanlaşma başlamıştır. Bu fetihlerle bütünleştiler ve yüksel kültür seviyesine ulaşıldı. Bölgede vazgeçilmez bir merkez oldular. Bölgenin o kadar ilerlediler ki bütün Akdeniz de hakim oldular.⁷²

Bölge günümüzde coğrafi olarak Pamphylia bölgesinde yer almasına karşın bunun bir coğrafi tanım olduğunu unutmamak gerekir. Öyle ki bölge, tarihte çoğu zaman Kilikia'nın⁷³ Dağlık Kilikia kısmında gösterilmiştir. Bölge kimi zaman da Pamphylia sınırları içerisinde de gösterilmiştir. Antik kaynaklarda da bu konuda tam olarak fikir birliği bulunmamaktadır. Nitekim Pamphylia bölgesi sınırları çizilirken coğrafi olarak Pamphylia Denizi esas alınırsa, bu alanda bölgenin kuzey-kuzeydoğusunda yer alan Batı Torosların Geyik ve Akçalı Dağ silsilesi bulunmaktadır. Bu dağların güneybatı köşesinde, Akdağ'ın denize birleştiği en ileri noktası olan Anemourion (Anamur) Burnu bulunmaktadır. Bu nokta Anadolu'nun Kıbrıs'a en yakın olan uç noktasıdır.⁷⁴ Burası ayrıca Anadolu'nun güney sahillerini ikiye ayıran Taşeli Yarımadasının bulunduğu alandır. Pamphylia'nın doğu sınırının

⁶⁸ Rauh, 2007, 114

⁶⁹ Şahin, 2008, 120

⁷⁰ Jones, 1998, 190–191

⁷¹ Arslan, 2001, 8

⁷² Nolle, 1987, 256

⁷³ Ruge, 1921a, 385–390

⁷⁴ Strabon, *Geographika*, XIV, 4, 3

burası olması gerekirken, antik yazarlar tarafından bu sınırın daha batıda olduğu söylenmektedir. Daha öncede fiziki coğrafyayı anlatırken değindiğimiz gibi bölge Anamur'da başlayarak Antalya merkezinin batısına kadar bir yay biçiminde dağlarla çevrilmiş durumdadır. Bu bölge coğrafi olarak Pamphylia bölgesinde gösterilse de genel olarak Kilikia'nın Dağlık Kilikia (Kilikia Tracheia) içersisinde yer almıştır. Herodot bölgenin Hypachoea diye adlandırıldığını, Fenikeli Agenor'un oğullarından Cilix'in buraya gelip yerleştiğini ve onun adından dolayı bölgenin Kilikia adını aldığını nakleder.⁷⁵ Strabon'a göre bu bölüme Trakheiotis, burada yaşayan insanlara da Trakheiotlar deniliyordu.⁷⁶

Kilikia'nın bu bölümü de kendi içinde Batı Dağlık Kilikia, Orta Dağlık Kilikia ve Doğu Dağlık Kilikia olmak üzere üç bölüme ayrılır. Bölge gerek Kilikia'nın ovalık kısmı olsun gerekte Pamphylia bölgesinden fiziki yapısı olan, sarp, dağlık ve taşlık yapısından dolayı; Dağlık Kilikia'daki bu coğrafi farklılık yukarıda da belirtildiği gibi çevresinden soyutlanmasına ve bağlantısının kopmasına sebep olmuştur.⁷⁷ Bu konumundan dolayı Batı Kilikia, ileride Roma'ya uzun süre problem yaratacaktır. Nitekim Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinin merkezi haline gelecektir.⁷⁸

Nitekim Antik Çağda bölge bu özelliklerinden dolayı, ilk hedef şehir için en önemli yeri seçmek olduğundan, engebeli arazi ve küçük, korunmuş demir atma yerleri Kilikia korsanları için ideal olup, fakat geniş çaplı ticaret için uygun değildi. Ancak Kilikia'nın bazı kıyı düzlüklerinde daha büyük şehirler ve limanlar vardı. Bunlardan Coracesium, Selinus, Anemurium, Calycadnus üzerinde Seleucia dahil olmak üzere bazıları liman olarak hizmet vermekteydiler.⁷⁹

Bölgede kesin olarak bu ayrım mümkün olmasa da, inceleme konumuz içerisinde olan Batı Dağlık Kilikia, Antalya'da bulunan Coracesion (Alanya) ile Mersin de bulunan Anemurium (Anamur) arasındaki bölgedir. Bölge'nin bu kesimi

⁷⁵ Mellaart, 1978,187

⁷⁶ Strabon, *Geographika*, XIV, 5,1

⁷⁷ Ünal- Girginer, 2007,51

⁷⁸ Durugönül, 1995,197

⁷⁹ Vann, 1991, 12–13

coğrafi olarak kent kurmaya elverişli yapıya sahip olsa da Pamphylia ve Kilikia'nın diğer bölgelerine göre büyük yerleşim kurmaya elverişli değildir. Bu nedendir ki bölgede yerleşimler Pamphylia veya Kilikia'nın diğer bölgelerine küçük çaplı yerleşmeler görülmektedir.

Anadolu deniz ticaretine Kilikia aracılığıyla ticari mallarını Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a ulaştırmıştır.⁸⁰ Bu faktör inceleme bölgemizi aynı paralelde etkilemişti. Bu sonucunda Dağlık Kilikia bölgesinin batısının da etkilendiğini düşünebiliriz. Kilikia bölgesinin ticari yollar üzerindeki önemi değişik kaynaklardan elde edilen bilgilerle ortaya çıkarken özellikle deniz ticareti ile doğu ve batı arasında aracı olması önemlidir. Antik dünyanın önemli ticaret yollarından birisi de Ovalık Kilikia bölümünden geçiyordu. Bu yol Syria ile doğu dünyasını, Anadolu ve Ege ile buluşturuyor ve geçiş noktalarından biride Pamphylia ve Dağlık Kilikia'nın bulunduğu bölümden geçmekteydi.⁸¹

Nitekim Ege, Kıbrıs ve Suriye arasındaki bu ticari bağlantı tabi olarak çalışma bölgemizi de etkilemektedir. Buna bir örnek verecek olursak, Dağlık Kilikia'nın batısındaki sualtı araştırmalarında çıkan eserlerin benzerlerinin Kıbrıs, Girit ve Yunan yarımadasında da görülmesidir. Ovalık Kilikia ile Dağlık Kilikia arasındaki coğrafi özelliklerin farklılıkları, bu iki bölümün gelişmişliğine ve uygarlaşmasına birebir etki etmiştir. Tarımsal üretimin verimliliği ve üzerinde bulunduğu işlek ticaret yolu sebebiyle Ovalık Kilikia'daki yerleşimlerin gelişimini büyük oranda ticari faaliyetler ve endüstri sağlamıştı. Dağlık Kilikia'da ise kabilesel bir yaşam söz konusuydu. Batı Dağlık Kilikia ve Doğu Pamphylia yalnızca kıyı boyunca yer alan yerleşimler varlıklarını kıyı ticareti yaparak ve orman bakımından zengin olan dağlardan elde edilen keresteler sayesinde sürdürebiliyorlardı⁸²

Dağlık Kilikia'nın doğusu sınırı için söz konusu olan bu görüş birliği, batı sınırının tespitinde pek geçerli görünmüyor. Pamphylia ve Kilikia'nın sınır bölgesi kıyıda Manavgat(Melas) Irmağı ve Coracesion (Alanya) yöresi oluşturmaktaydı.

⁸⁰ Mellink, 1991,324

⁸¹ Jones,1998, 191

⁸² Jones,1998, 191.

Sözgelimi Plinius doğu sınırı olarak Side kentini ya da Melas Irmağının ağzını kabul eder ve Taşeli Yarımadasının Clibanus ve Lalassis gibi yerleşmeleri İsauria⁸³ da göstermektedir.⁸⁴ Ptolemaios ise bu sınırın Alanya'nın doğusunda yer alan Sedre Vadisinin kuzeyinde Syedra'da aramaktadır.⁸⁵ F. Hild ve H. Hellenkemper, bu görüşe katılmakla birlikte, vadiden kuzeye doğru Kilikia-Pamphylia için, tam bir sınır tespitinde zorlanmaktadırlar.⁸⁶ Onlara göre; Sedre Çayı Vadisi'ndeki Sapadere'den tam kuzeybatı yönündeki Bozkır'a ulaşan ve İsauria Kalykadnos ile Pamphylia Alara Çayı akış sistemi arasındaki su ayrımını takip eden hat, resmi sınır olarak kabul edilmelidir. Strabon bu sınırı daha farklı göstermiştir. Kilikia ve Pamphylia sınırını Coracesion (Alanya) olarak alır. Ayrıca Athenodoros, Kilikia'nın ilk kentinin Kelenderis olduğuna değinir.⁸⁷ Strabon, Kilikia ve Pamphylia sınırıyla ilgili olarak eserinde bu konuyla ilgili olarak şöyle söz eder:

*“Melas Irmağı ve bir demirleme yerine Ptolemais kentine ulaşılır. Buradan sonra Pamphylia'nın sınırları başlar ve Coracesion, Kilikia Tracheia'nın başlangıcıdır.”*⁸⁸

Kilikia'yı ise antik yazarlar ikiye ayırmaktadır; bölgenin batısında kalan sarp, kayalık ve dağlık kısma Dağlık Kilikia veya Kilikia Tracheia ya da Tracheiotis denmektedir. Bölgenin doğusuna ise Ovalık Kilikia ya da Kilikia Pedias (eski çağda) denilmiştir.⁸⁹ Bölgeye ayrıca Grekçe de Idios Kilikia, Latince Kilikia Compestris deniliyordu.⁹⁰ Romalılar ise Dağlık Kilikia'ya Kilikia Aspera demişlerdir.⁹¹ Strabon eserinde bu konuyla ilgili olarak hem bölgenin coğrafi yapısını hem de sınırını şu şekil anlatır:

“Kilikia gelince onun bir parçası Tracheia ve diğeri Pedias olarak adlandırılır Tracheia'yı soracak olursanız, kıyısı dardır ve tek tük vardır. Ayrıca

⁸³ Ruge, 1916,2055–2056

⁸⁴ Plinius, *Naturalis Historia* V, 93

⁸⁵ Ptolemaios, *Geographia* V, 2,3

⁸⁶ Hild-Hellenkemper, 1990, 17

⁸⁷ Strabon, *Geographika* XIV, V, III

⁸⁸ Strabon, *Geographika* XIV, V, II

⁸⁹ Strabon, *Geographika*, XIV,5,1; Plinius, *Naturalis Historia*, V.94; Mitford, 1980,1230

⁹⁰ Ünal- Girginer, 2007,51

⁹¹ Erzen 1940, 16

Tarsus'un eteğinden uzanan İsauria bölgesinden ve Homanadeis'ten Pisidia'ya kadar giden kuzey tarafında fakir bir geçim sağlar ve aynı ülke Tracheiotis olarak da adlandırılır ve orada oturanlara da Tracheiotlar deni''r.⁹²

Strabon'un verdiği bilgiler ışığında Isaurike ile Dağlık Kilikia'nın kuzeyinde bulunan Isauria aynı bölgedir. Fiziki coğrafyasından dolayı İsauria bölgesinde yapı olarak Dağlık Kilikia'nın bir uzantısıdır. Fakat Çarşamba ve Göksu havzaları Lycaoni'ya çıkış yolu oluştururlar. Isauria bölgesinin güneyindeki yükselen Torosları bölgenin Dağlık Kilikia'dan çok Lycaonia ile bağlantı kurmasına yol açmıştır. Ancak Isauria bölgesi dağlar sayesinde doğal bir savunma sistemine sahip bulunmaktadır. Bu nedenle geleceği Akdeniz ticaretine bağlı olan devletler bölgeyi Kilikia'nın bir parçası olarak değerlendirmişlerdir. Zira Isauria halkı kendinde fırsat buldukça güneye sarkmış Akdeniz ticaretini kontrol altına almaya çalışmıştır.⁹³

Dağlık Kilikia, Coracesion'dan (Alanya), Soloi/Pompeipolis'e (Viranşehir) kadar uzanır. Dağlık Kilikia'nın doğu sınırı hakkında ise hemen hemen tarihçiler hemfikirdir. Onlara göre bu sınır Soli ve Elaiussa-Sebaste arasında kalan Lamos (Limonlu) Irmağıdır.⁹⁴ Antik yazarlardan sadece Ptolemaios bu sınırın Kalykadnos (Göksu) Irmağı olduğuna değinmektedir.⁹⁵ Bu kesimde Torosların denize kadar sokularak sarp ve derin uçurumların olduğu bir bölge olup, geniş düzlüklerden ve liman olabilecek büyük koylardan yoksundur. Bu coğrafi farklılık kendisini Kilikia'nın yerleşim yerlerinde gösterir: Dağlık Kilikia'da yerleşimler küçük olup dağlarla sınırlanırken, Ovalık Kilikia'da bunun tam tersi söz konusudur.⁹⁶ Dağlık Kilikia'nın batısında ise Pamphylia yer almaktadır.⁹⁷ Bu bölgenin güneyinde yer alan ve Pamphylia körfezinden Kıbrıs'a kadar uzanan bölüme Antik Çağda Pamphylia Denizi (Mare Pamphylium) adı verilmektedir.⁹⁸

⁹² Strabon, *Geographika*, XIV, V,I;Yılmaz, 2005, 5

⁹³ Bahar, 1991, 4

⁹⁴ Strabon, *Geographika*, XIV,5,6; Hild-Hellenkemper, 1990, 22

⁹⁵ Ptolemaios, *Geographia* V, 7, 4

⁹⁶ Durugönül, 1995, 197(Bu bölgede büyük şehirler kurulmuş ve bunlarda Roma dünyasında önemli spor şölenleri yapılmıştır)

⁹⁷ Strabon, *Geographika*, XIV,3,1. Ptolemaios, *Geographia* V.5,1

⁹⁸ Plinius *Naturalis Historia* V,96.Strabon, *Geographika*, XIV,6,1

Dağlık Kilikia'nın ilkçağlardaki kentleşme düzeni topografyaya bağlı olarak gerçekleşmiştir. Dağlık Kilikia içinden denize kadar ulaşan bir ırmağın geçtiği ve büyük bir dağ kitlesinin olduğu sahayı kapsar geliyordu. Yalnızca kıyı boyunca yer alan yerleşimler varlıklarını kıyı ticareti yaparak ve orman bakımından zengin olan dağlardan elde edilen keresteler sayesinde sürdürebiliyorlardı.⁹⁹

Dağlık Kilikia bölgesi sınırları Strabon'a¹⁰⁰ göre batıda Coracesium (Alanya), doğuda Lamas nehri (limonlu) ve kuzeyde Toros Dağları olarak belirlenmiştir. Plinius ise İsaura'ya dahil etmektedir.¹⁰¹

Dağlık Kilikia'nın sınırlarını aktaran Strabon, aynı kitapta bu bölge ile Kıbrıs'ın kuzey sahillerinin coğrafi konumu dolayısıyla organik bağına da sıklıkla değinmektedir. Dağlık Kilikia kentlerinden Selinus'un Kıbrıs'ın Acamas'ın buruna en yakın konumda olduğundan ve çok zengin keresteye sahip olduğundan söz eder¹⁰² Strabon, ağaçların bakır ve gümüş arayışı için kesildiğini, buna rağmen ormanların büyümesine hakim olunamadığını, “isteyen ve başarabilen herkesin ağaçları kesmesine ve böylece ağaçtan temizlenmiş toprağı, vergisiz olarak kendi malı gibi kullanmasına izin verdilerin söz etmektedir.”¹⁰³

Kuzey kesiminde Kıbrıs'ın Dağlık Kilikia'ya çok yaklaştığını bildirir. Lycaonia ile Dağlık Kilikia arasında, Toros Dağları'nın yukarı bölümlerinden oluşan Isauria Bölgesi, Dağlık Kilikia Bölgesi içerisinde yer almaktadır.¹⁰⁴

Bölge bu yapısı ve gelir durumuyla çıkış aramakta zira fırsat buldukça güney bölgelerine sarmaktadırlar. Bu nedenle bölgede hakimiyet kuran güçler bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmışlar genel olarakta yönetimi Kilikia'da bulunan egemen güce verilmiştir.¹⁰⁵

Öte yandan, Neriglissar'ın Dağlık Kilikia'da Appuasus'a karşı yaptığı

⁹⁹ Jones, 1998, 191

¹⁰⁰ Strabon, *Geographika* XIV 5,6

¹⁰¹ Plinius, *Naturalis Historia* V,94;Yılmaz,2005, 48

¹⁰² Strabon, *Geographika*, XIV 6.1.2.3; Jones, 1998, 191

¹⁰³ Strabon, *Geographika*, XIV 6,5

¹⁰⁴ Bahar, 1991, 4;Yılmaz,2005, 5

¹⁰⁵ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XVIII,22;Bahar 1995, 236

seferden Pamphylia ile Kilikia arasındaki sınırın Selinus ve Korakesion'dan geçtiği anlaşılmaktadır. A. Erzen'de, Pseudo-Scylax'ın *Periplous* adlı eserinden aynı şeyi çıkarmıştır.¹⁰⁶

M.S. 72'de İmparator Vespasian, IV. Antiochos'u azlederek toprakları üzerinde yeni bir Kilikia Eyaleti meydana getirmiştir. Başkenti Tarsus olan bu eyalet, doğuda İskenderun'dan¹⁰⁷ batıda Syedra ile Iotape arasındaki Sedre Çayına¹⁰⁸ kadar uzanmakta idi. Kolayca anlaşılacağı üzere bu eyalet her iki Kilikia'yı da kapsamaktaydı. Bu şekilde bir imparatorluk legatı tarafından idare edilen alan, artık doğrudan imparatorluğa bağlı bir eyalet halini almış oldu.¹⁰⁹ Trajan zamanında (M.S. 81–117), Kilikia'nın legatlar tarafından idare edilme sisteminin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.¹¹⁰

Ayrıca, Gazipaşa ilçe merkezi yakınında deniz kenarında bulunan Selinus, İmparator Traianus'ın öldüğü yer olması nedeniyle onun anısını yaşatmak için bir süre Traianopolis adını almıştır.¹¹¹ Hadrian devrinden (M.S. 117–138) itibaren Tarsus başkent olmak üzere Kilikia, İsauria ve Lycaonia bölgeleri üçlü bir eyalet haline dönüştürülmüştür. Bu üçlü vilayet, daha önce olduğu gibi bir “praeterian legatus Augusti”nin idaresine bırakılmıştır.¹¹²

Diocletianus (M.S. 284–305), Roma İmparatorluğu'nu 12 diocese (bölge) ayırmıştır. Bu sistemde Kilikia, Tetrarchy Pedias adı altında Kilikia Prima (Birinci Kilikia) ve Kilikia Secunda (İkinci Kilikia) olarak ayrıldı. Böylelikle İsauria, Kilikia'dan ayrı bir vilayet oldu.¹¹³ Roma hakimiyet, döneminde Kilikia denilen bölge, Yunanlıların tanımından farklı bir coğrafyayı kapsamaktadır. Onlara göre kastedilen coğrafyada çelişki vardır. Kilikia denilince Likya, Pamphylia ve Dağlık

¹⁰⁶ Erzen 1940, 76; Cate, 1965, 31

¹⁰⁷ Hellenkemper-Hild, 1986, 108 vd.

¹⁰⁸ Mitford, 1980, 1247.

¹⁰⁹ Ramsay, 1960, 375; Sayar, 1999, 211

¹¹⁰ Syme, 1969, 352 vd.; Mitford, 1980, 1246-7

¹¹¹ Magie, 1950, I, 618 vd.; Hild-Hellenkemper, 1990, 407

¹¹² Ramsay, 1967, 417; Sayar, 1999, 212

¹¹³ Mitford, 1980, 1250; Özsait, 1982, 347; Ramsay, 2000, 154

Kilikia'yı içine alan coğrafya anlaşılabilirdi.¹¹⁴

4.2. Bölgedeki Antik Yollar ve Ulaşım

Bu sıra Batı Toroslar dağlar arasında Pamphylia ile iç kesimleri bir birine bağlayan birkaç adet geçit bulunmaktadır. Burada Beyşehir gölünün güneybatı kesiminden başlayan ve buradan Aspendos 'a kadar giden bir yol bulunmaktadır. Bu yol sırasıyla Isparta Sütçüler' de bulunan Kesme Harabelerinden başlayarak Emerdi Dağı'nın (2405 m) 3 km kadar doğusundan bulunan Kavaklı Köyü'nden geçip Köprü Irmağını takip ederek sahil kesimine ulaşmaktadır.

Bu bölgemiz antik çağda Homonadeis ve Katanneler ile sınırı oluşturan bir bölümdür¹¹⁵. Bu kesimde yer alan Side de, Antik Çağ da yoğun bir köle ticareti yapılmaktadır. Bu köleler daha ziyade Küçük Asya ve komşu bölgelerden getirilmekteydi. Bize göre bu yol, araç ve hayvan yolu olmaktan çok yaya yolu olarak kullanılmıştır. Antik çağda Kilikia – Pamphylia-Likya arasındaki ulaşım zorluğunu bilmekteyiz. Bu bölgede ulaşımın sağlanabilmesi amacıyla Torosların izin verdiği ölçüde geçitlerden sağlanmaktaydı. Bu nedenle bu yolun Köprüçay Vadisinden güneye buradan Side'ye uzanmaktadır. Nitekim Büyük Gölcük Yaylasını aşan ve Döşeme Beli¹¹⁶ olarak adlandırılan 1600 m yüksekliğindeki bu geçit, Köprüsuyu vadisine devam eden antik yola uzamaktadır. Bu yolun köle ticaretinde kullanılan bir güzergah olduğu düşünülmektedir. Bu yolun kaynaklarda sözü edilen Erymna- Seleukeia ve Side arasındaki bağlantıyla da ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer yol ise günümüz de aktif olarak kullanılmakta olan Antalya-Konya karayolunun da şuan bulunan yoldur. Coracesium'u (Alanya) kuzeybatısındaki Pamphylia'ya ve kuzeyde Lycaonia'ya bağlayan bu yol kentin 15 km uzağındaki Konaklı mevkiinde de yol ikiye ayrılır. Buradan batıya ayrılan yön

¹¹⁴ Levick, 1967, 21

¹¹⁵ Strabon, *Geographika*, XII.7,2

¹¹⁶ Bahar, 2006, 96; Yılmaz, 2005, 54

Alara çayını geçerek Pamphylia uzanır. Kuzeye yönelen hat ise, Payallar kasabasından Güney Köyü üzerinden Güzelbağı geçtikten sonra Gündoğmuş ilçesinin 20 km doğusundaki “Kemer Köprü” ile Alara Çayı’nın batısına geçer, Narağacı köyüne ulaşır. (Lev.X-res.1)¹¹⁷ Kemer Köprü sonrasında arazinin sarp ve dik olmasından dolayı, dönüşler verilerek ve basamak tekniği uygulanarak oluşturulmuştur. Bu antik yola bu yapısından dolayı halk dilinde “Kırk Dönmeler” adı verilen mevkie uzanır.(Lev.X-res.2). Narağacı Köyü’nden sonra Pembelik Köyü’nden geçen yol, Gündoğmuşlular Yaylası’ndan Boğaz Han ve Baş Han güzergahını izleyerek Alanya’nın 45 km kuzeyinde bulunan ve 2750 m yükseklikteki Akdağ ve 2890 m Geyik Dağları arasındaki 2250 m yükseklikteki Sisam Beli Mevkisine ulaşır.¹¹⁸ Lakin buradan Bozkır’a ulaşmak için Sisam Belinin kuzeyinde 2000 m yükseklikteki geçilmesi gereken Merdiven Gediği Mevkisinde “Demir Kapı” geçidini¹¹⁹ (Lev.V-res.8) geçen yol Gücen Boğazı’ndan bugünkü Bozkır ilçesine ulaşmaktadır. Bu yol Seydişehir-Bozkır ile Antalya sahili arasında en müsait güzergahtır.¹²⁰ Burada bulunan yollar günümüz de hala kullanılmaktadır. Yolların çoğu günümüzde yöre insanının hayvanlarını otlatmak ve sıcak yaz günlerinde yaylamak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Düzensiz bir şekilde yapılmış olan yollar sert bir zemine sahip ve sarp araziye takip etmektedirler. Yollar genişlik bakımından 1–1,5 metreyi geçmeyen bir yapıya sahip olup, düzensiz bir şekilde döşenmiş taşlardan oluşmuştur.

Alanya Ermenek arasında bulunan yol ise Karapınar yoludur. Bu yol Alanya’nın 15 km doğusunda Seki köyünden üzerinden Cebireis Dağı doğusundaki Yayla Konak yolunu takip ederek Kuş Yuvası mevkiinden ulaşır Karapınar köyü yolu üzerinden Konya’ya ulaşır. Bu yolun izlerini günümüzde de görmekte ve bu yol üzerinde kalelerde bulunmaktadır.¹²¹

Bir liman kenti olarak Side, Antik dönemde Doğu Pamphylia’nın önemli bir liman kenti olmuştur. Bu özelliğinden dolayı önemli bir kavşak konumundadır.

¹¹⁷ Ercenk, 1992, 363

¹¹⁸ Gn.Kr.Baş,1954, 16;Yılmaz, 2005, 53

¹¹⁹ Bahar, 1991, 48

¹²⁰ Ercenk, 1992, 363

¹²¹ Bahar, 1991, 42;Gn.Kr.Baş, 1954, 16

Alara Han'dan batı ya doğru giden diğer yol güzergahı ise Side'ye ulaşır. Buradan başlayarak ikiye ayrılan yollardan; biri Aspendos diğeri de Seleucia yoluydu.¹²² Burası Side'den başlayan İbradı'nın 30 km batısında Kesik Belli Boğazı ile Lycaonia bağlayan geçittir.¹²³ Bu yol, Manavgat Irmağı'na batısındaki Kargı Çayı'nı aşarak Işıklar Köyüne ulaşır. Etenna'ya uzanan yol, “At İzi” mevkiinde Aspendos'tan gelen yol ile birleşmekteydi.(Lev.XI-res.4) Aspendos yolu ise Taşağıl ve Çardak köylerinden geçerek, Beydiğin Köyü'nün 5 km kuzeyinde “Murat Beli” geçerek “At İzi” mevkisinde Side'den gelen yol ile birleşirdi. At İzi'nden sonra yol 1500 m yükseklikteki “Ali Kesiği” ne ulaşan yol, Ali Kesiği'nin 1 km uzaklıkta “Kız Taşı” ya da “Gelin Taşı” olarak adlandırılan mevkiden geçer. Akdağ'ın doğusuna devam eden yol burada “ Eynif (Gembos)Ovası'na “ Beyşehir Gölü'nün güney ucuna ulaşır.¹²⁴

Bölgenin bir diğer ulaşım yolu ise Attaleia'dan başlayarak sırasıyla, Varsak Kasabasından kuzeye çıkarak Kepez üstü Döşeme Boğazı'na oradan da Dağ Köyü Çevik mevkine gelir. Batıya yönelen yol Ariassos'dan, kuzeye dönen yol ise Burdur Bucak İlçesinde bulunan Kremna antik kentine ulaşır. Roma İmparatoru Augustus'un Via Sebaste olarak adlandırılan yolu inşa ettirmiştir.¹²⁵

Bir diğeri ise Pamphylia ile Pisidia'yı bağlayan Perge'yi Yalvaç'a (Antiocheia) Aksu (Cestros) Irmağı vadisinden geçerek bağlayan yoldur. Yol Perde'den kuzeye doğru 20 km doğu sahiline Çatallar Köyü yakınlarından geçer. Çatalların 15 km kuzeyde “Bülünç Uçuran Köprüsü” sonrasında yol kimi zaman akarsuyun doğusuna bazen de batısına geçerek kuzeye doru devam eder. Bu yapısından dolayı “Kırk Geçitler” adı verilmiştir. (Lev.II-res.2) Isparta'nın Sütçüler İlçesinin Çandır Kasabasından geçerek Adada'ya ulaşır. Buradan yol Kovada gölünün kuzeydoğu ucunda Eğirdir Gölünün güneydoğusundan Gelendost'a gelen yol buradan Yalvaç (Antiocheia) ulaşır¹²⁶. ((Lev.XII-res.6)

¹²² Ercenk, 1992, 364

¹²³ Güçlü, 2001 237

¹²⁴ Çevik, 2000, 93

¹²⁵ French– Mitchell, 1977, 214

¹²⁶ French, 1984, 124

Bölgenin bir diğer ulaşım yolu ise Attaleia'dan başlayarak sırasıyla, Varsak Kasabasından kuzeye çıkarak Kepez üstü Döşeme Boğazı'na oradan da Dağ Köyü Çevik mevkiine gelir. Batıya yönelen yol Ariassos'dan, kuzeye dönen yol ise Burdur Bucak İlçesinde bulunan Kremna antik kentine ulaşır. Roma İmparatoru Augustus'un Via Sebaste olarak adlandırılan yolu inşa ettirmiştir. Bu bilgi ışığında Döşeme Boğazı mevkiinde Lycaonia, İsaure, Pamphylia, Frigya yol şebekesine dahil olmuştur.¹²⁷(Lev.XI-res.3) Anadolu'nun iç kesimleri ile limanla arasındaki ticaret için büyük önem taşımıştır.

Anamur Alanya arasındaki ulaşım ise Roma döneminde yapılan bir mil taşından öğrenmekteyiz.¹²⁸

4.4. Bölge Tarihi Üzerine Yapılan Araştırmalar

Bölgeyle ilgili ilk ciddi çalışma İngiliz Tuğamiral Sir Francis Beaufort tarafından yapılmıştır. Bölgeye İngiliz Kraliyet Deniz Dairesi tarafından bölgenin haritasının çıkarılması için gönderilmiştir. Görevi nedeniyle Anadolu'nun güney kıyılarının haritasını çıkarmış ve bölge ile ilgili bilgiler vermiştir. Frederiksteen adlı gemi ile yapılan bu yolculuğa, tarihi coğrafya araştırması yapan Ritler de katılmıştır. Kaptan Beaufort, 1811–1812 yıllarında Anadolu'nun güney sahillerinde yaptığı bu yolculuğu, *Karamania* adlı eserinde anlatmıştır.¹²⁹ Bu yayımla birlikte bölge, ilim dünyasının dikkatini çekmiştir.

Bölge ile çalışmasında iç kesimlere hakkında incelemelerde bulunmamıştır. Lakin bölgede bulunan kıyı kesimindeki yerleşmeler ve kıyı özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Silifke limanının da bulunduğu dönemde bölgenin Kıbrıs ile olan ilişkileri konusun da önemli bilgiler vermiştir.¹³⁰

Fransız Ch. Texier, 1832 ve izleyen yıllarda, bütün Anadolu ile beraber çalışma bölgemizi de dolaşmıştır. Pamphylia ve Kilikia arasındaki bölge ile de ilgili

¹²⁷ Özsaıt, 1980, 52

¹²⁸ Bahar, 1991, 47

¹²⁹ Bkz. Beaufort, *Karamania*, 1917

¹³⁰ Beaufort, 1917, 212–213

önemli bilgiler vermiştir. Bu bilgiler genel olarak bölgenin coğrafyasını kıyıları ve dağlarıyla ilgili olarak verilmişti.¹³¹

Bölge, 1853 yılından itibaren V. Langlois tarafından gezilmiştir. O, Lamas-Silifke arasındaki sahada iki çalışma yapmıştır: Birinci çalışmasını bölgedeki antik kentlere ayırırken; ikincisinde, bu kentleri çeşitli yönleri ile geniş bir şekilde anlatmıştır. Ayrıca seyyah, bu çalışmasında XIII. yy'dan itibaren bölgeyi ziyaret eden diğer seyyahlardan da bahsetmektedir.¹³² Pamphylia ve Dağlık Kilikia'dan gelip, Holmi üzerinden Tarsus'a, oradan da Suriye'ye ulaşan bir yol keşfetti.

Pamphylia bölgesinin doğusuyla ilgili bir diğer çalışmayı ise 1890 Karl Graf Lanckoronski yapmıştır. İki ciltten oluşan eserin ilk cildin de Pamphylia Ovası ile ilgili bize genel bilgiler vermektedir. Bu eserinde bölgede bulunan antik kentlerin yeri ile de ilgili bilgi vermesi nedeniyle önemlidir.¹³³

J.R.S. Sterret, 1884 yılında Anadolu'da birçok yer ile birlikte, araştırma bölgemizi de dolaşmıştır. Bölgemizle ilgili olarak yaptığı araştırmalarda bulunduğu bilgileri J.R.Sitlington ile beraber tasnif etmiş ve yayınlamıştır.¹³⁴

Bölgede en önemli araştırmalardan biri de, Avusturya İlim Akademisi adına 1891–1892 yıllarında, R. Heberdey ve A. Wilhelm tarafından yapılmıştır. Onlar, özellikle Lamos ve Melas (Manavgat) nehirleri arasında incelemelerde bulunmuşlardır. 1891'de Kanlıdivane harabelerini gezmişler ve kitabelerini kaydetmişlerdir. 1914'te Bent'in izlediği yoldan Lamos, Silifke ve Mara'yı gezerek bir harita hazırlamışlardır.¹³⁵ Bent ile aynı dönemde Lycia ve Pamphylia sikkeleri üzerine E.S.C. Robinson da çalışmalarda bulunmuştur.¹³⁶

H. A. Ormerod 1932 yaptığı araştırmalarla Anadolu tarihine değinmiş çalışmasında ayrıca Roma dönemi de bölgedeki siyasi olaylara değinmiştir.¹³⁷

Clemens Emin Bosch bölgede diğer bir çalışma yapan araştırmacıdır. 1947-1950 yılları arasında Side kazılarında bulunduğu sırada Pamphylia tarihi ile ilgili

¹³¹ Texier, 2002, 38 vd.

¹³² Langlois, 1861, 182–219

¹³³ Lanckoronski, 2004.1.2

¹³⁴ STERRETT-J.R.Sitlington 1889-Archaeological Traveler in Asia Minor;STERRET J.R.S. 1888, The Wolfe Expedition to Asia Minor.; 1884,Archaeological Journey Asia Minor

¹³⁵ Heberdey-Wilhelm, 1896, 48–92

¹³⁶ Robinson, 1914, 36–46

¹³⁷ Ormerod, 1932, 350–353

ayrıntılı çalışmalarda bulunmuştur.¹³⁸

H. J. Houwink Ten Cate 1965 yılında yaptığı çalışma ile bölge üzerinde bulunan Hitit döneminden başlayarak Helenistik döneme kadar olan süre ile ilgili bilgi vermektedir.¹³⁹

J. D. Bing, 1969 yılında yaptığı çalışması ile Anadolu da Asur dönemiyle ilgili bilgi vermiştir. Çalışmasının ağırlık noktasını Kilikia'daki Asur dönemi teşkil etmiştir.¹⁴⁰

G.E. Bean ve T.B. Mitfort, 1961–1973 yılları arası Dağlık Kilikia'yı gezdiler. 1961 ve 1966 arası, Manavgat ve Göksu Vadisi arasında kalan sahayı incelediler. Buralarda buldukları yazıtları yayınladılar.¹⁴¹ Bu dönemde bölge tarihi eserleri ve yapıları hakkında Elisabeth Rosenbaum ve Gerhard Huber Tarafından çalışmalar yapılmıştır.¹⁴²

Amerikalı T.R.S Broughton bölgenin Roma dönemiyle ilgili araştırmalarda bulunmuş bu araştırmalarıyla Roma Döneminde bölgenin durumu hakkında bilgi vermiştir.¹⁴³ Pamphylia ve Kilikia ile ilgili 1976 yılında Roma dönemiyle ilgili bilgi veren A.N. Sherwin-White'tır.¹⁴⁴

James Russell günümüzde Pamphylia ve Kilikia bölgelerinde çalışmalarını devam ettiren bir başka bilim adamıdır.¹⁴⁵ Günümüzde de bölge ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Hellenkemper ve Hild İsaura, Kilikia ve Pamphylia arasında kalan bölgede ayrıntılı çalışmalar yapmıştır. Burada bulunan antik kentler hakkında araştırmalar bulunmuşlardır.¹⁴⁶

Bütün bu yabancı araştırmacıların yanında, bölgede çalışmış ve halen çalışmakta olan yerli bilim adamı ve araştırmacılar da vardır. Bölgede tarihöncesi dönemle ilgili önemli çalışmalar İ. Kılıç Kökten tarafından 1956–1957 yılları arasında yapılmıştır. Bu çalışmada Antalya-Tarsus ararsındaki sahil şeridini

¹³⁸ Bosch, 1957, 1 vd.

¹³⁹ Cate, 1965, 17–50, 121–125

¹⁴⁰ Bing, 1969, 1vd.

¹⁴¹ Bean-Mitford, 1965, 42 vd.

¹⁴² Rosenbaum, E.-G. Huber-S. Onurkan, 1967, A Survey Of Coastal Cities In Western Cilicia, TTK 1–83

¹⁴³ Broughton, 1975, 520 vd

¹⁴⁴ Sherwin-White, 1976, 1–14

¹⁴⁵ Russell, 1991, 469–488

¹⁴⁶ Hild-Hellenkemper, 1990, 3 vd

kapsayan tarih öncesi dönemle ilgili araştırmalardır.¹⁴⁷

Bunlardan birisi olan S. Eyice, 1970 ve 1983 yılları arasında, Anadolu'nun diğer yerleri ile beraber, Silifke merkez olmak üzere, kıyıdaki küçük adalar da dahil Limonlu Çayı, Tahta Limanı ve arkada Toros Dağları ile sınırlı alanda çalışmalar yapmıştır.¹⁴⁸

Bölge ile ilgili olarak çalışma yapan bir diğer önemli ilim adamı L. Zoroğlu, bölgede yaptığı diğer çalışmaların yanında, 1983'ten beri üzerinde çalıştığı Kelenderis'te, 1986 yılında kazılara başlamıştır. Kelenderis kazıları ve Batı Dağlık Kilikia da araştırmalarına halen devam ettirmektedir.¹⁴⁹

A. A. Tırpan, bölge ile ilgili araştırma ve yayın yapmakta olan bir diğer bilim adamıdır.¹⁵⁰

Araştırma bölgemiz üzerinde çalışan bir diğer araştırmacı da S. Durugönül'dür. Durugönül, 1994 yılından itibaren İçel İli (Antik Dağlık Kilikia)'nde Hellenistik ve Roma dönemi içerikli yüzey araştırmaları yapmaktadır. Bu araştırmalar sırasında bölge yapıları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.¹⁵¹

1992 yılından itibaren bölge ile ilgilenen araştırmacılardan bir diğeri ise, M Hamdi Sayar'dır. Sayar bölgede önemli epigrafik çalışmalarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra bölgede kentleşme ve bunun sebeplerini araştırarak bölge kentleşmesinin nasıl oluştuğunu ortaya koymuştur.¹⁵²

Giray Ercenk 1992 yılındaki çalışmasıyla Pamphylia Bölgesi ve çevresinin eski yol sistemini hakkında bir araştırma yaparak ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁵³

Bölgede son dönem yerli ve yabancı araştırmalar artarak devam etmektedir. Micheal Hoff başkanlığın da 1996 yılında başlayan kazılar, Rhys Townsend ve Ece Erdoğan eşliğinde Antalya Gazipaşa ilçesi çevresin de devam etmektedir. Yoğun olarak çalışmalarına devam etmekte, çalışmalarında bölge yerleşmeleri hakkında detaylı bilgi vermektedirler. Çalışmalarının da bir diğer önemli konu ise bölgenin sualtı araştırmalarına da önem vererek diğer bir önemli araştırma konusuna da

¹⁴⁷ Köktem, 1959, 10–16

¹⁴⁸ Eyice, 1977, 411–430

¹⁴⁹ Zoroğlu, 1994a, 437–448

¹⁵⁰ Tırpan 1994, 405–423

¹⁵¹ Durugönül, 1995, 197–202; Durugönül, 1998, 281–293

¹⁵² Sayar, 1999, 193–216

¹⁵³ Ercenk, 1992, 361–370

eğilmişlerdir.¹⁵⁴

M.N. Rauh 1997 yılında çalışmalara başlamış özellikle Batı Dağlık Kilikia bölümün de araştırmalarını yoğunlaştırmıştır.¹⁵⁵

Bölge kazı ve yüzey araştırmaları yanında Kıyı bölgesi sualtı araştırmaları da başlanmıştır. Bölge tarihinin aydınlatılması konusunda bir diğer önemli konu kıyılarda yapılacak olan sualtı araştırmalarıdır. ODTÜ Sualtı Topluluğu Araştırmaları Grubu ve Sualtı Araştırmaları Derneği ortaklaşa olarak Kilikia bölgesinde kıyı ve sualtı araştırmalarında bulunmaktadırlar. Araştırmaya katılan Volkan Evrin, Mert Ayaroğlu, Korhan Özkan, Çiğdem Toskay Evrin, Korhan Bircan, Levent Zoroğlu gibi değerli araştırmacılarından oluşan bir grup araştırmalar yapmaktadır.¹⁵⁶

Dağlık Kilikia bölgesinin Gazipaşa ve Anamur arasında yapılan bir diğer sualtı araştırması ise Cheryl Ward tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada bölgede bulunan antik kentler ve limanları çevresinde incelemelerde bulunmuştur.¹⁵⁷

Bölgenin coğrafi olarak İsaoria adı verilen kuzey tarafları ise, başta Hasan Bahar ve Mustafa Yılmaz olmak üzere önemli tarihçiler tarafından çalışılmıştır.

¹⁵⁴ Hoff M.C-F. Townsend F. R., Dağlık Cilicia Yüzey Araştırmaları Projesi, Mimari Çalışmaları 2004, AKMED, 2005-3,

¹⁵⁵ Rauf, 1999, 339–348

¹⁵⁶ V. Evrin, M. Ayaroğlu, K. Özkan, Ç. T. Evrin, K. Bircan, L. Zoroğlu, 2005–3, Cilicia Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2004, 135–140

¹⁵⁷ Ward, 2005, 123–127

5. BATI DAĞLIK KİLİKİA ve DOĞU PAMPHYLIA BÖLGESİNİN TARİHİ

5.1. Pers İmparatorluğu Dönemi

Köken olarak aynı olan Medler ve Persler bugünkü İran'ın bulunduğu topraklarda kurulmuş devletlerdir. Persler Kralı II. Kyros M.Ö 550 yılında, Med Kralı Astiyages'in valisi ve damadıyken isyan etmiştir. Bu isyanında Medlerin başkenti Ekbatana'yı ele geçirerek imparatorluğun Perslere geçmesini sağlamıştır.¹⁵⁸ Persler Kralı II. Kyros M.Ö 6 yüzyılda Persleri Önasya'nın en büyük gücü haline getirmiştir. Medleri ortadan kaldırdıktan sonra, M.Ö 539 da Babil Krallığına son vermiştir. Böylece bölgede büyük bir güç haline gelen Persler Anadolu'da Kızılırmak (Halys)'a kadar olan bölgeye hakim oldular. Bölgede gücünü koruyabilmesi için Ege ve Akdeniz ticaretini kontrol altına alması gerekiyordu. Bu stratejiye karşın önündeki en büyük engel Lydia Krallığıydı. Kilikia'da ise bu dönemde politik ve siyasi bir süreklilik sürmekteydi. Anadolu'nun Güney sahilleri ise; Asur İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Kilikia'da Syennesis unvanını taşıyan bir dizi kral tarafından yönetilmekteydi. Bu dönemde Que ve Hilakku topraklarından Halys (Kızılırmak) ve Fırat'(Euphrates)a kadar olan bölümde Kilikia Krallığı toprakları bağımsız olarak yönetmiştir.¹⁵⁹

Bu dönemde güçlü bir devlet olan Lidya Kralı Kroisos, doğuda büyümekte olan Pers tehlikesine karşı Babil Kralı ve Mısır Firavunu ile anlaşmıştır. Böylelikle Anadolu'da büyük bir hakimiyet alanına sahip olmuştur.¹⁶⁰

Batı Anadolu'da güçlü bir devlet durumuna gelen Lidya'nın şu iki devleti hakimiyet altına alamadığını Herodot şöyle bildirmektedir:

“Kroisos, Kızılırmak'ın batısında oturan, Kilikalılar ve Likyalılar dışında, bütün diğer milletleri hakimiyetleri altına aldı; bunlar Lydler, Phrygler, Mysler, Mariandynler, Khalybler, Bithyn Thrakları, Karlar, İonlar, Dorlar, ve

¹⁵⁸ Tekin 2007, 46;İplikçioğlu, 1990, 88

¹⁵⁹ Cate,1965, 29;Casabonne, 1999, 59

¹⁶⁰ Sevin, 1976, 185–193

Pamphylialar’’.¹⁶¹

Bunun sebebi tam olarak bilinmemekle beraber bölgeden çekinmesi veya zahmette değmeyeceği düşüncesidir.¹⁶² Bu tarihi coğrafya alanın da Pamphylia ise Lidya hakimiyetindeydi. Lakin bu hakimiyet sadece orduya katkı ve vergi verme olmalıydı. Bölge üzerinde Lidya hakimiyetinin tam olarak görüldüğünü söyleyemeyiz. Bunun sebebi olarak da Lidya devletinin bir kara devleti olma kimliğini bırakmaması ve bir Doğu Akdeniz egemenlik düşüncesine sahip olmaması olmalıdır. Ayrıca bölgenin ulaşım ve savunma yönünden bölgenin büyük zorluklar yaraması; bölgenin özerk bir yapısının olabileceğini bize göstermektedir.¹⁶³ Nitekim Persler bölgede hakimiyet kuracakları sırada İonlardan ve Likyalılardan ayrılmalarını istediklerinde buna riayet etmediler.¹⁶⁴

M.Ö. 585’te bağımsız Kilikia Krallığı, Syennesis isimli kral ile ortaya çıkıyor¹⁶⁵. Herodot, 28 Mayıs 585’teki ‘‘Güneş Tutulması Savaşı(The War Eclipse)’’nda Kilikia kralının oynadığı önemli rolü şöyle anlatmaktadır:

‘‘Kyaksares bunları geri istedi, ama Alyattes vermedi. Bu yüzden Lydialılarla Medler arasında beş yıl süren bir savaş çıktı, sık sık Medler Lydialıları dövdüler. Hele bir seferinde tuhaf bir gece savaşına da tutuştular; savaş denk koşullar altında sürüyordu ki, altıncı yılda, bir çarpışma sırasında ve ortalığın en çok karışmış olduğu bir anda gündüz, birden yerini karanlığa bıraktı. Bu ışık tutulmasını Miletoslu Thales, İonyalılara daha önce, yılına gününe kadar bildirmişti. Ama Lydialılar ve Medler gün ortasında gece olduğunu görünce, çarpışmayı kestiler ve hemen bir anlaşma, bir barış sözleşmesi yaptılar. Kilikialı Syennesis ve Babilli Labynetos’u kendilerine aracı seçtiler. Bunlar, barış yeminlerini getirip götürmektense, iki kralı bir araya getirecek bir evlenme tezgahladılar; Alyattes, kızı Aryeni’’i Kyaxares’in oğluna, Astiyage’e versin, dediler; zira bağ sağlam olmazsa

¹⁶¹ Herodot, I,28

¹⁶² Bean, 1999, 7

¹⁶³ Sevin, 1976, 187

¹⁶⁴ Herodot, I, 27, 76

¹⁶⁵ Erzen, 1940, 90

uzlaşma dayanıksız olur.''¹⁶⁶

Öyle anlaşıyor ki, statü bakımından konferansa katılan diğer devletlerle eşit olan Kilikia, bu devletlerin politikalarını belirlemesinde önemli ölçüde etkili idi¹⁶⁷. Bir başka deyişle, yeni bağımsız bir krallık olarak, coğrafi ve stratejik konumu sebebi ile doğu ve batı arasında büyük bir politik rol oynuyordu. Med Kralı *Kyaksares*'in Lidya Kralı *Alyattes*'e karşı Kızılırmak üzerine yaptığı savaş sırasında (M.Ö.585) Babil Kralı *Labynetos* ile birlikte arabuluculuk yapmıştır. *Syennesis*, sadece arabuluculuk yapmakla kalmamış, aynı zamanda *Nebuhadnezzar* ve *Neriglissar* zamanlarında Babil tehlikesine karşı Lidyalılarla yapmış olduğu ittifakı unutarak, fesatçı bir şekilde yeni ortaya çıkan gücü, yani Persler'i desteklemiştir. Bu yardımı karşılığında mükafat olarak *Kyros*, Kilikia krallığının topraklarını Orta Anadolu içlerine kadar genişletmiş ve otonom bir Pers satraplığı yapmıştır.¹⁶⁸

M.Ö. VI. yy'da Dağlık Kilikia, Perslerin işgali altında idi.¹⁶⁹ Dağlık Kilikia da, Perslerin ne derece etkin oldukları konusunda bilgimiz son derece sınırlıdır. Bölge, Perslerin egemenlik sınırları içinde olsa bile, Pers yönetiminin daha çok vergi alarak, ticarete gelişmiş kentlere bir takım özerklikler vermekle yetinmiş olması gerekmektedir¹⁷⁰.

M.Ö. V. ve IV. yy.'larda özerk bir yönetim uygulanması önde gelen çoğu Kilikia şehirlerinde madeni para basılmasından da anlaşılmaktadır¹⁷¹. Kıyı bölgelerinde otonom şehirlerin olması ve bu yüzyıllarda kendi adlarına para bastırmaları ise Perslerin bu bölgede bulunan şehirler üzerinde tam olarak hakimiyet kuramadıklarının en önemli göstergesidir.

Ayrıca, bu zamanda Kilikia'nın batı sınırı *Selinus* ve *Coracesium* (Alanya) arasında *Melas* (Manavgat) Nehri boyunca *İsauria*'a kadar uzanıyordu. *İsauria* ve *Laranda* (Karaman) şehirleri ile çevresinde bulunan topraklar, muhtemelen Kilikia'da

¹⁶⁶ Herodot I, 74

¹⁶⁷ Erzen, 1940, 97–120

¹⁶⁸ Ünal, 2006, 80

¹⁶⁹ Cate, 1965, 31

¹⁷⁰ Zoroğlu, 1994b, 22

¹⁷¹ Erzen, 1940, 68–69

bölgesi içerisinde sayılıyordu.¹⁷²

M.Ö IV. yüzyılın ortalarında Anadolu ve Mısır arasında Pers egemenliği altın da bulunan satrapların isyanı vuku bulmuştur. Bu isyan eden satraplıklar arasında Lycia, Pisidia, Pamphylia ve Kilikia da vardır.¹⁷³

Persler'in Kilikia'da, farklı zamanlarda iki ayrı yönetim şekli uyguladıkları görülmektedir: Birinci dönem olan M.Ö. 542–401 yılları arasında, burada bulunan yerli krallık bir Pers vassalıdır. Anlaşıldığı kadarı ile Pers kralları, M.Ö. VI. yy.'ın ortalarında Kilikia'yı ele geçirince bölgenin yönetimini yerli krallar elinde bırakmışlardır.¹⁷⁴ Ayrıca olası bir saldırı durumunda güvenliği sağlama açısından, ülkeye bir Pers süvari birliği yerleştirildiği görülmektedir.¹⁷⁵ Dağlık Kilikia bağımsız olmalı veya yarı bağımsız idareciler bulunmalıdır. Yarı bağımsız idareciler durumunda bulunan bu Kilikia krallarının hepsi Syennesis adını taşımaktadırlar.¹⁷⁶

Kilikia'nın Perslerin hakimiyetini kabul edip ordularına boyun eğmek zorunda kaldığı görülüyor. Xerxes'in, M.Ö 484'te Kilikia'dan 100 gemi asker aldığı bilinmektedir.¹⁷⁷ Aynı şekilde, M.Ö. 480 yılında Syennesis adında bir kralın, Kilikia savaş gemilerinin başkomutanı sıfatı ile Salamis deniz savaşında ölmesi de Pers hakimiyetini işaret etmelidir.¹⁷⁸ Persler'in Salamis ve Plataia'da (M.Ö 479) uğradığı kesin yenilgi sonucunda, Atina'nın başkanlığında Delos Birliği¹⁷⁹ adıyla bilinen bir birlik oluşturulmuştur. Anadolu'nun güney kıyılarındaki diğer bölgeler gibi, Kilikia kentleri de, ilk etapta birliğe girmeyerek, Pers ordularının yönetimi altında kalmışlardır.¹⁸⁰

Dareios, yeni satraplık düzenlemesi sırasında Kilikia'yı, başkenti Tarsus

¹⁷² Erzen, 1940, 77

¹⁷³ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike* XV, 90,3; Bosch 1957,21

¹⁷⁴ Erzen, 1940, 97–140;Cate 1965, 31

¹⁷⁵ Herodot, III, 90;Erzen 1940, 98

¹⁷⁶ Erzen, 1940, 88; Bahar 1995, 234

¹⁷⁷ Herodotos, VII, 91

¹⁷⁸ Hild-Hellenkemper, 1990, 30

¹⁷⁹ M.Ö 478 yılında yunan kent devletlerinin Atina önderliğinde oluşturdukları siyasi ve askeri konfederasyon olup, adını da bu birliğin merkezi olan Delos adasından almaktaydı.

¹⁸⁰ Bean, 1999, 7

olmak üzere dördüncü sıraya yerleştirmiştir. Bu Kilikia satraplığı, 500 talent gümüş ödemeye ve 360 at yetiştirmeye zorunlu idi. Kilikia, Pers büyük kralları için ekonomik ve finansal açıdan, stratejik ve askeri bakımdan olduğundan daha fazla önem taşımıştır.¹⁸¹ Gerçekten de M.Ö. 401 yılına kadar Kilikia bir Pers satraplığı değildir, bölgede eski geleneklere göre yerli krallar hüküm sürer. Kyros zamanında olduğu gibi daha geç dönemlerde de kendi kralları vardır ve iç işlerinde Perslerden tamamen bağımsızlardır. Bu haliyle Kilikia'nın özel bir durumu söz konusu olup yetki de görünürde bölgenin kendisindedir.

Kilikia, M.Ö. 401 yılından, Büyük İskender'in idaresine geçtiği tarih olan M.Ö. 333 arasındaki dönemde, yerli krallar yerine bizzat büyük kralın atadığı "satrap" adı verilen Pers kökenli valiler tarafından yönetildi.¹⁸² M.Ö. 401'den sonra klasik kaynaklarda Syennesis unvanı görülmesinin sebebi budur. Son Syennesis'in tasfiye edildiği M.Ö. IV. yy.'in başında, Kilikia hem yerli krallar ve hem de şehir yönetiminde sıradan bir şehir olmuştur.¹⁸³

Pers Kral I Dareios (M.Ö 521–486) tarafından Pamphylia Ionia, Magnesia, Aiolis, Karia, Lykia ve Milyas ile birleştirilerek birinci satraplık teşkil edilmiş ve bu satraplık senede 400 talent gümüş haraç vermekle mükellef kılınmıştır.¹⁸⁴ Pamphylia'nın güvenliğini Sillyon'da bulunan garnizon sağlamaktaydı. Doğu Akdeniz'de, Kilikia ve Mısır'dan Ege Denizi'ne ulaşılan deniz yolunun güvenliğini ve bölge istikrarı sağlamak amacıyla burası oldukça mühimdi. Nitekim Doğu Akdeniz'de hakimiyeti sağlamak için Fenike, Kıbrıs, Pamphylia ve Nil deltası önem taşıyordu. Burada hakimiyeti sağlayınca Kilikia'nın önemi azalıyordu.¹⁸⁵

Bu sebepten Xerxes'in M.Ö 483 senesinde Yunanistan'a karşı yapacağı büyük sefer için Ege denizine gönderdiği Pers donanması, bu yoldan geçmişti.¹⁸⁶ M. Ö 480 tarihli nihai muharebede Fenike ve Kıbrıs gemileri Atinalıların önünde geriye

¹⁸¹ Casabonne, 1996, 139

¹⁸² Erzen 1940, 120–131

¹⁸³ Jones, 1998, 196

¹⁸⁴ Herodot III, 9; Arrianos, *Alexandroi Anabasis*. I, 26, 5

¹⁸⁵ Bosch, 1957, 3

¹⁸⁶ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, II, 2, 1

çekilmeye başladıkları zaman, Kilikia ve Lycialılarla birlikte Pamphyliyalılar ricatın umumileştiği ana kadar, inatçı ve cesurane bir mukavemet göstermişlerdir.¹⁸⁷ Bu tarihten 12 sene sonra Persler Ege denizine bir çıkış yapmak maksadıyla Pamphylia’da yeniden bir donanma topladıkları zaman, Atinalılar Kimon’un idaresinde bulunan 200 gemi ile Pamphylia körfezine girmişlerdi. Bu muharebe Eurymedon (Köprü Çayı) ağzında ve büyük bir ihtimalle M. Ö. 468 senesinde olmuştur. Atinalıların bu zaferinin Pamphylia için doğrudan doğruya siyasi neticeleri olmamıştır ve olamazdı da. Çünkü Kimon’un Lykia’nın doğu sahilindeki Phaselis şehrinin Attika-Delos Deniz Birliğine girmesini sağlamış olmakla beraber, aynı şeyi Pamphylia şehirlerine de kabul ettirmesi imkansızdı. Zira bu şehirler, Atinalıların Pamphylia’ya daimi ve kuvvetli bir işgal ordusu yerleştirmedikleri ve Pamphylia denizini Kıbrıs’ın zaptı suretiyle müdafaa etmedikleri takdirde, hiçbir zaman Perslere karşı mukavemet edemezlerdi.¹⁸⁸

Eurymedon muharebesinden yarım yüzyıl sonra 150 gemiden müteşekkil bir Pers donanması Peloponnessos Harplerine (M. Ö. 431–404) müdahale maksadıyla yine Eurymedon kenarında toplanmıştı. Persler’in Salamis, Plataia ve Mykale de arka arkaya yenilgiye uğramasından sonra birleşik Peloponnessos ve Atina deniz güçleriyle onların müttefikleri Spartalı General Pausanias’ın komutası alanda İ.Ö. 478 yılında Kıbrıs’a bir sefer düzenlediler ve buradaki şehirleri kontrol altına aldılar. Bu güçler Karia deniz sularından da geçmiş olmalıydılar. Fakat kaynakların bu konudaki eksikliği Karia ve Likya şehirlerinin bu sefer sırasında hakimiyet altına alınmalarının gerçek yönünü ortaya koymada sıkıntı yaratmaktadır. Helenlere bir bağlılık olsa bile bu bölgelerdeki Pers hakimiyetinin Atina’nın meşhur generali Kimon’un seferine kadar devam ettiği görülmektedir. Kimon 470’li yılların sonu veya 460’lı yılların erken döneminde Eurymedon’da Persler’e karşı nihai zaferinden hemen önce düzenlediği seferle Perslerin yaşadığı ve garnizonlarında iki dil konuşulan Karya ve Likya şehirlerinin bazılarını ikna yoluyla ayaklandırdı. Bu arada bazıları da güç kullanılarak Pers hakimiyetinden arındırıldı.¹⁸⁹ Atina’nın 454 yılında

¹⁸⁷ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, II, 19, I

¹⁸⁸ Bosch, 1957, 19

¹⁸⁹ Thukydides, *Peloponneslularla Atinalıların Savaşı*, I, 100, 1; Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, II, 60–62

Mısır yenilgisinden sonra Karya ve Likya'yı içine alan Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki kıyı kentleri boyunca kontrolü yeniden ele geçirmek için önemli adımlar attığı öne sürülmektedir. Kimon, 451 yılında hala Mısır'da tutunan Atina birliklerine yardım etmek ve Kıbrıs civarında Pers deniz birlikleriyle çatışmaya girerek dirençlerini kırmak için Kıbrıs'a bir sefer düzenler ve başarılı olur.¹⁹⁰ Kıbrıs seferi olasılıkla buralardaki Helen şehirlerine özgürlüğünü sağlamaktan çok Perslerin deniz gücünün etkisiz hale getirmek amacını taşımaktaydı.

Perslerin Batı Anadolu başsatrapı Tissaphernes, 412 tarihinde Spartalılarla, kısa bir zaman sonra da Atinalılarla müzakereye girişmiş ve bu olaylarda bu donanmadan yalnız bir baskı vasıtası olarak istifade edilmiştir. Donanma, Aspendos yakınında hareketsiz kalmış ve hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır.¹⁹¹ Bunda herhalde Tissaphernes'in, bu kuvvet vasıtasını önceden meydana çıkarmayarak kati neticeyi almak maksadıyla sona saklamak istemesi yerin de olsa gerektir. Bu hadisenin Pamphylia tarihi için taşıdığı önem, Ege denizine gönderilecek bir deniz kuvvetinin toplanma yeri olarak Pamphylia körfezinin haiz olduğu önemi bir kere daha göstermiş olmasından ileri gelmektedir. Yalnız bütün bu işlerde Perslerin Side limanından hiçbir zaman faydalanmayıp daima Eurymedon ağzından istifade etmelerinin sebebi nedir? Diye bir soru olabilir. Cevap bu iki mevkiin durumu tetkik edilince, kendiliğinden verilmiş olacaktır.¹⁹² Side limanı, üzerinde şehrin inşa edilmiş olduğu küçük ve hemen hemen üçgen şeklindeki bir yarımadaının ucundadır.¹⁹³

Pers dönemi, Kilikia tarihinin önemli bir olayı şudur. Peloponnesos Savaşı sona erdikten sonra II. Dareios ölmüş, yerine büyük oğlu II. Artakserkses geçti. Fakat Dareios karısı Parysatis küçük oğlu olan Kyros'un tahta geçmesini istiyordu. Birbirlerinden hoşlanmayan iki kardeştiler, bir gün ağabeyi tarafından öldürüleceği düşüncesiyle; Parysatis Kyros'u kurtarmak amacıyla Batı Anadolu'ya satrap olarak ataması için Artekserkes'i ikna etti. Artekserkes saray çevresinden uzak durmasının

¹⁹⁰Thukydides, *Peloponneslularla Atinalıların Savaşı*, 1.112.1-4; Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, 11.60.5; 12,3-4

¹⁹¹Bosch, 1957, 20; Thukydides, *Peloponneslularla Atinalıların Savaşı*, 8.81.3; 8.87.1-6

¹⁹²Bosch, 1957, 20

¹⁹³Nolle, 1987, 256

iyi olacağı düşüncesiyle Kyros'u Anadolu'ya göndermişti. Kyros'un ağabeyi II. Artaxerxes'e karşı ayaklanması ve bu olayda Kilikia'nın oynadığı rol önemlidir. M.Ö. 401 yılında, Pers kralı Artaxerxes'in kardeşi Kyros, Spartalı kuvvetler ve paralı askerlerden oluşan 10.000 kişi ile Pers İmparatorluğu'nu ele geçirebilmek için, Batı Anadolu'daki Sardes'ten bir sefere başlamıştır. Bu seferden kardeşini tedirgin etmemek amacıyla Pisidia'da bulunan kabilelere karşı olduğu bahane etmiştir. Güney Mezopotamya'daki Kunaxa'ya kadar varan yolculuk sonunda burada yapılan savaşta (M.Ö399) ölmüştür. Genç Kyros'un krallığı, bu savaşın hemen ardından elinden alınmıştır.¹⁹⁴

Konya'dan sonra gelen güney bölgelerinde tam bir Pers kontrolü sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Göksu Havzası'nın da içinde bulunduğu Dağlık Kilikia'da, Syennesis hüküm sürüyor olmalı idi.¹⁹⁵

Peloponnessos Savaşı sonrası Sparta ve müttefikleri Atina ve Attika Deniz birliğini mağlup etmiştir. Deniz birliği dağılmış, Sparta'nın kazandığı zafer kendisine pahalıya mal olmuştur. Spartalar savaş sırasında Perslerden büyük para yardımları almışlar ve Persler verdikleri paraların karşılığını beklemekteydiler. Savaş sonrasında Helenler arasında barış ancak Kral Barışı M.Ö 387/6 olarak bilinen anlaşma ile sağlanmıştı. Biçimi itibarıyla Pers kralının fermanından başka bir şey değildi.¹⁹⁶ Barış koşullarına göre burada en kazançlı çıkan Persler olmuştu. Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz'i güvence altına almışlar aynı zamanda Helen dünyasının parçalanmış bir şekilde kalmasını sağlılar.¹⁹⁷ M.Ö 404–379 yıllarında sürekli bir güç olmasa da Sparta'nın Helen dünyasında üstünlük dönemi söz konusudur. II. Atika-Delos Deniz Birliği Atina'nın girişimiyle M.Ö 377'de kurulduysa da, kısa süreli olmuş ve coğrafi bir değişiklikte söz konusu olmamıştır.¹⁹⁸ Bu şekilde Helen dünyasında üstünlük mücadelesi Makedonya egemenliğine kadar sürüp gitmiştir.

M.Ö 401 ile 335 yılları arasında Pers yönetimine karşı memnun olmayan

¹⁹⁴ Bosch, 1957, 20

¹⁹⁵ Bahar, 1995, 234

¹⁹⁶ İplikçioğlu, 2007,41

¹⁹⁷ Mansel, 1995, 387

¹⁹⁸ İplikçioğlu, 2007, 41; Tekin, 2007,101–103

hoşnutsuz ve bağımsızlık isteyen satraplar dönemi idi. M.Ö 362 yılında, Perslere karşı isyan eden satraplar, Phrygia satrapı Ariobarzanes, Karia satrapı Mausollos, Mysia satrapı Orontes ve Kappadokia satrapı Autophradates'dir. Bu satrapların isyanına Pisidialılar, Kilikialılar ve Pamphyliyalılar ve Likyalıların bir halk olarak katılmıştır.¹⁹⁹ Bu isyan sırasında satrap Orontes isyandan vazgeçerek Pers hükümdarının yanında yer almış, böylece güç dengeleri değişmiştir. Pers kralının isyancıları mağlup etmesiyle isyan sona ermiştir.

5.2. İskender Dönemi ve Hellenistik Dönem

Büyük İskender M.Ö 336 yılında 20 yaşındayken Makedonya tahtına geçti. İlk işi babasının katillerini cezalandırmak oldu.²⁰⁰ Daha sonra vakit kaybetmeden Yunanistan'a girdi ve Teselya birliğinin başına geçti. Korint'te toplanmış olan Helen birlik toplantısına katıldı ve burada Perslere karşı yapılacak olan seferin başkomutanı seçildi. İskender Yunanistan'ı ikinci kez Makedon hegemonyasına alıyor ve Pers seferi ile Helen dünyasındaki Asya Seferi fikrini yeniden canlandırıyordu.

İskender M.Ö 334–325 yılları arasında Pers Devleti'ne karşı büyük bir fetih hareketine girişmişti. Bu seferin nedenlerinin başında, kurmak istediği büyük dünya İmparatorluğu ile ilgili planları ve Önasya ile ilgili ekonomik çıkarları bulunmaktaydı.²⁰¹

İskender bu karşılaşma öncesi geriden gelebilecek tehlikelere karşı, Pers hakimiyetindeki toprakların iç kesimlerine girmeden önce Perslerin deniz üstünlüğüne sona erdirmeliydi. Bu amaçla ilk olarak Perslerin Akdeniz üzerinde bulunan hakimiyetine son vermeliydi.

M.Ö 334 'te Helles Pontus (Çanakkale Boğazı)'u geçerek, Persler ile ilk

¹⁹⁹ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XV,90–93; Tekin, 2007, 94; Akşit, 1967, 121

²⁰⁰ Mansel, 1995, 434

²⁰¹ İplikçioglu, 2007, 41; Tekin, 2007, 101–103

karşılaşması Granikos (Biga) Irmağı kenarında Persleri ‘‘Çarpık Düzen Muharebesi’’ ile olmuştu.²⁰² Bu muharebe sonucunda Perslere karşı zaferle çıkan İskender Batı Anadolu sahillerinin kontrolünü sağlamıştır. Buradan yanında küçük bir ordu ile Karia gelerek Likya sahil yolunu takip ederek Pamphylia’ya gelmiştir.²⁰³

İskender M.Ö 333 yılında Pamphylia’ya girmiştir.²⁰⁴ Perge ve Side’de hiçbir direnme görmezken, stratejik konumlarının avantajına güvenen Sillyon (Yanköy) ve Aspendos (Sakız) kafa tuttular.²⁰⁵ Burada da kendine mihmandarlık yapan Pergeliler bulunuyordu. Burada Perge tarafından her hangi bir zorlukla karşılaşmamıştır.²⁰⁶ Burada bulunduğu süre zarfında Aspendoslu elçileri kabul etmiş, Aspendoslular şehirlerinde garnizon bulundurmalarını istemişlerdir. İskender de askerlerine verilmesi için 50 talent para ve persler verdikleri atları istedi. Sillyon karşı çıktığı sefer sırasında Aspendosluların vaatlerinde durmadıklarını öğrenince Sillyon seferini yarıda keserek Aspendos üzerine yürüdüler. İskender sarp ve alınması zor bir şehir olan Sillyon zaptından kurtulduğuna sevinmiş olmalıdır.²⁰⁷ Süratli bir şekilde Aspendos üzerine yürüyen İskender asıl şehrin sarp ve engebeli olan bölümüne girmeden aşağı şehre ordusunu yerleştirmiştir. Aspendos’a ordunun yaklaştığını gören Aspendoslular böyle bir muhasaraya dayanamayacaklarını anladılar. İskender’e elçiler göndererek görüşme yaptılar. Görüşme sonrası ilk anlaşmada sözü edilen taleplerin iki katı karşılığı ve komşu şehirlere savaşla girmesi durumunda atanan hakemin kararlarına uyacağına dair antlaşma yaptılar. Buradan Perge ‘ye geçen İskender Termesos üzerinden Phrygia’ya geçmiştir.²⁰⁸ Gordion da ordusunu tekrar toparlayan İskender, ertesi gün Galatia’nın en önemli kentlerinden Ankyra (Ankara) gelir,²⁰⁹ Paphlagonia heyeti kabul eder. Heyet İskender ‘in egemenliğini tanıyacak lakin ordusuyla topraklarına girmelerini isterler. Kabul eden İskender Kappadokia’ya doğru ola çıkar.

²⁰² Mansel, 1995, 437; Bosch, 1942, 25–30

²⁰³ Arrianos, *Alexandroi Anabasis*, I, 24, 3; 5.25.4

²⁰⁴ Bosch, 1942, 34

²⁰⁵ Pekman, 1989, 19

²⁰⁶ Arrianos, *Alexandroi Anabasis*, I, 2

²⁰⁷ Bosch, 1957, 22,

²⁰⁸ Arrianos, *Alexandroi Anabasis*, I, 26, 1–27, 5; Tekin, 2007, 112; Bosch, 1942, 34–35

²⁰⁹ Lloyd, 1997, 158–160

M.Ö 334 yılında Nearkhos'u Lykia ve Pamphylia satraplığına tayin etmiştir.²¹⁰ Burada İskender 'in kurallarına uyacak ve çevrede zapt edilmeyen kontrol altına alınmasını sağlayacaktı. Burada Sillyon ve Pisidia'nın zaptı işi Nearkhos'a ait olacaktı. Buradan 329 yılında ayrılarak İskender'in yanına gitmiş burada sefere katılmıştır. Lakin Akdeniz de dönemin şartlarından dolayı gemiler pusulaları olması dolayısıyla kıyıdan yönlerini buluyordu. Bu nedenledir ki, Akdeniz hakimiyetini isteyen bir devlet özellikle Pamphylia denizine hakim olmalıydı. Bu nedenle Nearkhos'un donanma komutanlığına M.Ö 331 de atanması nedeniyle satraplığa kimin getirildiği belirtilmiyor. M.Ö 334 yılında Phrygia satraplığına bağlandığı düşünülmektedir. Nitekim İskender'in ölümünden sonra M.Ö 323'te Phrygia, Lykia ve Pamphylia 'nın Antigonos yönetimine verilmesi bu saptamayı doğrulamaktadır.²¹¹

İskender ordularıyla Kappadokia'dan sonra Kilikia kapılarını (Gülek Boğazı) kullanarak Kilikia girer.²¹² Burada hastalanması sonucu uzun bir düre Tarsus da kalmıştır. Kilikia 'ya gelebilecek teklilere karşı Parmenion'u Mezopotamya Kilikia arasında ki Amanos Geçidi işgal etmek için görevlendirildi.²¹³ İskender kendi ise Dağlık Kilikia'dan gelebilecek tehlikelere karşı batıya yöneldi. Dağlık Kilikia'da Laranda ve Lycaonia ile bağlantı kurup arkadan tehlike oluşturabilirlerdi. Tarsus'un batısında yer alan Anchiale üzerine yürüdü. İskender kendine karşı Persler ile dolap çeviremeye kalkışan Soloi (Viranşehir) kentine saldırmıştır. Burada bir garnizon bırakarak bölgeyi güvence altına almıştır.

Pers kralının Amanos Dağlarının hemen arkasında kamp kurduğunu öğrenince; hiç beklemeden Amanosları geçmeye çalıştı. Lakin hava şartlarından dolayı bunu başaramadı. İki ordu M.Ö 333 yılında İssos yöresinde Pinaros (Deliçay) kenarında karşılaştılar.²¹⁴ M.Ö. 334-333'teki doğu seferinde diğer bölgeler gibi, Kilikia'da Pers idaresinden kurtulmuştur. İssos zaferinin sonucunda Kilikia toprakları, Büyük İskender'e geçmişti.²¹⁵ Makedonya kralının bölgeyi ele

²¹⁰ Arrianos, *Alexandroi Anabasis*, III.6,6

²¹¹ Pekman, 1989, 20

²¹² Bosch, 1942, 36

²¹³ Ünal, 2007, 218

²¹⁴ Mansel,1995,440;Ünal, 2007, 220–221

²¹⁵ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike* XVII, 34–37; Bosch,1942, 36–50

geçirmekteki amacının, Persler'in güney kıyılarından bir deniz üssü olarak yararlanmasına engel olmak olduğunu belirtmiştik. İşte, Aspendos ve Side'yi işgal eden İskender amacına yeterince ulaştığını düşünerek Dağlık Kilikia'ya saldırmamıştı.²¹⁶ Burada ağır bir yenilgiye uğratan İskender buradan sonra Pers donanmasını etkisiz hale getirme amacından vazgeçmedi ve Suriye üzerine yürüdü ve Fenike kıyılarını zapt etti. Buradan Mısır'a geçerek buradaki Pers egemenliğine son verdi. Burası İskender için önemli bir merkezdi. Burasının verimli toprakları Yunanistan için önemliydi.²¹⁷

İskender ile Akdeniz kıyılarının ele geçirdikten sonra M.Ö 331 yılında itibaren tüm Pers imparatorluğunu ele geçirmek için yeni bir saldırıya başladı. Gaugamela (Asur Bölgesi) Muharebeyi kazanmış ve Mezopotamya'yı ele geçirmiştir. Daha sonra Persepolis ve Susa'yı ele geçirmiş ve Panhelen Öç Seferini son erdirmişti. Böylece Helen Birliği resmi seferi sona ermiştir. Bundan sonra İskender Hindistan'a kadar uzayan seferi başladı.²¹⁸ (Lev.XII-res.5)

İssos Muharebesinin sonucunda sefere devam eden İskender Kilikia bölgesi satraplığına Nikanoros'un oğlu Balacros'u tayin emiştir. Burada görevi ise İsaura ve Laranda şehirlerini hakimiyeti altına almaktır. M.Ö 324'te Pisidia ve İsaura üzerinde yapmış olduğu bu hakimiyetini pekiştirme çabası hayatına mal olmuştur.²¹⁹

M.Ö 322 yılında Kilikia Satraplığına bağlanmış olan İsauria ve Laranda, üzerine İskender'in generallerinden Perdikkas isyan etmiş olan bu şehirler üzerine bir intikam seferi düzenlemiştir. Laranda bu mücadeleye girmeden teslim olmuş lakin İsaura teslim olmamıştır. Bu şehirler Perdikkas'ın kuvvetlerince yağmalanmıştır.²²⁰ Perdikkas tarafından yapılan bu hakimiyet fazla uzun sürmemiştir. Bölge M.Ö 74 Servilius tarafından tam bir hakimiyet kuruncaya kadar bölge sürekli olarak el değiştirmiştir.

İskender'in M.Ö 323 yılında ani ölümüyle Helen Dünyasında imparatorluk

²¹⁶ Bean, 1999, 9

²¹⁷ Mansel, 1995, 443

²¹⁸ İplikçioğlu, 2007, 45; Mansel, 1995, 445–458

²¹⁹ Arrianos, *Alexandroi Anabasis*, II, 12, 2; Özşait, 1985, 6; Erzen, 1940, 85–131

²²⁰ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XVIII, 22; Özşait, 1985, 5; Bahar, 1995, 236

komutanları arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşma kısa bir süre sonra kendi aralarında mücadeleye sebep olmuştur.²²¹ Buna göre önce imparatorluk; Mısır da Ptolemaios, Küçük Asya ‘da Antigonos, Makedonya ve Hellas’ta Antipatros ve Trakya ‘da Lysimakhos olacak şekilde bölünmüştü. Bununla birlikte merkezi güç Perdikkas’ta toplamıştı. Lakin aralarında çıkan İpsos Savaşı ile Antigonos M.Ö 301 yılında Lysimakhos ve Seleukos’a karşı²²² kaybetmesi üzerine dört devlet ortaya çıkmıştır: Mısır’da Ptolemaios, Trakya ve Küçük Asya’da Lysimakhos, Mezopotamya ve Suriye ‘de Seleukos ve Kasandros’un Makedonya Devleti’dir.²²³ 334’den beri Antigonos idaresi altındaki büyük Phrygia satraplığı ile birleştirilmiş olması ihtimal dâhilindedir.²²⁴ (Lev.V-hrt.6)

M.Ö. 301’de Ptolemaios, Antigonos’u yendi ve kısa bir zamanda Dağlık Kilikia şehirlerini ele geçirdi. Savaş sonrası toprak taksiminde Kilikia, Karia, Lykia ve Pamphylia Kasandros’un hakimiyetinde kalmıştır. Fakat, Antigonos’un oğlu Demetrios’un kısa bir süre sonra duruma hakim olduğu ve bu şehirleri geri aldığı görülmektedir²²⁵. Onun amacı, Kilikia’yı alarak bir devlet kurmaktır. M.Ö. 285’te Toroslar bölgesinde, Seleukos Nikator’a yenildi ve öldü.

M.Ö. 281’de Magnesia’nın kuzeyindeki Kurupedion Ovası’nda Lysimakhos’un Seleukos’a yenilip ölmesi ile M.Ö. 301–281 arası Anadolu’ya egemen olan Lysimakhos sülalesi tarihe karıştı. Böylece Anadolu’da, M.Ö. 188 yılına kadar sürecek olan Seleukos hakimiyeti başlamış oldu.

Öte yandan İpsos Savaşı sonunda, Ptolemaiosların elinde bulunan Kuzey Suriye de Seleukoslara verilmişti. Bu sebeple, M.Ö. 272’de Mısırlılar, Seleukoslar’ın elinde bulunan Kilikia topraklarına girmişlerdir.²²⁶ Bu olay, iki krallık arasında Roma’nın işgaline kadar sürecek Suriye savaşlarını başlatmıştır. Bu mücadele, her iki sülaleyi de güçten düşürmüştür ki, bunun da Roma işgalini kolaylaştıracağı açıktır.

²²¹ İskender sonrası devletin paylaşılmasıyla ilgili olarak bk. Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XVIII,3

²²² Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XX,106, 4–6

²²³ Mansel,1995, 434

²²⁴ Bosch,1942, 130–133

²²⁵ Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike* XX, 19; Özsaıt 1985, 33

²²⁶ Durugönül, 1998, 88 vd.

Dağlık Kilikia ve Göksu Havzası, M.Ö. III. yy boyunca Seleukoslara ve Ptolemaioslar arasında çekişmelere sahne olmuştur. M.Ö. III. yy'ın ikinci çeyreğinde, Kilikia'daki Seleukos-Ptolemaios sınırının nerede ve ne tür bir sınır olduğu hala tartışmalıdır. Fakat Ptolemaiosların Dağlık Kilikia'nın orta bölümlerinde kurmuş oldukları bazı koloniler, onların burada güçlü bir şekilde yerleştiklerini göstermelidir. Seleucia (Silifke) şehrinin sınır veya bu şehrin Ptolemaiosların egemenliğinde olabileceği ihtimalleri vardır.

Bu dönemde Ptolemaiosların Doğu Pamphylia da hakimiyet kurdukları ve Side ile Coracesion arasında koloni kurdukları bilinmektedir.²²⁷ Yani söz konusu sınır, zaman zaman değişmekle beraber Silifke'den pek uzaklaşmamış olmalıdır.²²⁸ Bu yüzyılda, Göksu Havzası'nın büyük bölümünde kısa süre de olsa Ptolemaioslar hüküm sürmüş olmalıdırlar. M.Ö. 206–139 yılları arasında politik gelişmelere paralel olarak, Olba rahiplerinin isimlerindeki değişim de, yönetimin Ptolemaioslar, Seleukoslar ve yerli halk arasında değiştiği hususunda ipuçları vermektedir.²²⁹ Helenistik çağda Seleukosların bölgede etkisinin kaybolmasıyla Ptolemaioslar Dağlık Kilikia kıyılarında üsler elde etmeye çalışmışlardır. Liman olmaya elverişli bir yapıya sahip olmasa da demirleme imkanı olan yerlerde bunu gerçekleştirmeye imkan veren yerlerde yapmıştır. Bu kentlerin kuruluşu için M.Ö III. yüzyılın ikinci yarısını söyleyebiliriz. Doğu Pamphylia ve Batı dağlık Kilikia da Ptolemaios hizmetinde bulunan Aspendosluların bölgesi işgal ettiklerini düşünülebilir.²³⁰ Bu dönemde bölge bu mücadeleden yıpranmıştır.²³¹

Öte yandan Dağlık Kilikia, Seleukos-Ptolemaios savaşlarında, önemli bir sebep oluşturmuş olmalıdır²³². Çünkü bu krallık ve onun içerisinde bulunduğu Dağlık Kilikia, ekonomik, lojistik ve güvenlik açısından her iki taraf için de hayati bir önem taşıyordu. Bölgeyi bu kadar cazip hale getiren sebepler arasında vergi almak, yer üstü ve yer altı zenginlikleri, halkından paralı asker olarak faydalanmak başta

²²⁷ Bosch,1957, 22–30

²²⁸ Cate, 1961, 33; Jones,1998, 107

²²⁹ Durugönül, 1998, 72

²³⁰ Zoroğlu, 1994a, 376

²³¹ Özsait,1985, 2;Tırpan,1994, 252

²³² Durugönül, 1998, 93

gelenleridir.²³³

Bunlar içerisinde Mısırlılar için en cazip olanı, bölge ormanları olmalıdır. Ptolemaiosların stratejisinde donanmanın rolünün ne kadar önemli olduğu biliniyordu. Mısır kereste eksikliği çekerken Dağlık Kilikia, bu kaynak bakımından son derece zengindi. Mısırlılar, Doğu Akdeniz ticareti için Kıbrıs, Fenike ve Ovalık Kilikia'yı elde tutmak istiyorlardı. Fakat öncelikle bu ticaretin en önemli vasıtası olan gemilerin yapımı, büyük kereste kaynaklarına sahip olan Dağlık Kilikia'nın muhafazasını zorunlu kılıyordu.

Demek ki uzun süre Akdeniz ticaretini ellerinde tutan Mısırlıların bölgedeki hedefleri siyasi olmaktan çok ekonomik temellere dayanmıştır. Ptolemaioslar için öncelikle Kıbrıs merkezli Mısır, Ege ve Batı Akdeniz arasındaki eski deniz yolunu yeniden hayata geçirmede, adaya yakınlığı nedeni ile Dağlık Kilikia'nın vazgeçilmez bir yeri vardı. Dağlık Kilikia'da bir işgalden çok, Berenike ve Arsinoe gibi ticari amaçlı üsler oluşturmaları bu durumu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.²³⁴ Hatta Selevkosların Akdeniz ticaretinde yeterince ilerleyememiş olmalarına en önemli sebep olarak, Mısırlıların uzun süre bu kıyılarda söz sahibi olmalarını gösterebiliriz.

Ptolemaiosların güney Suriye arazisini kendisine bağlamıştı. III. Suriye Savaşları sonrası Bergama Kralı I. Attalos'la anlaşarak Anadolu'nun güney sahillerindeki topraklarına geçmiş ve böylece Doğu Akdeniz'e hakim olma amacına daha da yaklaşmıştır.²³⁵ Bu sırada Selevkoslar açısından Anadolu'nun durumu pekte iç açıcı değildir. Çünkü Bithynia tarafından işgal edilmiş bulunan kıyı kesiminden sonra, Bergama'nın kalan kısmı olan Karia, Lykia ve Kilikia'da Ptolemaiosların eline geçmişti. Bu tabloda III. Antiochos'un Anadolu'da Lydia, Frygia, Dağlık Kilikia, Lycaonia ve Pisidia'ya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine açıkça görülmektedir ki, Selevkoslar Pamphylia hariç bir kara devleti hüviyetine bürünmüşlerdir.(Lev.VI-hrt.7)

M.Ö. 197'de Makedonya'da Filip aleyhine meydana gelen gelişmelerin

²³³ Jones,1998, 198vd

²³⁴ Zoroğlu, 1994a, 445

²³⁵ Sayar, 1999, 199

doğurduğu karışıklıktan faydalanan III. Antiochos, Ptolemaioslar'dan Kilikia kıyı kesimini alarak Efesos (Efes)'e kadar geldi. Pamphylia ve Mısır'ın müttefiki Efes'i kolayca ele geçirdi. Mallus, Soli, Zephyrium, Aphrodisias, Korykos, Anemourion, Selinus ve Coracesium geçerek Anadolu'nun güneyindeki Kilikia sahili boyunca ilerledi.²³⁶

Roma ile Anadolu'daki komşu devletler, III. Antiochos'un Marmara Havzası ve boğazları kontrol edeceğinden endişeye kapıldılar. Bunun için Rodos ona cephe aldı. İttifak teklif ettiği Bergama kralı II. Eumenes ise, kendi krallığının küçüleceğinden ve Anadolu'da ikinci derecede bir devlet durumuna geleceğinden endişe ederek kabul etmedi. III. Antiochos, Ptolemaiosları Dağlık Kilikia'dan güney kıyılarından çıkararak, M.Ö. 196 yılında imparatorluğun sınırlarını, M.Ö. 280 yılında Seleukos Nikator'un sahip olduğu yerlere kadar genişletmişti.²³⁷ Roma, Antiochos ile olan işini barışçı yollardan halle çalıştı. Aslında Anadolu'daki Bergama ve Rodos gibi krallıkların istekleri olan Avrupa'dan çekilmesi, Mısır ve Makedonya'dan aldığı Hellen şehirlerini boşaltması, Anadolu'daki diğer Hellen şehirlerine dokunulmaması gibi isteklerde bulunuldu.²³⁸

M.Ö. 190 sonlarında Magnesia (Manisa)'nın kuzeyinde Roma ile karşılaşan III. Antiochos yenilgiye uğradı.²³⁹ Sardes (Sard)'te barışın ön şartları imzalandı. Büyük Antiochos'un yenilgisi ile sonuçlanan Magnesia Savaşı'nın sonucu büyük oranda Side açıklarında İ.Ö. 190 yılında yapılan deniz savaşı ile belirlenmiştir. Büyük Antiochos'un yanına sığınmış ve Roma'ya karşı mücadelesine bu kralın hizmetinde devam etmekte olan Hannibal'in komutasındaki donanma, Phokaia'da yapılmış deniz savaşında uğradığı yenilgi sonrasında donanmasını kaybeden krala deniz desteği sağlayabilmek için Fenike'den Batı Anadolu'ya doğru yol alırken Roma, Bergama, Rhodos birleşik donanması tarafından Pamphylia körfezinde durdurulmuştur.²⁴⁰

²³⁶ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXIII, 20, 4; Özsait, 1985, s.53 vd

²³⁷ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXIII, 20, 4–6

²³⁸ Demircioğlu, 1987, 325 vd

²³⁹ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVI, 43 – 45.

²⁴⁰ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVII, 22 vd.

İ.Ö. 189 yılında Roma ordusunun başına Manlius Vulso atandı. Onun Galatlara karşı düzenlediği sefer ile Roma ilk kez, bu tarihe dek doğrudan ilişki kurmadığı Pisidia ve Pamphylia ile Galatia'ya girdi. Manlius Vulso bu seferle ilgilenirken, Roma senatörleri de Suriye kralı ile yapılacak antlaşmanın genel ilkelerini belirlediler. Antlaşmayı imzalamak ve Anadolu'da düzenlemeler yapmak amacıyla gönderilen 10 kişilik elçi kurulu, Apameia'da (Dinar) M. Vulso ile buluştu.²⁴¹ Apameia Antlaşması Roma'nın Anadolu'da yapmış olduğu ilk yeminli antlaşmaydı. Bu antlaşma ile Suriye kralı Anadolu üzerindeki tüm iddialarından vazgeçti. Böylece Toros Dağları'nın kuzeyi ve Halys Irmağı'na (Kızılırmak) kadar olan batı Anadolu Suriye kralının hakimiyetinden alanından çıkmış oldu.

Bu anlaşmaya göre Küçük Asya topraklarını boşaltacaktı. Roma senatosunda anlaşma kabul edilinceye kadarda bölgede bulunan Roma ordusunun ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef olacaktı.²⁴²

Magnesia yenilgisi sonrası III. Antiochos ile Bergama ve Rodos arasında yapılan M.Ö 188 Apameia Barışı sulhun kesin şartları belirlenmiş oldu. Buna göre Seleukoslar Küçük Asya'da bulunan toprakları terk edeceklerdi ve Kalykadnus (Göksu) Irmağının güneyinden batıya geçemeyecekti.²⁴³ Ama Tracheia'nın sahil bölgesi bağımsızlığına kavuştuğu için, ulaşımı zor olan bölgede hızlı bir şekilde hakimiyet bölgeleri oluştu.²⁴⁴ Antiochos'un Küçük Asya'daki toprakları Roma müttefikleri arasında pay edilmiştir. Roma'nın Küçük Asya'daki en önemli müttefiki Bergama Krallığı sınırlarını bu şekilde oldukça genişletmiştir. Telmessos kenti, Pisidia ve Milyas dağlık bölgelerinin geniş bölümleri ile birlikte Orta Anadolu'da Phrygia ve Lycaonia bölgeleri ve Pamphylia'nın bir bölümü de büyük olasılıkla bu dönemde Bergama hakimiyeti altına girmiştir.²⁴⁵ (Lev. VII-hrt.7)

Bu kararları kabul ettiren Roma'nın amacı, Seleukos devletim kuvvetlenme

²⁴¹ Özsait, 1985, 56

²⁴² Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVII, 45, 3–21; Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XXIX,10

²⁴³ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVIII, 38–39; Jones 1998, 198

²⁴⁴ Hild-Hellenkemper, 1990, 31.

²⁴⁵ Magie, 1950, 19; Özsait, 1985, 64–66

imkanlarından mahrum bırakıp, tekrar büyük bir devlet olma ihtimalini ortadan kaldırarak batıya bir taarruz yapmasını önlemek olmalı idi. Toroslardan batıdaki tüm topraklarını kaybeden Seleukos devleti, artık bir Helenistik devlet olma özelliğini de kaybetmiş olacaktı. Bu devleti tamamen dağıtma fırsatını elde etmiş olan Roma, böyle bir harekette bulunmamıştır. Seleukosları zayıflatan ve onlardan aldığı toprakları diğer Anadolu krallıkları arasında taksim eden Roma, Anadolu ile bağıını da kesmemiştir. “*Parçala ve Hükmet*” siyaseti ile açıklanabilecek olan sürekli işlerine karışabileceği yerli dost devletler oluşturarak hükmetme yolunu tercih etmiştir. Bu siyasetin bir gereği olarak ise, güçsüz bir Seleukos krallığının devamını gerekli görmüştür.²⁴⁶

Roma, Anadolu da ele geçirmiş olduğu bu toprakları kendisine yardım eden Rodos ve Bergama krallıkları arasında paylaştırdı.²⁴⁷ Bergama Krallığı, Pamphylia ve Dağlık Kilikia Silifke’ye kadar olan topraklara sahip olmuştur. Bergama Krallığı aslan payını ve Romanın koruyuculuğunu alarak, Anadolu da bulunan en büyük Helenistik krallık oluyordu. Anadolu’nun batı ve güneybatısındaki bazı bölgeler, Rodos’a verilmiştir. Bu suretle Roma Bergama’yı kendisi ile Selevkoslar arasında bir tampon devlet haline sokmayı amaçlamıştır.²⁴⁸ Bu durum, Anadolu’da daha önce Persler döneminde uygulanmış gevşek ve fazla özerk idare modelinin Helenistik dönemde yerini merkezi ve etkili bir idareye bıraktığını göstermektedir.

Buna göre, Selevkosların bütün Anadolu topraklarına el konulmakla birlikte, Torosların ardında kalan bölgeye kadar çekilmesi istenmiştir. Apameia’dan sonra Selevkosların elinde Kalykadnos’un doğusundaki Kilikia kalıyordu.²⁴⁹ Ayrıca bu olay, Roma’nın Asya işleri ile ilgilenmeye başladığını da göstermektedir.

M.Ö. 188–171 yılları arasında Roma diplomasisinin doğuya müdahalesi bir süreklilik gösterir. Roma, diğer Anadolu krallıkları ile Pontus devleti arasındaki çatışmaya mücadele etmiştir.

²⁴⁶ Özsait, 1982, 303; Demircioğlu, 1987, 344 vd

²⁴⁷ Sherwin-White, 1976, 2–4

²⁴⁸ Demircioğlu, 1987, 346–347

²⁴⁹ Özsait, 1985, 65

Görülüyor ki Helenistik dönemde bölge, Pers dönemindekinden farklı bir idare tarzına sahiptir. Bu dönemde kontrolü zor olan bu sahalar, kukla krallar aracılığı ile yönetilmiştir. Roma Anadolu’da yeni elde edilen bu toprakları gerekli yönetim kadrolarının bulunmaması ve aristokratik altyapısı nedeniyle doğrudan yönetim altına almaktan kaçınmıştır.²⁵⁰ Persler ise bu idareyi, yerel beyleri akrabalık bağları ile kendilerine bağlama esasına dayalı bir yöntemle gerçekleştiriyorlardı. Bunun yerine Roma, söz konusu toprakları diplomasi ve himaye yolu ile yönetiminde söz sahibi olduğu müttefikleri arasında pay ederek hem onların desteklerini karşılıksız bırakmamış, hem de bu müttefik devletleri güçlendirerek doğudan gelebilecek tehlikelere karşı tampon bölge olarak kullanmıştır.

Akdeniz’de korsanlığın gerçek anlamda temel sebebi, Roma’nın sık sık yaptığı yersiz müdahaleler olmuştur.²⁵¹ Kilikia’ya ilk Roma müdahalesi de, Rodos’un etkisinin azalması sonucu, Akdeniz ticaretine engel olan korsanlara karşı yapılmıştır. Öyle ki, M.Ö. 188’de imzalanan Apameia Barışı ile gemilerin Sarpedon Burnu’nun batısına geçişinin yasaklanması, Ptolemaios ve Seleukos gücünün zayıflaması sonucunu vermiştir. Bu durumda korsanlık faaliyetlerinin hız kazanacağı açıktır.²⁵² Ayrıca yine bu barışın sonucu olarak Romalıların, Delos’u açık liman haline getirmeleri, Rodos’un kaynaklarını sınırlamış ve Akdeniz’de ikinci bir deniz kuvveti durumuna düşürmüştür.

Korsanlık genel anlamıyla, özellikle denizlerde görülen yağmacılık anlamına gelmekteydi. Antik dönemde korsan faaliyetlerinin pek çok nedeni vardı; ancak bunlardan en önemlisi insanların yaşadıkları topraklardaki geçim kaynaklarının darlığıydı. Bunun dışında siyasi otoritelerin kötü muameleleri ya da kabilelerin veya halkların isyankar tutumları da bir kesim insanı korsanlık faaliyetlerine itmişti.²⁵³

Bu uygulamalarla M.Ö. II. yy’ın sonlarına doğru maddi yönden zayıflamış olan Ptolemaioslar ve Seleukoslar’ın, İsaerialıları kendi savaşçıları olarak

²⁵⁰ Strabon, *Geographika* XIV, 5, 6; Mitford 1980, 1240

²⁵¹ Sayar, 1999, 201

²⁵² Sherwin-White, 1976, 3

²⁵³ Rauh, 2003, 187–188

kullanamadıkları için bir başka ekonomik gerekçeleri de vardı.²⁵⁴

İ.Ö. 167 tarihinden itibaren Roma Cumhuriyeti'nin deniz gücünün zayıflaması da Akdeniz'in korsanların denizi haline gelmesini kolaylaştırmıştı.²⁵⁵ Korsanların yegane faaliyetlerinin başında köle ticareti gelmekteydi. Roma ise köle ticareti bakımından önemli bir pazardı, çünkü burada çok ciddi bir talep söz konusuydu. Nitekim Roma, İ.Ö. 167 yılında, Delos adasını serbest liman ilan etmek suretiyle bu adayı büyük bir köle pazarı haline getirdi. Delos köle pazarı öyle genişlemişti ki bir günde 10.000'den fazla köle satılır hale gelmişti.²⁵⁶

Strabon'un *Geographika* adlı eserinde korsanlar ve Delos adasının bu durumu şöyle tanımlanır:

‘‘En çok çıkar sağladığından, tutsak ihracatı onlara (korsanlara) hepsinden çok çekici geliyordu. Yaptıkları kötü işler arasında buna bağlantıları sadece kolay tutsak elde ettikleri için değildi; aynı zamanda mal bakımından zengin ve geniş olan pazaryerinin çok uzak olmayışındandır; yani aynı günde, on bin tutsağı hem alabilen, hem de sevk edebilen Delos'u kastediyorum. ‘‘Tüccar oraya git, gemini boşalt, her şey satılır’’ atasözü buradan kaynaklanmıştır. Bunun nedeni Romalıların, Kartaca'nın ve Korinthos'un yakılıp yıkılmasından sonra zenginleşerek çok sayıda tutsak kullanmalarıdır. Sadece ganimet aramak için değil; fakat aynı zamanda tutsak ticareti yapmak için de bu alanda kolay kazanç gören korsanlar sayı bakımından artış gösterdiler.’’²⁵⁷

Korsanlığın gelişiminde değinilmesi gereken ilk konu, ortaya çıktığı coğrafyadır. Korsanlık faaliyetlerinin yuvası, her dönemde denizciliğin merkezi olan Akdeniz olmuştur. Akdeniz'i çevreleyen coğrafi yapının da elverişli olması bölgenin, denizcilik ve buna bağlı olarak gelişen yan unsurların çıkış noktası olmasını kaçınılmaz hale getiriyordu. Akdeniz havzasının coğrafi koşulları korsanlar açısından son derece elverişli bir av bölgesi olmuştu. Bu yağmacı gruplar özellikle

²⁵⁴ Hild-Hellenkemper, 1990, 31

²⁵⁵ Magie, 1950,I,282

²⁵⁶ Magie, 1950,I,282; Bean, 1999, 13

²⁵⁷ Strabon, *Geographika*, XIV. 5. 2

Anadolu'nun güney kıyılarında Lykia, Pamphylia ve Kilikia'da mevzilenmişlerdi.

İ.Ö. II. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Akdeniz'de Kilikia korsanları etkin olmaya başlamıştı. Onların etkinleşmesine Suriye'ye hakim olan Seleukos Krallığı'nda uzun süre devam eden çekişmeler fırsat vermişti. Bu çekişmelerin sonunda, Seleukos krallarının iktidar boşluğundan yararlanarak yılında Seleukos Krallığı'na karşı isyan eden Diodotos Tryphon²⁵⁸ bilinen ilk haydut/korsan lideridir. Dik bir kaya üzerine kurulmuş olan bugünkü Alanya Kalesi'nin olduğu yerdeki Coracesion'u ele geçiren Diodotos, Kilikalı korsanları örgütlemiş ve son derece korunaklı bu hareket üssünden, bütün Doğu Akdeniz sahillerini yağmalamaya başlamıştır. Böylece korsanlar tarihte ilk kez politik bir güç haline gelmiştir denilebilir. Seleukos Krallığı topraklarının, M.Ö. 188 yılındaki Apameia Barışı ile Torosların gerisine kadar çekilmesinden sonra, Corakesion, Diodotos için oldukça emniyetli bir askeri üs haline gelmiş; elverişli konumundan ötürü daima, Doğu Akdeniz'e yapılacak saldırılar için kullanılmıştır.²⁵⁹ Bu kent aynı zamanda korsanların her türlü silah, kereste, halat ile denizci kıyafetlerini depoladıkları ve köle satışı yaptıkları bir üs görevi de görmüş olmalıdır.²⁶⁰

İ.Ö. 138 yılında Tryphon'un ölümüne rağmen, onun oluşturduğu deniz gücü korsanlığa devam eden özerk bir ordu olarak varlığını korumuştur. Bunda Pamphylia'da ve doğu Lykia'da bulunan bağımsız kentlerin de payı vardı. Korsanlar bu bölgelere dek ilerlemişler ve buralara hakim olmuşlardı. Zeniketes adlı korsan doğu Lykia'da Olympos, Korykos ve Phaselis limanlarını içine alan bağımsız bir ülke oluşturmuştu.²⁶¹

Korsanlar, bölgede Yunan egemenliği olduğu dönemden itibaren ticaret ve seyahat yapan insanlar için tehdit oluşturuyorlardı. Atina'nın güçlü olduğu dönemlerde çeşitli önlemler alınmışsa da Peleponnesos Savaşı sırasında kentin güç kaybetmesi, bu tedbirlerin sürekliliğine ve etkinliğine imkan tanımamıştı.²⁶² İskender

²⁵⁸ Strabon, *Geographika*, XIV. 5. 2

²⁵⁹ Strabon, *Geographika* XVI,2, 19

²⁶⁰ Mitford, 1980, 1237 vd.; Jones, 1998, 209.vd

²⁶¹ Strabon, *Geographika* XIV 5, 7; Rauh, 2003, 191

²⁶² Magie, 1950, I,281–282.

döneminde denizlerde güvenlik sağlanmaya çalışılmıştı. Seleukoslar, İskender döneminin Akdeniz’de güvenliği sağlama politikasını takip etmişlerdi. İ.Ö. II. yüzyılda ticari faaliyetlerini artıran ve Akdeniz ticaretinde önemli bir potansiyele sahip olan Rodos da Girit adasındaki korsanları gözaltında tutmaya çalışarak korsan sorununu ortadan kaldırmak için bir girişimde bulunmuştu. Ptolemaioslar Mısır dolaylarında ve Kıbrıs’ta korsanlarla mücadele etmek için donanmalar görevlendirdi.²⁶³ Fakat tüm bu girişimler Akdeniz’i tamamen korsanlardan temizleyecek önlemler olmadı. Zira korsanlar, zaman zaman kendilerine karşı mücadele eden krallıkların da işlerine yarayabiliyordu. Nitekim İ.Ö. II. yüzyılın başlarında Roma ile III. Antiochos arasındaki savaşta, korsanların başı Nikander krala yardım etmiş, bu arada kendisi de boş durmamış ve Sakız adasını yağmalamıştı.²⁶⁴

Bunda Seleukosların zayıflamasının, Apamea Antlaşması gereği Kilikia’nın batı kıyılarını tam anlamıyla denetim dışında bırakması ve Rodos adasının dış gelirlerine bağlı olarak donanmasını kapasite ve sayı bakımından küçültmesi gibi etkenler korsanlığın artmasına katkıda bulunmuştu.²⁶⁵

Sahil ve dağlık bölgeyi birbirinden tamamen farklı ve yabancı kılan sorunu, sadece askeri ve siyasi boyutu ile ele almak yetmez. Buna ekonomik ve kültürel sorunları da eklemek gerekir. İki bölge arasında kültürel bakımdan da son derece büyük farklılıklar gözlenmektedir. Öyle ki, Lycaonia Ovası’nda yaşayanlar M.S. III. yy’da kolayca Hristiyanlaştıkları halde, dağlık kesimde bu durum, ancak V. yy’da gerçekleşebilmiştir.²⁶⁶

Bergama kralı III. Attalos (M.Ö. 138–133), Kilikia Tracheia’nın da dahil olduğu krallığını miras olarak Romalılara bırakmıştı. Bu olay, Roma’nın Anadolu’da daha fazla söz sahibi olmasını sağlamıştır. M.Ö. 133’te adı geçen kralın ölümünden sonra Romalılar, o zamanki Bergama Krallığı batısında Asia eyaletini kurdular. M.Ö. 133’te adı geçen kralın ölümünden sonra Romalılar, o zamanki Bergama Krallığı

²⁶³ Sherwin – White, 1976, 3

²⁶⁴ Magi,e 1950,I, 282

²⁶⁵ Sherwin – White, 1976, 3

²⁶⁶ Hopwood, 1999, 217 vd

batısında Asia eyaletini kurdular.

5.3. Roma Dönemi

M.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos'un toprakların veraset yoluyla Roma'ya bırakmasının ardından, bu topraklar üzerinde M.Ö. 129 yılında, Manius Aquillius tarafından Provincia Asia (Asya Eyaleti) kurulmuştur.²⁶⁷ Başlangıçta, Provincia Asia'nın toprakları Mysia, Lydia, Karia ve Frygia'nın batısını içine almakta idi. Buna karşılık Frygia'nın doğusu, Pontus, Kilikia, Kastabala, Kybistra, Derbe, Lycaonia, Pisidia ve Pamphylia, Roma müttefiki olan Kapadokia kralı V. Ariarathes'in çocuklarına bırakılmıştır.²⁶⁸

Romalılar, bu eyaleti kurmak için çaba sarf ederlerken, Anadolu'nun güney sahillerini ihmal etmişlerdi. Bu sebeple bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. Bir de bun ek olarak Kesin olarak bilinen coğrafi yapısı nedeniyle korsanlık ve eşkıyalık için çok uygun olan Pamphylia, Pisidia ve Kilikia bölgeleri büyük olasılıkla merkezi otoritenin de eksikliği otuz yıl gibi kısa bir süre içinde, Roma ticareti için büyük tehlikeler oluşturacak korsanlığın merkezi halini almıştır. Lykia, Pamphylia, Pisidia, Doğu Akdeniz ve Dağlık Kilikia'da küçük çapta korsan yatakları oluşmuştur.²⁶⁹

Romalılar Attaleia ile Side kentlerinde konuşlandırılacak bir donanma ile Pamphylia Bölgesi'nin güvenliğini sağlayabileceklerine inandıkları için, bu bölgeye yeterince ilgi göstermemişlerdir.²⁷⁰

Romalılar dönemimde Pamphylia hakim olup Güney sahillerine hakim olma düşüncesi varken; denizciliğe sempatik bakmayan ve tamamen çiftçi bir kavim olan Romalılar bölgenin batısının Dağlık olması ve külfetli olması cazip gelmemiş olmalıdır. Lycaonia, Pisidia, Dağlık Kilikia ve Likya da bölgelerini kontrolsüz bırakmıştır ki; bu olay sonucunda Roma bölgeden ileride tam bir sorunlar yumağıyla

²⁶⁷ Strabon, *Geographika* XIV 1, 38

²⁶⁸ Jones, 1998, 131; Mitford, 1980, 1234–1235; Özsait, 1985, 70

²⁶⁹ Sherwin – White, 1976, 4 vd.

²⁷⁰ Bosch, 1957 39; Pekman, 1989, 2; 25; Bean, 1999, 12.

karşılaşmıştır.²⁷¹ Coracesion (Alanya) merkezli ve Kilikia'yı kapsayan bölgede Mithridates savaşlar döneminde Pontus Kralı VI Mithridates 'in desteğiyle iyice büyük bir korsan yuvası haline gelmesiyle sorun halini aldı. Bu sorunun temelin de olan korsanlık faaliyeti Torosların güneyin de Coracesion da başladığı için Kilikialı adı verilmiştir. Bu vuku bulan olayın bölge için büyük bir sorun olduğunu görmekteyiz. Bölgede bulunan kentlerde kendilerini bu tehlikeden kurtarmak için değişik yollara başvurmuşlardır. Bunlara en güzel örneklerden birisi Side'nin tersanelerini korsanların kendi ihtiyaçları için kullandıklarını görmekteyiz. Aynı zamanda bölge yaptıkları yağma ve talanlardan gelen malların burada satıldığını da öğrenmekteyiz.²⁷²

Bu sorun o kadar belirginleşmişti ki, korsanları müdahale etmek için yapılan seferlerde Doğu Pamphylia ve Batı Dağlık Kilikia da Zenikites kendini kral ilan etmiştir. Bunun sebeplerinden biri iç bölge ve Kilikia bölgesinde önlemler alınırken ve yönetim birimlerin bu bölgede alınmaması olmalıdır. Öyle ki bu kurumsallaşma nedeniyle VI Mithridates dönemin de iyice büyümüştür. Bunda Roma'nın bölgede Bergama ve Rodos gibi güçlü donanmalara sahip devletler ayarında devletlerle ittifakının olmaması ve Roma'nın buna karşılık bölgede küçük bir donanmaya sahip olmasıdır.²⁷³ Korsanlık bölgede bu sebeplerden o kadar gelişmişti ki, denizde değil karada ve büyük kalelere saldırmaya başladılar. Korsanlık artık bir eşkıyalık değil şan, şöhrat ve servet yolu olarak görülmüştür.

Bu zamanda Doğu Akdeniz Bölgesi'nde hiçbir otoritenin kalmaması, Kilikialı korsanların faaliyetlerini Batı Akdeniz'e kadar yaymalarına neden olmuştur. Korsanlığın bu durumu Roma ile Korsanlığın bu durumu Roma ile yeni eyaleti Asia arasında yapılan ticareti de baltalamış ve Latin işadamlarının büyük ticari kayıplara uğramalarına yol açmıştır.²⁷⁴ Roma'nın doğrudan müdahalesini gerektirmiş ve *praetor* Marcus Antonius bu iş ile görevlendirilmiştir. Fakat bu zamana ait kaynaklarımız yeterli olmadığı için, Marcus Antonius'un ne bu seferi hakkında ne de

²⁷¹ Bosch,1957, 40

²⁷² Strabon, *Geographika*, XIV,3,2

²⁷³ Bosch,1957,40-42

²⁷⁴ Magie, 1950,I, 283

hangi kıyı kesimlerini ele geçirdiğine dair yeterli bilgiye sahip değiliz.²⁷⁵ Bu askeri müdahale Roma ordusunun bölgede sürekli varlığının başlangıcını oluşturmuştur. Pamphylia ve Pisidia'yı da kapsayan bir Kilikia Eyaleti'nin bu şekilde, askeri gereksinimler nedeniyle yaklaşık İ.Ö. 101–100 yıllarında kurulduğu kabul edilmektedir.²⁷⁶ Anlaşıldığı kadarı ile Provincia Kilikia (Kilikia Eyaleti), aslında Kilikia Tracheia'nın korsanlarını denetlemek ve doğu Akdeniz kıyılarında barışı sağlamak amacı ile kurulmuştur. Sefer sonucunda, her ne kadar Kilikia'da toprak işgal edilmiş ve Kilikia eyaleti kurulmuşsa da korsanlık probleminin çözülemediği anlaşıyor. Çünkü Roma, Antonius'tan sonra da uzun süre bu mücadeleyi sürdürmüştür. Roma meseleye yönelik ilk müdahaleyi yapmış oldu ve böylece adı daha sonra Kilikia olacak olan bölgedeki Roma eyaletinin kuruluşu adına da ilk adım atıldı.²⁷⁷ (Lev.VIII-res.9)

Bu yeni kurulan eyalet Kilikia bölgesinin ne ovalık ne de dağlık kısmını kapsamaktaydı.²⁷⁸ Yeni kurulan Kilikia eyaleti Toroslar'ın kuzeyinde yer alan Frigya'dan başlayarak Pisidia ve Lycaonia üzerinden Kapadokya'ya kadar uzanan topraklardan, yani Pamphylia ve olasılıkla Doğu Likya'dan oluşmaktaydı.²⁷⁹ Daha genel bir ifade ile Lycaonia üzerinden Kappadokia'ya kadar uzanmalı idi.²⁸⁰ Roma'nın Güney Anadolu sahillerinde yer alan bu eyaleti her ne kadar Kilikia olarak adlandırılrsa da, M.Ö. 78 yılında Kilikia Bölgesi'nde neredeyse hiçbir yer bu eyaletin sınırları içerisine dahil değildi. Çünkü o sıralar Dağlık Kilikia korsanların; Ovalık Kilikia ise, Armenia Kralı II. Tigranes'in egemenliği altındaydı.²⁸¹ Kilikia'nın sınırlarının tam anlamı ile belirlenememesinin en önemli sebebi, buradaki “provincia” kelimesinin anlamından kaynaklanmalıdır. Coğrafi bir terim olarak zayıf ve belirsiz olan bu kelimeyi askeri görev alanı olarak düşünmek gerekir²⁸². Yani, bu yüzyılda Kilikia ile beraber kullanıldığında “resmi görev, iş, yetki, il, bölge”

²⁷⁵ Bosch, 1957, 40

²⁷⁶ Sherwin-White, 1976, 6 vd.; Mitford, 1980, 1236; Bosch, 1957, 40;

²⁷⁷ Broughton, 1975, 521

²⁷⁸ Magie, 1950, I, 283; Sherwin-White, 1976, 1–3; Mitford, 1980 1235

²⁷⁹ Bosch, 1957, 41; Özsait, 1985, 71 vd.; Sherwin-White, 1994, 232; Bean, 1999, 13;

²⁸⁰ Syme, 1939, 299 vd.; Magie, 1950, I, 285; II, 1165 vd.

²⁸¹ Magie, 1950, I, 285; Sherwin-White, 1994, 23

²⁸² Syme, 1939, 299–312; Sherwin-White, 1976, 7; Cate, 1965, 33; Ramsay, 2000, 107

anlamını koruduğu görülür ve gönderilen Romalı prokonsülün yetki alanının coğrafi, sınırlarını belirler.²⁸³ Görülüyor ki bu eyaletin adı, tamamen kuruluş amacından kaynaklanıyordu. M.Ö 1. yy. ilk yarım yüzyıl içinde Provincia Kilikia'nın imparatorluk içinde önemli bir fonksiyonu olduğu anlaşıyor. Bu durum, Servilius'tan Cicero'ya kadar olan bütün prokonsüllerin²⁸⁴ yönetici soyundan olmasından da anlaşılmaktadır. Bu dönemde başarılı olarak görülmüş lakin belli bir süre sonra korsanlık tekrar bölgede etkinlik göstermeye başlar.

İ.Ö. 100 tarihli yasa, sorunun devam etmesi üzerine, Senatus bu problemi diplomatik yollardan çözmeye çalışmış müttefik kentler ile Kıbrıs, Mısır Suriye krallarına mektuplar göndermiş. Onlardan topraklarının ve dağlarının korsanlar ve haydutlar tarafından üs olarak kullanılmasına izin vermemelerini ve iş birliği içerisinde olmamalarını istemiştir.²⁸⁵

Mithridates VI. Eupator, M.Ö. 88–63 yıllarında Roma'ya karşı yaptığı savaşlarla, Roma'nın Doğu Akdeniz dünyasındaki egemenliğini sarsmıştı. Romalıların askeri gücünü çok iyi bilen kral, gelecekte Roma'ya karşı yapacağı savaşta yalnız kalmak istemediği için, M.Ö. I. yüzyılın hemen başında kendisine müttefikler aramaya başlamıştır. Bu amaçla Pontus kralı, Armenia Kralı Tigranes'le birlikte Kapadokya'ya saldırarak bu krallığı aralarında paylaşmışlardır.²⁸⁶

Sonraki on yıl boyunca Roma, Güney Anadolu'da daimi bir komuta merci oluşturmadı ve adeta başka bir çözüm yolu düşünüyormuş da bunun için zaman kazanmaya çalışıyormuş gibiydi. Nihayet İ.Ö. 92 yılında Lucius Cornelius Sulla'ya Kilikia bir *provincia* olarak verildi. Sulla'nın *provincia Kilikia*'ya görevlendirilmesi Kilikia'nın Roma eyaleti haline getirilmiş ve eyaletin ilk valisinin de Sulla olduğunun düşünülmesine yol açtı. Ancak aslında burada Kilikia Provincia'sı, Sulla'nın görev ve yetki alanı olarak belirleniyordu. M.Ö 91 de Roma da çıkan sorunlardan dolayı geriye gitmek zorunda kalmıştır.

²⁸³ Levick, 1967, 21; Sayar, 1999, 201

²⁸⁴ Mitford, 1980, 1238–1239; Magie, 1950, I, 1595.

²⁸⁵ Jones, 1926, 155–173

²⁸⁶ Strabon, *Geographika* XII 1, 9

Sulla'nın Kilikia'daki asıl görevi Pontus kralı VI. Mithridates tarafından tahtından edilen Kappadokia kralı Ariobarzanes'i yeniden tahtına oturtmaktı. Bu görevi başarıyla yerine getiren Sulla, Kilikia'nın yalnızca Ovalık kesimine (Kilikia Pedias) gitti ve orada birkaç gün kaldı. Sulla tayin edildiği provincia Kilikia'da sınırla ilgili bir düzenleme yapmadı. Ancak VI. Mithridates'e karşı elde ettiği zaferinden sonra (İ.Ö.84) Anadolu'da bir dizi düzenlemeler yaptı ve bunun sonucunda Kilikia adıyla anılan bölgenin Pamphylia kıyılarından kuzeyde Phrygia ve Lycaonia'ya kadar genişletilmiş gibi görünmektedir²⁸⁷

Küçük Asya'da güçlü bir Pontus Krallığı kurmayı amaçlayan Mithridates, bu emelini gerçekleştirmek için, Roma idaresinden memnun olmayan Küçük Asya halklarının yanı sıra, haydutları ve korsanları da arkasına alarak M.Ö. 88 yılından M.Ö. 63 yılına kadar sürecek olan amansız bir mücadeleye girişmiştir.

Antonius'tan bir süre sonra, Kilikia'nın Asya'dan daha iyi bir eyalet olabileceğini düşünen Sulla, M.Ö. 90 yıllarında buranın valisi olmuştur. Fakat korsanları imha için yaptığı planlar, Roma bürokratları ve zalim vergi toplayıcılarının kural tanımaz hareketleri Roma aleyhtarı bir tavrın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Pontus Kralı Mithridates'in Küçük Asya'yı temizleme girişimi korsanların yanında Anadolu halklarının büyük çoğunluğundan da destek bulmuştur. Likya, Pamphylia ve Kilikia bölgelerinde konuşlanan haydutlar/korsanlar Pontos kralının, Sulla ile yaptığı savaşta etkili olmuşlar ve zaman zaman Romalılara zor anlar yaşatmışlardır. I. Mithridates Savaşı'nın başlaması ile sonuca ulaşamamıştır.²⁸⁸ Bu dönemde korsanlar Doğu Akdeniz bu yağma seferlerine başladılar.²⁸⁹

Sulla onu bıraktıktan sonra Batı Anadolu'da buradan kendine karşı muhalefet yapanlara Roma geri döndü.²⁹⁰ M.Ö. 84'te Sulla'nın Anadolu'da proquaestor olarak bıraktığı L. Licinius Murena, sınırlı bir hareket yaptı.

“Korsanlar” ve “haydutlar” Sulla'nın Mithridates'i yenip, İtalya'ya

²⁸⁷ Syme 1979, 120.

²⁸⁸ Levick, 1967, 22; Özşait 1985, 72; Shaw, 1990, 220

²⁸⁹ Plutarkhos, *Pompeius* XXIV,1; Aslan, 2003,95; Özşait,1982, 309

²⁹⁰ Aslan, 2003,95; Magie,1950,240

dönerken yerine bıraktığı Murena'ya devrettiği en önemli problemlerden biriydi. Murena'nın Sulla'nın ardından Doğu Akdeniz'de karşı karşıya kaldığı manzara hiç de iç açıcı değildi: Dağlık Kilikia sakinleri, Isauria'nın iç bölgelerindeki vahşi kabilelerden destek görmekte; Pisidialılar yağma akınları düzenlemekte; Pamphylia'daki Attaleia ve Side gibi kentler de korsanlarla işbirliği yapmaktaydı. Likya'da ise, Zeniketes bütün doğu sahillerini denetimi altına almıştı. Kalykadnos Seleukeiası dışında kalan bütün Dağlık Kilikia ve Torosların her iki tarafının iç kesimleri ile Side, Attaleia ve Coracesion gibi kentlerin içinde yer aldığı Pamphylia sahillerinin tamamına yakın etkindi. Korsanların ve haydutların işgali altındaki Pamphylia kentlerinden özellikle Sidē uzun zamandan beri bir korsan yatağıydı. Bunun en önemli nedeni Side'nin Kıbrıs'taki Akamas Burnu'na, buradan da Mısır'a ve Suriye'ye kadar uzanan deniz ticaret rotasının üzerinde, Yakındoğu'daki tüm deniz ticaretinin düğüm noktasında yer almasıydı.²⁹¹ Strabon XIV 3, 2 anlaşıldığı üzere, Side'de tersaneler Kilikialılara yani korsanlara açıktı ve onlar burada tutsakları açık attırma ile satarlardı. Ancak Sideliler bu işlerde yalnız değillerdi: Başta Olympos, Phaselis ve Attaleia gibi bölgenin önemli liman kentleri olmak üzere, diğer birçok irili ufaklı kent de korsanlarla ve haydutlarla işbirliği içindeydi.²⁹² (harita) M.Ö. 84 yılı yazında ilk iş olarak Küçük Asya sahillerini korsanlardan temizlemek amacıyla kısa zamanda küçük bir filo meydana getirmek için bir kısım kıyı kentine gemi inşa etmelerini emreden Murena, böylece kısa bir süre içinde oluşturduğu donanmasıyla Ege Denizi'ndeki korsanları geçici olarak uzaklaştırmıştı.²⁹³

II. Mithridates Savaşı korsanların/haydutların yeniden güçlenmesine yol açmış, konumları itibariyle Romalılar için önemli bir gelir kaynağı olan Küçük Asya'nın belli başlı liman kentleri korsanlar tarafından yeniden tehdit edilmeye ve yağmalanmaya başlanınca, Roma M.Ö. 80 yılından itibaren Kilikia Eyaleti'nin başında düzenli olarak bir vali bulundurmaya karar vermiştir. Eyaletin ilk valisi Gnaeus Cornelius Dolabella'nın bu amaçla MÖ 80–79 yıllarında giriştikleri sefer bir yağma hareketine dönüşmüş; Perge ve Aspendos başta olmak üzere birçok kent ile kutsal tapınağı soymuşlar ve yöre halkının Romalılar'dan nefret etmesine neden

²⁹¹ Nolle, 1987, 26–257.

²⁹² Rauh, 1993, 43 vd.

²⁹³ Magie 1950, 244,

olmuşlardır. Bunun üzerine vali ile legatus'u hakkında soruşturma açılmış ve görevden el çektirilmişlerdir.²⁹⁴ Bu dönemde Romalıların Likya, Dağlık Kilikia ve Pamphylia da birçok kenti yağmalamadılar.²⁹⁵

Roma bölgede artık akut hale gelmiş olan korsan sorununu çözmek için, bazı kaynaklarda Kilikia Eyaleti'nin kurucusu olarak da gösterilen Publius Servilius Vatia'yı proconsul sıfatıyla Kilikia Eyaleti'ne göndermiştir.²⁹⁶ M.Ö. 78 yılının baharında Roma'dan yola çıkan Servilius, Doğu Likya, Pamphylia, Pisidia, İsaoria ve Lycaonia bölgelerinde konuşlanmış olan korsanlara ve haydutlara karşı yapacağı askeri sefer için, aynı yılın baharını ve yaz aylarını hazırlıklarla geçirmiştir.²⁹⁷ Servilius'un ilerideki Doğu Likya seferi için ihtiyaç duyacağı düzenli lojistik desteği sağlayabilmesi, ordusunun gerisini güvence altına alması ile mümkün olabileceğinden ilk hedefi, ordusunu konuşlandırdığı haydut yatağı Pamphylia olmuştur. M.Ö. 77 yılı baharında seferini Pamphylia sahillerinden başlatan Servilius, bölgeyi haydutlardan temizlemiştir.²⁹⁸

Doğu Likya uzun zamandır kanunsuzların, asilerin, kaçakların, haydutların ve korsanların yuvası olmuştur. Olympos'ta korsanların başı olan Zeniketes ile mücadele etmek zorunda kaldı. Romalıların kuşatmasına uzun süre dayanamayacağını anlayan Zeniketes ise, Servilius'un eline canlı olarak geçmektense, kendisini ailesiyle birlikte ateşe vererek ölmeyi tercih etmiştir.²⁹⁹

Korsanların karadaki üsleri ile haydutların yerleşim birimlerini yok etmenin gerekliliğini kavrayan ilk Romalı olan Servilius Vatia, seferinin ikinci bölümünü İsauryalılar ve Orondeis halkına karşı gerçekleştirmiştir.³⁰⁰ Önce Kilikia sahilini korsanlardan temizleyen Servilius, daha sonra bölgenin hinterlandındaki kabilelere, karşı seferler düzenleyerek, Side ya da Kuzeydoğu Pisidia üzerinden Torosların kuzeyindeki Lycaonia Bölgesi'nde yer alan İsavriya'ya ilerlemiştir. Haydut yatağı

²⁹⁴ Sherwin-White, 1976, 9; Özsait 1985, 74.

²⁹⁵ Aslan, 2003, 100

²⁹⁶ Özsait, 1985, 74.

²⁹⁷ Sherwin-White 1984, 153- 154; Ormerd 1922, 39;

²⁹⁸ Rauh 2003, 172; Ormerd, 1922, 38-42; Sherwin-White 1984, 155.

²⁹⁹ Strabon, *Geographika*, XIV. 5. 7; Aslan, 2003, 96

³⁰⁰ Magie, 1950, I, 288-290; Sherwin-White, 1984, 155-156; Jones, 1998, 201;

olan İsavriya'nın en büyük iki kenti Servilius tarafından fethedilmiştir³⁰¹. Kilikia prokonsüllerinin en başarılısı ve hatta eyaletin gerçek kurucusu kabul edilen Servilius, Isauria'yı ele geçirerek Isauricus unvanını almıştır.³⁰² Nedeni, bölgenin bir huzursuzluk kaynağı olmasıydı ve coğrafyası öyle olmasına uygundu. Kuzeydoğudan Pamphylia bölgesini çevreleyen Isauria dağlık bir bölgeydi, orada yaşayan yerli halk, inatçı savaşçılardı. Helenistik etkiden uzak, dağınık köyler halinde yaşam süren kabilelerdi. İçinde yaşadıkları zor doğa koşullarından faydalanıp zaman zaman korsanlık yapan ve yalnızca kendilerine yönelik bir saldırı olduğunda birleşen bu kabileler, Augustus dönemine kadar pasifsiz olmadan kaldılar.³⁰³

Servilius korsan seferini bitirdikten sonra, bölgenin idari düzenlemesine geçmiştir: Kilikia Eyaleti'ni, Dağlık Kilikia ve Pamphylia sahilleri ile Pisidia ve Lycaonia'nın bazı yörelerini de içine alacak şekilde genişletmiştir. Kilikia'da bir donanma üssü kuran Servilius; gelecekte bu bölgeden Küçük Asya'nın içlerine doğru yapılabilecek seferler için de askeri bir yol inşa ettirmiştir. Böylece Romalılar için Kilikia üzerinden Lycaonia ve Kapadokya'nın güneyine; oradan da Pontos'a kadar giden güvenli bir yol açılmış oluyordu. Bölgenin Servilius tarafından itaat altına alınarak Kilikia eyaletine bağlandığı anlaşılmaktadır. İç bölgelere girmeyi başaran bu ilk Roma generali zamanında, deniz de önemli başarılar kaydedilmişti. , Servilius'un Doğu Likya, Pamphylia, Kilikya, İsavriya ve son olarak da Pisidia'daki asilere karşı yaptığı seferler, Roma'ya Küçük Asya'nın güneyinde, dolayısıyla da Doğu Akdeniz'de Korsanlık ve Haydutluk için geçici bir çözüm olmaktan öte gidemediği anlaşılmaktadır. Servilius Isauricus'un başarısına rağmen bir tehdit olmaktan çıkmayan korsanlar M.Ö. 74 yılında bölgeyi terk etmesini fırsat bilen korsanlar ve haydutlar, saklandıkları yuvalarından çıkarak eskisinden daha büyük bir dert haline gelmişlerdir.³⁰⁴

Servilius sonrasında İ.Ö. 74–67 yılları arasında Kilikia Eyaleti valiliği yapan Lucius Lucullus Mithridates'e karşı savaşları sırasında korsanlara yönelik

³⁰¹ Strabon, *Geographika* XII 6, 2; Sherwin-White, 1984, 156; Zoroğlu 1994b, 23 vd

³⁰² Strabon, *Geographika* XII, 6, 2; XIV, 3, 3; Syme, 1939, 300; Magie, 1950, II, 1140

³⁰³ Magie, 1950, I, 288–289

³⁰⁴ Sherwin-White, 1984, 155 vd; 1994, 233

herhangi bir girişimde bulunulmadı. Bu dönemde Dağlık Kilikia bölgesi de korsan merkezi olarak gözüke de bölgedeki kentleri etkiliyordu. Korsanlık hareketini bölgeye yüklemek sakıncalıdır. Nitekim önemli bir liman kenti olan Syedra gibi, Pamphylia kentleri de korsan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hatta Syedra’lılar bu dertlerine derman bulmak için, Küçük Asya’daki kehanet merkezlerinden biri olan Claros Apollon Bilicilik Merkezi³⁰⁵’ne gitmişlerdir³⁰⁶

Quintus Marcius Rex, İ.Ö. 67 Kilikia Eyaleti valiliği görevini yürüttü. Lucullus’un Pontus kralı VI. Mithridates ve Armenia kralı Tigranes’e karşı gösterdiği büyük başarıların ardından Roma senatosundan, Anadolu eyaletlerinde idari anlamda düzen sağlanması gerektiği sesleri yükselmeye başladı. Lucullus’un Anadolu’da yeterince kaldığını düşünen kimi senato üyelerinin baskısıyla, Kilikia Eyaleti valisi olarak Quintus Marcius Rex atandı. O, emrine verilen üç lejyon ve bir donanma ile proconsul olarak İ.Ö. 67 yılında Kilikia’ya gitti. Bu dönemde korsanlara karşı başarı sağlanamamış olduğunu Akdeniz’de terör estirmeye başlarından İtalya, hatta Roma bile onların teröründen çekinir hale gelmişti. Nihayet korsanların Ostia limanına kadar sokulmaları ve buradaki Roma donanmasını yok etmeleri, Roma’nın meseleye ilişkin olağanüstü bir önlem almasını kaçınılmaz kıldı.³⁰⁷ Quintus Marcius Rex başarısızlığı nedeniyle Roma senatosu, korsanlara karşı daha etkili mücadele etmeye karar verdi. Bu karar, Pompeius’u başarısının zirvesine ulaştıracak süreci başlattı.

Akdeniz’de korsanlık ve haydutluk doruk noktasına ulaşmıştı. Bu sıkıntıya daha fazla katlanamayan Roma, M.Ö. 67 yılında çıkarılan Lex Gabinia de piratis persequendis yasasıyla korsanlara karşı harekete geçmiştir.³⁰⁸ MÖ. 67’de ünlü Pompeius, Roma tarafından “Lex Gabinia de piratis persequendis kanunu”nun verdiği geniş yetkilerle, Kilikia’daki korsanları cezalandırmakla görevlendirildi. Pompeius, tüm korsan tehlikesini ortana kaldırmak için ilkin donanmasını ve tüm

³⁰⁵ Şahin, 1998,1–24

³⁰⁶ Plutarkhos, *Pompeius*, XXVIII 1;Karamut, 1999, 142 vd; Heberdey – Wilhelm,1896, 161

³⁰⁷ Cassius Dio, *Rhomaika*, XXXVI 20–22. Magie, 1950,I,291

³⁰⁸ Plutarkhos, *Pompeius*. XXV 2; XXV 4–6; XXVI 1–4; Cassius Dio, *Rhomaika* XXXVI 23, 4.

Akdeniz’i 13 ayrı bölüme ayırdı. Her bir filonun başına da bir centurion atadı.³⁰⁹ Bu filoların görevleri, denetim yapacakları bölgelerde karşılaştıkları korsanları yok etmek, onların yardım ya da takviye güç almasını engellemektir. Bunlardan Marcus Pupius Piso, Boğaz’ı ve Marmara Denizi’ni; Lucius Lollius, Ege kıyılarını; Quintus Caecilius Metellus Nepos ise Pamphylia ile Anadolu’nun güney kıyılarını denetledi. Bu kıyıların Nepos’un kontrolüne verilmesiyle, Kilikia’nın denetimini de onun sorumluluğuna girmiş oldu.³¹⁰(lev.IX-hrt.9)

Pompeius’un kendisi ise 60 gemilik filosuyla Batı Akdeniz kıyılarında yağma yapan korsanlarla mücadele edecekti. Lakin stratejisi gereği Kilikia bölgesi ve Pamphylia’da karadan ve denizden bir müdahaleye izin vermedi. Bunda amacı bütün bölgelerdeki mücadele sonrası burayı bir sığınak olarak tüm korsanların görmesi ve burada toplanmalarını sağlamaktı. Bunda başarılı olan Pompeius Corakesion (Alanya) açıklarında meydana gelen savaşta korsanları yendi.³¹¹ Yenilginin ardından karadaki sığınaklarına kaçan korsanlar, elçiler göndererek Pompeius’a teslim olacaklarını bildirdiler. Pompeius’un 49 gün gibi kısa bir sürede tamamlanan ve korsan tehdidini ortadan kaldıran Doğu Akdeniz seferinde 10.000 kadar korsan öldürülmüş, 20.000 kadarı da teslim olmuştu. Ayrıca Pompeius, 120 kadar yerleşim birimini, 800 kadar gemiyi ve gemi yapımında kullanılan pek çok malzeme ile silah depolarını da ele geçirdi.³¹²

Korsanlara karşı verilen mücadeleler sırasında şehirlerin çoğu, büyük ölçüde tahribata uğramıştı. Bu şehirlere korsan tutsaklar arasından daha saygın olanları yerleştirilerek nüfuslandırılmıştır. Antik yazarlar, Pompeius’un korsanların büyük bir kısmını Soli şehrine yerleştirip, şehre kendi adını vererek Pompeiopolis’e çevirdiğinden bahsetmektedir.³¹³

Korsanların bu sahil kentlere yerleştirilmesi, Roma için bölge tarihinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. İktidar boşluğundan kaynaklanan bu olayların

³⁰⁹ Stark, 1958, 27 vd.; Cate, 1965, 36

³¹⁰ Magie, 1950, I, 299.

³¹¹ Plutarkhos, *Pompeius* XXVIII 1

³¹² Magie, 1950, I, 299–300. Sayar, 1999, 203. Rauh, 2003, 199.

³¹³ Strabon, *Geographika* XIV, 3, 3; XIV, 5, 8; Cassius Dio, *Rhomaika* XXXVI, 37, 6

yeniden yaşanmaması için, önlem olarak Kilikia'nın doğu bölümünün kontrolü Tarkondimotos adında yerel bir lidere bırakılmıştır.³¹⁴

Bu kralın görevi, Suriye ve Anadolu bağlantısında hayati öneme sahip olan bölgede, Roma çıkarlarını korumak ve hakimiyetini pekiştirmektir. Hakimiyet sahasının batı sınırı tam olarak belirlenememektedir. Fakat bir filoya sahip olması sahille bağlantısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca sahip olunan bu filoya gemi yapımı, büyük kereste kaynakları gerektirdiği için, Göksu Havzası'nın hiç olmazsa doğu bölümlerinde hakimiyet kurmuş olmalıdır.

M. Ö 66 yılında Mithridates ve Tigranes'e karşı yapılmakta olan savaşın idaresi ile Kilikia, Bithynia ve Asia eyaletleri valilikleri de yetki alanı içerisinde bulunuyordu.³¹⁵

Pompeius, M.Ö. 64'te Amisos'ta Anadolu eyaletleri için, birçok idari düzenlemelere girişmiştir³¹⁶. Bu eyaletler içerisinde Kilikia'da vardır. Yapılan bu düzenlemeler çerçevesinde Kilikia eyaleti, son fetihlerden dolayı genişletilmiş ve daha önemli hale gelmiştir.³¹⁷ Böylece Pompeius, kendisine Roma senatosu tarafından verilen “İmperium consulare maius” yetkisine dayanarak Kilikia ile Lykia, Pamphylia, Pisidia'yı içine alan bir Provincia Kilikia oluşturmuştu.³¹⁸ Phaselis, Olympos ve Korykos kentleri Likya Birliği'nden çıkartılmış ve Kilikia Eyaleti'ne bağlanmıştı.³¹⁹(harita)Bu eyalet, Asya'nın diğer eyaletlerinden daha az zengindir. Bununla birlikte hemen hemen her zaman konsüller tarafından yönetildi. Lentullus Spinther'in prokonsüllüğünde M.Ö. 56'da Kıbrıs adası da katıldı.³²⁰ Kilikia bir kıyı koruma merkezi oldu. Bölge olarak Pamphylia ve iç bölümlerinin boşluğunu doldurduğu gibi, korsan saldırılarını önlemede önemli roller oynamıştır.³²¹ Pamphylia, Pisidia ve Lycaonia M.Ö. 36 yılına kadar Kilikia Eyaleti'nin bir parçası

³¹⁴ Strabon, *Geographika* XIV, 5,18; Cate,1965, 34; Jones,1998, 203 vd

³¹⁵ Cassius Dio, *Rhomaika* XXXVI, 42, 4; Atlan, 1971, 142

³¹⁶ Strabon, *Geographika* XIV, 5, 8; Cate, 1965, 36

³¹⁷ Plutarkhos, *Pompeius*, XXVII,4; CassiusDio,*Rhomaika*, XXX,1;XXXVII,4-5

³¹⁸ Syme, 1939, 299 vd.; Hild-Hellenkemper 1990, 31;Bent,1891,206;Sayar,1999, 204

³¹⁹ Mitford, 1980, 1238; Akşit, 1971, 94

³²⁰ Cassius Dio, *Rhomaika* XXXIX, 12-16, 55-60; Strabon, *Geographika* XII, 3, 34

³²¹ Mitford, 1980, 1238

olmuştur.³²²

Gerçekten de Pompeius dönemi Kilikia'sı denilen M.Ö. 56 yılı Kilikia'sı, çok daha önemli bir konumda idi. Bundan böyle Anadolu'nun en önemli askeri vilayeti olduğu gibi, İconium aracılığı ile Efes'e ve Kilikia kapılarından Tarsus'a, oradan da Suriye'ye uzanan stratejik öneme sahip bir güzergaha koruyuculuk yapmıştır. Kilikia, özellikle M.Ö. 56–50 yılları arasında Batı Anadolu'dan Suriye'ye ana yol olmuştur. İki tanesi eksik olmak kaydıyla, hepsi konsül rütbesindeki valilerce idare edilmesi ve ilk valinin Pompeius'un bizzat kendisi olması bunu doğrulamaktadır.³²³

Cicero'nun mektuplarından öğrenildiği kadarıyla, Pompeius'un korsanlara karşı elde ettiği büyük zaferden sonra bile, bağımsız küçük feodal beylerin hüküm sürdüğü Dağlık Kilikia, İsaoria ve muhtemelen Pisidia'da hala belli direniş noktaları bulunmaktaydı. Nitekim Toroslar'da devam eden bu huzursuzluğa M.Ö. 51–50 yılı Kilikia Eyaleti valisi olan Cicero da müdahale etme gereği duyacaktır. Ancak eyalete verilen önem, Cicero'dan sonra aynı şekilde devam etmedi. Hatta tam tersine eyaletin sınırları giderek küçültüldü. M.Ö. 49 yılından sonraki düzenlemelerle üç Frygia Diocesliği Laodiceia (Eskişehir), Apameia (Dinar) ve Syenada (Şuhut) Kilikia'dan alınarak Asia eyaletine bağlandı. Aynı şekilde Pamphylia'da Asya ile birleşince, arada kalan Milyas ve Batı Pisidia'da Kilikia'dan alınarak Asia eyaletine katıldı.³²⁴

Cicero'nun valiliğinden sonra Kilikia eyaleti, kalan kısımlarının da Ptolemaiosların elinde bulunan Kıbrıs'a bağlanması ile ortadan kalktı.³²⁵ Batı bölgesi tekrar Asya eyaletine bağlandı. Dağlık Kilikia da Lycaonia'nın güneyi ile beraber Pontus kralı Polemon'a verildi. Buraları daha sonra, Galatia kralı Amyntas'm yönetiminde görmekteyiz. Bu arada Olba Rahip Krallığı, kraliçe Aba'nın eline geçti. Seleucia, elinde bulundurduğu bölge ile bağımsız bir şehir statüsü kazandı.

³²² Jones,1998,132

³²³ Syme, 1939, 302; Mitford, 1980, 1238

³²⁴ Özsait, 1982, 315; Özsait,1985, 79; Syme,1939, 324 vd.; Magie,1950, I, 418

³²⁵ Magie, 1950,I, 383–385

Ptolemaioslar Dağlık Kilikia sahilini tekrar geri aldılar.³²⁶

M.Ö. 44'te Roma'da cumhuriyetçilerden M. Brutus, G. Cassius ve arkadaşlarının Caesar'ı öldürmesi ile iç savaş başladı. Bu olaydan sonra triumvirlerden Marcus Antonius, M.Ö. 41'de Anadolu'ya geçti. Bu dönemde Roma yanlısı Kral Ariobarzanes'e karşı isyan eden Kapadokyalılar Parthlardan yardım istemişlerdir. Q. Labienus komutasındaki bir Parth ordusu, M.Ö. 40 yılında Fırat ve Suriye'yi aşarak, Likya dışında Lidya ve İyonya'ya kadar, Pamphylia'nın da dahil olduğu bütün Küçük Asya'yı ele geçirmiştir.³²⁷ Parthlara karşı sefere çıkmadan önce Anadolu ve Doğu Akdeniz'i güvenceye almak için, Mısır tahtında bulunan VII. Cleopatra ile anlaşmak için Tarsus'ta buluştu.³²⁸ Bu buluşma sırasında, Antonius'un Cleopatra'ya hediye olarak Fenike ve Suriye sahilleri ile Kıbrıs'ın yanı sıra, Dağlık Kilikia'nın da bir kısmını verdiği bilinmektedir.³²⁹ Burasının ise denizcilik için ve Mısır için önemli bir ürün olan sedir ağacından kaynaklanmıştır.³³⁰ Kleopatra'nın bu bölge üzerinde ne kadar etkin olduğu konusu gizliliğini korumaktadır.³³¹

Antonius'un Anadolu'da uyguladığı politikanın esası, büyük ve güçlü krallar yerine, başında Roma'nın güvenebileceği yerel önderlerin ya da rahiplerin bulunduğu prensliklerle bölgeyi denetim altında tutmaktır. Böylece bu amaçla, Anadolu'nun henüz Roma egemenliğine alınarak birer eyalete dönüştürülmemiş bulunan doğu bölgelerini çeşitli yerel hükümdarlara bağışladı. Yerel yöneticilerin bölge üzerindeki hakimiyetlerinin tanınması, Caesar, Antonius ve Augustus zamanlarında da devam ettirilerek, bir Roma politikası dönüştürülmüştür.³³²

Antonius, Romalılar'ın otorite kuramadıkları Pisidia ve İsavriya'da Roma egemenliğini sağlamak ve Partlar'ın Küçük Asya'ya olası saldırılarını önlemek için, M.Ö. 39 yılında Pisidia'yı, Deiotaros'un bölgeyi yakından tanıyan eski danışmanı

³²⁶ Hild-Hellenkemper, 1990, 32; Sayar, 1999, 207

³²⁷ Cassius Dio, *Rhomaika* XLVIII 26, 3; Magie, 1950,I, 430 vd.; II,1280

³²⁸ Cassius Dio, *Rhomaika* XLVIII, 24; 434; Ramsay 2000,I 13

³²⁹ Strabon, *Geographika* XIV, 5, 3; Syme 1939, 326; Mitford, 1980, 1241 vd

³³⁰ Sayar,1999,206

³³¹ Syme, 1986, 161

³³² Strabon, *Geographika* XIV,5, 3 Magie, 1950,I, 433 vd.; 1143; Mitford, 1980, 1241

Amyntas'ın Galat krallığına dahil etmişti.³³³ Antonius, M.Ö. 36 yılında Pisidia'nın yanı sıra Lycaonia, Side ve Aspendos'un dahil olduğu Doğu Pamphylia ve Isauria'yı da haydutlardan temizlemesi için Amyntas'a otorite kurmayı başarmıştır.³³⁴

M.Ö. 31 yılındaki Actium Muharebesi'nin hemen akabinde Antonius ölünce, Amyntas'ın krallığı Octavianus tarafından da onaylanmış; hatta Dağlık Kilikia da krallığına dahil edilmiştir.³³⁵

Augustus'un sınırdaki toprakları kendine bağlı krallara emanet etmek esasına dayanan geleneksel Roma politikasını sürdürdüğü görülüyor.³³⁶ Bu politikanın gereği olarak, Anadolu'nun merkezinde Galatia kralı Amyntas'ın yönetiminde büyük bir krallığa izin verdi. Roma hükümeti, prokonsül yerine Anadolu'da bir prens olan Galatia kralı Amyntas tarafından temsil edilmeye başlanmıştı. Kendisine güney sahilinde Antalya ve Manavgat'tan başlayıp, Ankara ve Yozgat'a kadar uzanan geniş bir alan verilmişti.³³⁷ Augustus, Antonius ile olan mücadelesinde kendi yanında yer aldığı için bu şekilde ödüllendirdiği Amyntas'a, M.Ö. 30 yılında Dağlık Kilikia'yı da bağışladı³³⁸ ve Laranda'nın dahil olduğu güney Lycaonia'yı aldı. Galatia, yaklaşık bir yüzyıl Anadolu'nun ortasında ve doğusunda Roma çıkarlarından ve politikasından sorumlu oldu. Bu arada Kilikia'da, Augustus tarafından büyük Suriye eyaletine bağlı duruma getirildi. Kilikia ve Pamphylia dışındaki topraklar birleştirildi. Augustus, doğrudan doğruya kendisine bağlı "Provincia Galatia" yi kurdu.³³⁹ Yeni Galatia eyaletinin oluşturulması sonucu, daha eski olan Kilikia eyaletinin önemi kayboldu.(harita)

M.Ö. 30–25 yılları civarında önce, Derbe ve Laranda'nın dahil olduğu Güney Lykaonia'nın sahibi olan eşkıya şefi Antipatros üzerine yürüyen Amyntas, O'nu yenerek topraklarını ele geçirdikten sonra, Doğu Pisidia ile Isauria arasında

³³³ Strabon, *Geographika* XII 5, 1; Levick 1967, 56 vd.;

³³⁴ Strabon, *Geographika* XII 6, 4; Cassius Dio, *Rhomaika* XLIV 32, 2; XLVII, 48; Levick, 1967, 25; İplikçioğlu, 2004,107.

³³⁵ Strabon, *Geographika* XII,5, 1; Magie,1950,I, 443; Syme,1979, 145; Levick, 1967,27.

³³⁶ Strabon, *Geographika* XIV,5, 3; Magie, 1950,I, 433 vd.; II,1143; Mitford, 1980, 1241

³³⁷ Syme, 1939, 328 vd.; Syme, 1948, 571

³³⁸ Cassius Dio, *Rhomaika* LI, 7, 4; Strabon, *Geographika* XIV, 5, 6; Levick, 1967, 26; Jones,1998, 207 vd.

³³⁹ Levick, 1967, 29; Ramsay 2000, l 11

yaşayan ve Trogitis Gölü'ne kadar bölgeyi istila etmiş olan Homonadlılar (Homanadeisliler)'in ülkesine³⁴⁰ saldırmıştır. Barbar Homonadlılar'ın kalelerini ve kentlerini büyük mücadeleler sonucu bir bir ele geçiren Amyntas, Onlar'ın tiranlarını öldürerek ülkelerine hakim olmuş; ancak bu hakimiyet Amyntas'ın öldürdüğü tiranın karısının bir hilesi ile yakalanarak öldürülmesine engel olamamıştır.³⁴¹

Amyntas'ın M.Ö. 25 yılında ölümü üzerine Romalılar, 75 yıl içerisinde üçüncü defa güney Anadolu ile uğraşma sorunu ile karşı karşıya kaldılar. Dağlık Kilikia'nın Pamphylia'ya komşu olan en batı kesiminin Galatia eyaletine bağlandığı, Dağlık Kilikia'nın geri kalanının da Kapadokia kralı I. Arkhelaos'a verildiği görülmektedir.³⁴² Arkhelaos, Dağlık Kilikia'da iki ayrı bölgeyi yönetti. Bunlardan birincisi, Amyntas'ın yerine geçtiği batıdaki bir bölge; daha küçük olanı ise, doğudaki Korykos ve Elaiussa şehirlerini içeren Soli ve Kalykadnos üzerindeki Seleucia arasında kalan sahil bölümü arasındaki sahadır.³⁴³

Augustus'un, Pamphylia'nın dahil olduğu Galatia Eyaleti'nde huzuru sağlama çabalarının karşısındaki en büyük engel, Toros dağlarında yaşayan Homonadlılar ile Toros dağlarında yaşayan İsaüriyalılar ve Pisidialılar'dı. Augustus bölgenin huzursuz ve karmaşık yapısından ötürü, Homonadlılar'a karşı savaş açmaya uzun bir süre cesaret edememişti. Bu dönem sonrası seferde gereksinimler ve kontrol çabuk sağlanmasını amaçlayan askeri yolların yapımına başlayan Cornutus Aquila, Roma ordusuna kolay ilerleme olanağını sağlayacak olan Via Sebaste'nin önemli bir bölümünü bir yıl içinde tamamlamıştır.³⁴⁴

M.Ö.3'te düzenlenen seferde S.Quirinius kumandasındaki ordu Homonadlılar'ın başkenti Homona'yı kuşatmış burada başarılı olduktan sonra buradaki esirleri çevre bölgelere dağıtmış ve isim olarak bunlara son verilmiştir.³⁴⁵

³⁴⁰ Strabon, *Geographika* XII 6, 5; 7, 1; Levick 1967, 204; Jones, 1998, 137.

³⁴¹ Strabon, *Geographika* XII 6, 5; ayrıca bk. Magie 1950,I, 433 vd.;II, 1282. vd.; Levick, 1967, 25 vd

³⁴² Ramsay, 1960, 371 vd.; Syme, 1986, 161

³⁴³ Jones,1998, 202

³⁴⁴ Magie 1950 ,I, 463;II, 1322, vd.; Levick 1967, 39 vd., 206 vd.; Özsaıt 1985, 92.

³⁴⁵ Strabon, *Geographika* XII 6, 3–5; 7, 1; XIV 5, 1; Plinius *Naturalis Historia* V 94; Magie, 1950 ,II, 1303 vd.; Özsaıt 1985, 90 vd.; Levick, 1967, 203 vd.

Strabon tarafından 11. Strategia (Eyalet) olarak isimlendirilen bu topraklar, I. Arkhelaos onun ölümünden sonra oğlu II. Arkhelaos tarafından muhafaza edilmiş görünüyor. Augustus'ta Teucrid sülalesine ait krallığı tanıdığı için, Olba Rahip Krallığı yine bağımsız kalmaya devam etti. Bu krallığın başına M.S. 10 yılında kraliçe Aba'nın torunu ve Teucer'in oğlu Ajax geçti.³⁴⁶

II. Arkhelaos, M.S. 36 yılına kadar yönetimde kaldı. Caligula (M.S. 38–41), M.S. 38'de Kommagene Krallığını ve Doğu Kilikia'yı Suriye eyaletinden ayırıp başına IV. Antiochos'u (M.S. 38–72) getirdi.³⁴⁷

Antiochos, II. Arkhelaos'un M.S. 36'da ölmesi ile sahipsiz kalmış olan Batı Kilikia'yı da krallığına dahil etti.³⁴⁸ Böylece Antiochos, Amanos bölgesinin yanı sıra Dağlık Kilikia'da Elaiussa-Sebaste, Selinus, Anemourion ve Kelenderis şehirlerini de içine alan bir bölge ile Lycaonia'yı hakimiyeti altına aldı. IV. Antiochos Dağlık Kilikia'ya önemli liman kentleri kurmuştur. Gazipaşa ilçesi Güney Köyde Antiocheia Ad Cragum ve kızının adını taşıyan Alanya'nın doğusunda Iotape'dir. Derbe, Laranda, Olbasa ve Musbanda şehirlerini içine alan Kapadokia bölgesindeki Strategia Antiokhiane'ye onun adı verildi.³⁴⁹ Bu kral döneminde dağlı kavimler Anamur'a saldırdılar. Bu saldırı kralın büyük diplomatik ustalığı ve Suriye valisince gönderilen kuvvetlerce durduruldu.³⁵⁰

İmparator Claudius (M.S. 41–54), M.S. 43 yılında Pamphylia'yı Lykia ile birleştirerek bir eyalet yaptı ve tek bir valinin idaresine verdi.³⁵¹ Böylece Torosların güneyindeki Anadolu sahil kesimi Lykia, Pamphylia ve Kilikia eyaletleri ile çok iyi teşkilatlanmış idari ünitelere kavuşmuş oldu.³⁵²

İmparator Nero'nun halefi Galba döneminde Roma genelinde olduğu gibi

³⁴⁶ Jones, 1998, 202 vd.; Mitford, 1980, 1243 vd.; Sayar, 1999, 208

³⁴⁷ Mitford, 1980, 1243; Sayar, 1999, 210

³⁴⁸ Sayar, 1999, 210. Jones, 1998, 205. Magie, 1950, I, 549.

³⁴⁹ Ramsay, 1960, 372; Hild-Hellenkemper, 1990, 32; Sayar, 1999, 210–211

³⁵⁰ Tacitus *Historiae* XII, 55

³⁵¹ Tacitus *Historiae* XII, 4; XII, 33; Plinius *Naturalis Historia*, V, 12, 9

³⁵² Magie, 1950, I, 576

Küçük Asya’da bazı değişiklikler olmuş ve Pamphylia’yı Galatia ile birleştirmiştir.³⁵³ Bu kararları M.S. 72 de imparator Vespasian (M.S. 69–79), geçersiz sayarak imparatorluğun doğusunu yeniden düzenledi. IV. Antiochos’u azlederek toprakları üzerinde yeni bir Kilikia eyaleti meydana getirdi. Başkenti Tarsus olan bu eyalet, doğuda İskenderun’un birkaç km kuzeyindeki Sarıseki Kalesi civarındaki Kadrigai’dan,³⁵⁴ batıda Syedra ile İotape arasındaki Sedre Çayı’na³⁵⁵ kadar uzanmakta idi. B. Mitford, Vespasian tarafından oluşturulan Kilikia eyaletinin batı sınırının İotape ile Syedra arasında olduğunu düşünülmektedir. Kolayca anlaşılacağı üzere bu eyalet her iki Kilikia’yı da kapsamakta idi. Fakat Ketis’te IV. Antiochos’un kızı İotape’nin yönetiminde özerk bir bölge bırakılmıştı. Başına ise bir “legatus Augusti proquaestore” getirildi. Bu şekilde bir imparatorluk legatı tarafından idare edilen alan, artık doğrudan imparatorluğa bağlı bir eyalet halini almış oldu.³⁵⁶ Likya eyaletini ise Pamphylia ile birleştirmiş eyalete ayrıca Pisidia’nın büyük bir kısmını eklemişti.³⁵⁷

Traianus zamanında (M.S. 98–117), Kilikia’nın legatlar tarafından idare edilme sistemin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.³⁵⁸ B. Mitford, Vespasian tarafından oluşturulan Kilikia eyaletinin batı sınırının İotape ile Syedra arasında olduğunu düşünülmektedir. Kolayca anlaşılacağı üzere bu eyalet her iki Kilikia’yı da kapsamaktaydı. Bu şekilde bir imparatorluk legatı tarafından idare edilen alan, artık doğrudan imparatorluğa bağlı bir eyalet halini almış oldu.³⁵⁹

Ayrıca, Gazipaşa ilçe merkezi yakınında deniz kenarında bulunan Selinus, imparator Trajan’ın öldüğü yer olması nedeni ile onun anısını yaşatmak için bir süre Traianopolis adını almıştır.³⁶⁰ Hadrian devrinden (M.S. 117–138) itibaren Kilikia, İsauria ve Lycaonia Tarsus başkent olmak üzere üçlü bir eyalet haline

³⁵³ Tacitus *Historiae* XII,9;Özsait, 1985, 99

³⁵⁴ Hellenkemper-Hild, 1986, 108 vd.

³⁵⁵ Mitford, 1980, 1247.

³⁵⁶ Ramsay, 1960, 375; Sayar, 1999, 211

³⁵⁷ Magie, 1950, II, 1443;Özsait, 1985, 98

³⁵⁸ R. Syme, 1969, 352 vd.; Mitford, 1980, 1246

³⁵⁹ Ramsay, 1960, 375; Sayar, 1999, 211

³⁶⁰ Magie, 1950, I, 618 vd.; Hild-Hellenkemper, 1990, 407

dönüştürülmüştür.³⁶¹ Bu üçlü vilayet, daha önce olduğu gibi bir ‘‘praeterian legatus Augusti’’ idaresine bırakılmıştır.³⁶² Bu sistem değişmeden M.S 284 yılına kadar devam etmiştir.

M.S. 260 yılında Sasani kralı I. Şapur, Selinus’a kadar bütün Kilikia şehirlerini yağmalamış ve imparator Valerianus’u esir almıştır.³⁶³ Keşif hareketi niteliğinde olan bu sefer, aynı zamanda Roma imparatorluk devrinin de sonu olarak kabul edilmektedir. I.Şapur’un Batı Kilikia’da yağmaladığı şehirler; Elaiussa-Sebaste, Korykos, Anazarbos, Kastabala, Neronias, Flaviopolis, Nikopolis, Epiphaneia, Kelenderis, Anemourion, Selinus, Antiokheia ad Gragum ve Seleucia’dır.³⁶⁴

Diocletianus (284–305), Roma İmparatorluğunu 12 diocese (bölge) ayırmıştır. Bu sistemde Kilikia, Tetrarchy Pedias adı altında Kilikia Prima (Birinci Kilikia) ve Kilikia Secunda (İkinci Kilikia) olarak ayrıldı. İsauria, Kilikia’dan ayrı bir vilayet oldu.³⁶⁵ Göksu Havzası’nın içinde bulunduğu Torosların güneyindeki Kilikia’nın, İkinci Kilikia içerisinde yer almak sureti ile, doğu diocesisine dahil olduğu görülmektedir.

Bu dönemden sonra Anadolu’nun Güney kıyılarında yapılan kentleşme ve yoğun bir Romalılaşma faaliyeti sonucun da uygarlaşmış ve normal bir sosyal ve ticari yaşama kısa bir sürede olsa dönmüştür.

³⁶¹ Ramsay, 1967, 417; Sayar, 1999, 212

³⁶² Cassius Dio, *Rhomaika*, LXIX,14,4;Özsait, 1985,99–100

³⁶³ Hopwood, 1999, 219 vd.

³⁶⁴ Sayar, 1999, 212

³⁶⁵ Mitford, 1980,1250; Özsait, 1982, 347; Ramsay, 2000, 154

6. BATI KİLİKİA ve DOĞU PAMPHYLİA ARASINDAKİ İLİŞKİLER

a-Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia Arasındaki İlişkiler Tarihi İlişkiler

Araştırma bölgemiz olan Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia Bölgesi bu gün Antalya körfezinin (Mare Pamphylium)³⁶⁶ kuzeydoğu kısmında kalan bölgedir.³⁶⁷ Günümüzde bölge Antalya ili sınırlarında yer almakta; Antalya'nın Manavgat ilçesi ile Mersin ilinin Anamur ilçesi arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Bu ayrımın temelinde bölgenin fiziki yapısı ve ulaşım kolaylıkları göz önünde bulundurularak bölge günümüzde fiziki ve siyasi olarak bölünmüştür.

Bölgelerin bölünmesi sırasında bölgedeki fiziki ve coğrafi yapının etkisinin büyük olduğu göz ardı edilemeyecek kadar nettir. Bu bölgede bulunan ve Batı Toroslar olarak adlandırılan dağ silsilesi, yüksek, sarp, çetin ve birinin bittiği yerde başka bir dağ sırasının başladığı devamlılık gösteren geçit vermez bir yapıdadır. Bu sıradağlar kavisli bir yapıya sahip olmuşlar bu da bölgedeki sıradağların en bariz özelliklerinden biridir. Bu sıradağların kavisli yapısı bölgenin coğrafi konumunu da etkilemiştir. Bu yapı nedeniyle Anadolu'nun güney sahili Taşeli yarımadası tarafından ikiye ayrılmıştır. Bu ayrım sonucunda Taşeli yarımadasının denize en yakın konumdaki Anamur burnunun bulunduğu bölge bulunmaktadır. Bu bölgede Toroslar dik ve sarp yapısı yanında dağların bir anda yükseklik kazanması bugün, Antalya ve Mersin illerini birbiri ile olan ulaşım şartlarını oldukça zorlaştırmaktadır.³⁶⁸

Lakin bölgenin günümüzdeki gibi net bir şekilde antik çağda ve öncesinde de belirtilemediği sınırlarının belirlenemediği görülmektedir. Gerekse Hitit ,Asur ,Pers ve Roma dönemlerindeki coğrafi adı ve sınırları konusunda elimizde yeterli bilgi olmamakla beraber özellikle antik dönem yazarları arasında fikir birliğinin olmaması bölge sınırı konusunda hala sürmektedir.

³⁶⁶ Plinius *Naturalis Historia*, 5,96.Strabon, *Geographika*, XIV,6,1

³⁶⁷ Texier,2002,I,39

³⁶⁸ Saraçoğlu, 1968, 11–18; Saraçoğlu, 1989, 322

Bölgenin Asur hakimiyeti öncesi elimizde yeterli kaynak olmamakla beraber, bölge ile ilgili bazı düşüncelerin olduğu bilinmektedir. Bölge ile ilgili bilgiler öne çıkar, ikinci binde Güney ve Güney Batı Anadolu’da Luviler yaşamaktadır.³⁶⁹ Bunlar Kilikia Pedias’ta Kizzuwatna Krallığını kurmuşlardır.³⁷⁰ Hititlerin Kıbrıs’ı ellerinde bulundurmaları, Mısırlılar ile olan sıkı ilişkileri göz önüne alınırsa coğrafi olarak Kilikia’nın Hitit kontrolünde olmaması düşünülemez. Aynı şekilde Arzawa tehlikesine karşı Dağlık Kilikia, İsaoria, Lycaonia ve Doğu Pamphylia sınırında bir tampon bölge olarak Tarhuntassa olduğu düşünülmektedir.³⁷¹

Hititler çağında bölgenin coğrafi adı konusunda değişik görüşler olduğunu göz önüne alırsak, konuyu aydınlatacak belgelerin yetersizliği ortaya çıkar. 1986 yılında Boğazköy de bulunan bronz levha üzerindeki yazıtta sözü edilen Tarhundassa Krallığının egemenlik sınırlarının Akdeniz’e kadar ulaşması ve Kelenderis’in de dahil olduğu bu bölgeyi içine alması uzak bir olasılık değildir. Konuya Hitit-Kıbrıs ilişkileri açısından bakılacak olunursa, Hititlerin Akdeniz ile bağlantılarının yalnızca Mersin’in doğusunda kalan kıyılarda değil, aynı zamanda Anamur bölgesinden de gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Nitekim yine bu çağda, bölge sakinlerinin Luviler olduğu gerçeği, bu görüşleri desteklemektedir.³⁷²

Doğu Pamphylia ve Batı Kilikia M.Ö I bin yılın ilk yarısında, bir başka deyişle demir çağından da çevrenin tarihi için elimizde yine fazla belge yoktur. Göksu’nun kalan Dağlık ve Ovalık Kilikia hakkındaki Yeni Asur ve Babil kaynaklarından yararlanarak, yeni yorumların yapılması gereklidir. Öncelikle bu çağda bölgenin coğrafi adının ne olduğu kesinlik kazanmamıştır. En çok üzerinde durulan ve ilk kez Asur kaynaklarında geçen Hilakku’nun sınırları tartışmalıdır.³⁷³

Eski Babilliler döneminde ise *Ursu* kentinin Kilikia bölgesine, Arami yazıtlarında ve Eski Ahit’te *Quweh* (*Que*, *Qwh*) (Ovalık Kilikia) deniliyordu.³⁷⁴ İlk

³⁶⁹ Taşyürek, 1975, 117–125; Tırpan, 1994, s. 405

³⁷⁰ Mellaart, 1978, 187

³⁷¹ Cate, 1965, 197–215; Gargstang-Gurney, 1959, 75–82

³⁷² Zoroğlu, 1994a, 441

³⁷³ Erzen, 1940, 14 vd; Bahar, 1991, 20–22

³⁷⁴ Ruge, 1921a, 385–390; Albright, 1922, 166.

olarak Kilikia M. Ö 16 yüzyılda Chilalaka (Hilakku) Adaniia ile beraber anılmıştır.³⁷⁵ Burada Adaniia ismini Ovalık Kilikia olarak kullanıldığını görüyoruz, Chilalaka da Dağlık Kilikia için kullanılmıştır.³⁷⁶

İ Ö. 13. yüzyıla ait Mısır kayıtlarında ise Kilikia bölgesinden *Kadeš* olarak bahsedilmekteydi.³⁷⁷ İ.Ö. 8. yüzyılda Asur kralı III. Tiglatpileser dönemindeki tabletlerde geçen *Hilakku* adı Isaurialıların yerleştiği dağlık arazi ile Kappadokia'nın güneybatısında kalan bölge için kullanılıyordu.³⁷⁸ Bu nedenle haklı olarak Kilikia adının, Asurluların Çukurova ve bu bölgede yaşayan insanları tanımlarken kullandıkları *Khulakku* kelimesinden türediği iddia edilmiştir.³⁷⁹ Lakin bugün, Kilikia adının Asur kaynaklarında Dağlık Kilikia için kullanılan Hilakku kelimesinden değiştiği kabul edilmektedir. Aynı kaynaklar Ovalık Kilikia'yı Que olarak adlandırır.³⁸⁰

Babil döneminde ise Hume (Que) ve Pirindu (Hilakku) olarak adlandırılıyordu.³⁸¹ Bölgenin Mısır kaynaklarında Keftiu olarak adlandırıldığını savunan Wainwright, burasının Dağlık Kilikia ile İsaure arasındaki bölüm olduğu kanısındadır.³⁸²

M. Ö 9. yüzyıldan itibaren Asurluların özellikle Çukurova bölgesini (Que-Kilikia Pedias) kontrol altında tutmaları yolunda gösterdiği çabalar, siyasi ve askeri olduğu kadar, belki bunlardan da öte ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Kilikia'nın doğusunda gelişen olaylar, ister istemez batısını da etkilemiştir. Ancak Dağlık Kilikia, özellikle fiziki yapısından ve buna bağlı olarak ulaşım güçlüklerinin etkisiyle, uzun süreli ve tam olarak bir Asur egemenliği veya baskısı yaşamamıştır.³⁸³

³⁷⁵ Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper 1990, 30

³⁷⁶ Cate, 1965, 19; Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper, 1990, 30

³⁷⁷ Jones, 1937, 191.

³⁷⁸ Albright 1922, 166

³⁷⁹ Mitford, 1980, 1230; Hild-Hellenkemper, 1990, 30

³⁸⁰ Tırpan, 1994, 408

³⁸¹ Cate, 1965, 17

³⁸² Wainwright, 1954, 24; Albright, 1922, 166

³⁸³ Zoroğlu, 1994a, 441

Kilikia, Akdeniz boyunca uzanan kıyıları nedeniyle doğuda gerçekleştirilen kolonizasyon ve ticari faaliyetler sırasında önemli bir konuma sahipti. Bunlar bölgenin Anadolu'nun iç bölgelerini Mezopotamya ve Mısır'a bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunması eklenmelidir. Bölge ayrıca antik dönemde değeri olan sedir ağaçlarının bulunduğu bir bölge olması da unutulmalıdır.³⁸⁴ Bölgede yapılan araştırmalarının ovalık bölüme nazaran daha az olduğu belirlenmiştir.³⁸⁵ Bölgeye gelen bir seramik parçalarının geliş yeri konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bu parçaların Yunanistan değil de Kıbrıs yoluyla geldiği savunulmakta ve buna sebep olarak da bölgedeki mimar özellikler gösterilebilir.³⁸⁶

Tarihte her dönemde olduğu gibi Asurlar döneminde de Kilikia bölgesinin zenginlik kaynaklarından dolayı mücadeleler olmuştur.³⁸⁷ Bu çatışmalarda Kilikalılar, İonyalılar ve Urartular arasında bir ittifak kurulmuş, lakin bu teşebbüs başarısız kalmıştır. Ama bu olay sonucunda bölgede Yunanlıların kabullenilmesini sağlamıştır.³⁸⁸ Bölgede M.Ö 8. yy da Yunanlılar, Asur etkisinden uzak Dağlık Kilikia(Hilakku)'da faaliyet göstermiştir. Bölgedeki bu faaliyetler hakkında yazılı ise kaynaklar kısıtlıdır. Asur kaynaklarında Yunanlılar hakkında geçen Hilakku Orta kesiminde balık gibi avlandıklarından bahsedilmektedir.³⁸⁹ Yapılan son araştırmalarda özellikle Selinus ve Cestros'da yapılan araştırmada özellikle M.Ö 500 den sonra önemli derecede kolonizasyonlar olduğu ortaya çıkmıştır.³⁹⁰

Bölgede Helenistik Dönem ile birlikte yoğunlaşmaya başlayan inşaa faaliyetleri Roma Döneminde hız kazanmaktadır.³⁹¹ Bu bölge de yapılan faaliyetler sırasında Yunanlılar daha çok kendi yaşam tarzlarına uygun alanlar seçmişlerdir. Kentlerini kurarken; yüksek tepeler, ormanlık yerler ve sahil kesimlerine yerleşmişlerdir.³⁹² Bu yerleşimleri bölgede kurarlarken bölgede bulunan insanlarla

³⁸⁴ Bing, 1969, 100;Jasink, 1989, 129

³⁸⁵ Arslan, 2001, 2

³⁸⁶ Erzen, 1940, 41;Arslan, 2001, 2

³⁸⁷ Jasink, 1989, 126;Bing, 1969, 100 vd.

³⁸⁸ Arslan, 2001, 8;Tırpan,1994, 252

³⁸⁹ Arslan, 2001, 3

³⁹⁰ Rauh, 2007, 114

³⁹¹ Şahin 2008, , 120

³⁹² Jones,1998, 190–191

savaş ya da anlaşma yoluyla yapmaya çalışmışlardır.³⁹³

Bölgede özellikle Pers egemenliği öncesi ve sonrası gerekse Helenistik ve Roma dönemlerinde Doğu Akdeniz Havzasının, doğusu ve batısı arasında tampon bölge görevi görmüştür. Bölge özellikle denizciliğin gelişmesine paralel olarak, deniz gücüne dayalı devletlerin ortaya çıkmasıyla beraber özellikle Helenistik dönem sonrasında önemi iyice artmıştır. Bunda en önemli sebeplerden biri bölgenin gemi yapımı için gerekli olan kerestenin mevcudiyeti ve doğu Akdeniz güvenliği için olan stratejik konumudur.³⁹⁴ Bunu sebeplerden dolayı bölge Helenleşme ve Romalılaştırma süreçlerinde diğer bölgelerden geri kalmışlardır. Helenleşme ve Romalılaştırmanın yavaş olması, sadece kıyı bölgelerde kalması ve bölgeyi bir kaynak olarak düşünüp gerekli önemin verilmemesi ilerde antik çağda bölgenin korsanlarla anılmasına sebep olacaktır.

Doğu Pamphylia'nın önemli şehirlerinden biri olan Side'nin buna bir örnek olması kaçınılmazdır. Batı Kilikia ile olan ilişkilerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu kent Roma'dan da önce Hititler dönemimde kurulmuştur. Bu şehre colonist olarak gelen Yunanlılar kendi kültür ve dillerini kabul ettirememişlerdir. Bu kabullendirme İskender döneminden sonra ancak Yunancanın kabul edilmesiyle bölgede Yunanlaşma başlamıştır. Bu dönemde sonra kısa da olsa bölgede kendi dileri olan Sidece'yi kullanmaya devam etmeleri bölgedeki yapı hakkında bize bil gi vermektedir. Bu fetihlerle bütünleştiler ve yüksel kültür seviyesine ulaşıldı. Bölgede vazgeçilmez bir merkez oldular. Bölgenin o kadar ilerlediler ki bütün Akdeniz de hakim oldular.³⁹⁵

b- Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia Arasındaki Ekonomik ve Kültürel İlişkiler

Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia bölgesi yukarı da anlattığımız üzere coğrafi yeryüzü şekilleri nedeni soyutlanmış bir yapıya sahiptir. Bu yapıya Batı Toros Dağlarının etkisinin büyük olduğu ve diğer bölgelerle irtibatlarını da bu dağ

³⁹³ Arslan, 2001, 8

³⁹⁴ Jones, 1998, 198 vd

³⁹⁵ Nolle, 1987, 256

silsilesinin verdiği ölçüde gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bu yapısıyla gerek Kilikia'nın ovalık kısmı gerekse iç bölgelerle olan istibatlarını bu dağ silsilesinin Likya bölgesin den başlayarak Anamur Taşeli Yarımadasına kadar olan bir set biçiminde engellemektedir.³⁹⁶

Bölgenin Helenistik dönem öncesin de bir tampon bölge olarak görülmesi özellikle Batı Kilikia ile Doğu Pamphylia sınır bölgesinde tarımsal ve yer altı zenginlikleri yanında bölge coğrafyasının dağlık, sarp ve engebeli yapısı dolayısıyla bölgede M.Ö 4 yüzyıla kadar tam bir egemenlik sağlayamamışlardır.³⁹⁷

Bölgeler arasındaki ilişkiler incelemesinde ticari faaliyetlerin önemli bir yeri olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde de bu olgunu etkinliği tartışılmazdır. Antik çağda Yunan Kolonizasyonları ile beraber uzak bölgelerde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kentler kurulmuştur. Bu bölgelerden Pamphylia ve Kilikya önemlidir. Strabon eserinde bölgelerin özellikleriyle ilgili bilgi verirken Pamphylia ve Kilikyalılar arasında çok birçok özelliğin benzer olduğundan bahseder. Burada bahsedilen büyük ihtimalle Kilikia kıyıları ile iyi geçindiklerinden bahsetmektedir. Bunun yanın da özellikle kuzey sınırındaki kavimlerle çatışma içerisindeydi. Roma yönetimi döneminde bu sebeplerde dolayı bazı özelliklerini koruyabilmişlerdir.³⁹⁸ Gerek Asur döneminde de gerekse yunan kolonizasyon döneminde bölge gerekli olduğu sürece bulunulmuş yada gerekli görülen yerlerde yerleşme sağlanmıştır.

Tarihte her dönemde olduğu gibi Asurlar döneminde de Kilikia bölgesinin zenginlik kaynaklarından dolayı mücadeleler olmuştur.³⁹⁹ Bu çatışmalarda Kilikialılar, İonyalılar ve Urartular arasında bir ittifak kurulmuş, lakin bu teşebbüs başarısız kalmıştır. Ama bu olay sonucunda bölgede Yunanlıların kabullenilmesini sağlamıştır.⁴⁰⁰ Bölgede M.Ö 8. yy da Yunanlılar, Asur etkisinden uzak Dağlık Kilikia(Hilakku)'da faaliyet göstermiştir. Bölgedeki bu faaliyetler hakkında yazılı ise kaynaklar kısıtlıdır. Asur kaynaklarında Yunanlılar hakkında geçen Hilakku Orta

³⁹⁶ Saraçoğlu, 1989,322;1968,11–16;İzbirak,2001,41–43

³⁹⁷ Zoroğlu, 1994a,441;

³⁹⁸ Strabon, *Geographika*, XII,7,2–3

³⁹⁹ Jasink, 1989, 126;Bing, 1969, 100 vd.

⁴⁰⁰ Arslan, 2001, 8;Tırpan,1994, 252

kesiminde balık gibi avlandıklarından bahsedilmektedir.⁴⁰¹ Yapılan son araştırmalarda özellikle Selinus ve Cestros'da yapılan araştırmada özellikle M.Ö 500 den sonra önemli derecede kolonizasyonlar olduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁰²

Bölgenin fiziki özelliğinden kaynaklanan sebeplerden dolayı bölgede kentleşme yalnızca kıyı boyunca yer alan yerleşimler kurulmuştur. Bu yerleşme yerleri Pamphylia ve Kilikia'nın diğer bölümlerinde olduğu gibi büyük yerleşim kurmaya elverişli değildir. Bu nedenledir ki bölgede kurulan kentler Pamphylia ve Kilikia'nın küçük çaplı yerleşmelerdir. Daha çok sahil kesiminde kurulan bu kentler geçimlerini kıyı ticareti yaparak ve orman bakımından zengin olan dağlardan elde edilen keresteler sayesinde sürdürebiliyorlardı.⁴⁰³

Bölgenin Kereste ürünleriyle ilgili olara antik yazarlardan Strabon; bölge ile Kıbrıs'ın kuzey sahillerinin coğrafi konumu dolayısıyla organik bağına da sıklıkla değinmektedir. Dağlık Kilikia kentlerinden Selinus'un Kıbrıs'ın Acamas'ın buruna en yakın konumda olduğundan ve çok zengin keresteye sahip olduğundan söz eder⁴⁰⁴ Strabon, ağaçların bakır ve gümüş arayışı için kesildiğini, buna rağmen ormanların büyümesine hakim olunamadığını, “isteyen ve başarabilen herkesin ağaçları kesmesine ve böylece ağaçtan temizlenmiş toprağı, vergisiz olarak kendi malı gibi kullanmasına izin verdilerin söz etmektedir.”⁴⁰⁵

Anadolu deniz ticaretine Kilikia aracılığıyla ticari mallarını Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a ulaştırmıştır.⁴⁰⁶ Bu faktör inceleme bölgemizi aynı paralelde etkilemişti. Bu sonucunda Dağlık Kilikia bölgesinin batısının da etkilendiğini düşünebiliriz. Kilikia bölgesinin ticari yollar üzerindeki önemi değişik kaynaklardan elde edilen bilgilerle ortaya çıkarken özellikle deniz ticareti ile doğu ve batı arasında aracı olması önemlidir. Antik dünyanın önemli ticaret yollarından birisi de Ovalık Kilikia bölümünden geçiyordu. Bu yol Syria ile doğu dünyasını, Anadolu ve Ege ile

⁴⁰¹ Arslan, 2001, 3

⁴⁰² Rauh, 2007, 114

⁴⁰³ Jones, 1998, 191

⁴⁰⁴ Strabon, *Geographika*, XIV 6.1.2.3

⁴⁰⁵ Strabon, *Geographika*, XIV 6,5

⁴⁰⁶ Mellink, 1991,324

buluşturuyor ve geçiş noktalarından biride Pamphylia ve Dağlık Kilikia'nın bulunduğu bölümden geçmekteydi. Bu yapısından dolayı bölge özellikle deniz ticaretinin hız kazandığı Helenistik ve Roma Dönemlerinde açıkça ortaya çıkmış, bu durum olağandır ki araştırma bölgemizi önemli ölçüde etkilemiştir.⁴⁰⁷

Pamphylia ile Batı Kilikia arasında ilişkinin temelinde ise gemi yapımı için önemli bir malzeme olan kereste ihtiyacı meselesidir. Bölgede etkin bir ticari filoaya sahip olan Side bu ihtiyacını Batı Kilikia'dan karşıladığı şüphesizdir. Bölgede bulunan Hamaxia kenti kereste ticaretiyle uğraşmaktaydı. Bu kereste ise gemi yapımı için çok önemli olan sedir ağacı önemli bir yer tutmaktaydı.⁴⁰⁸

Pamphylia ve Kilikialılara benzerlikleri tabiat ve hava şartlarının benzerliğinde de kendini göstermiştir. Bölgenin dağlık ve engebeli arazisi yanın da hava şartları da hemen hemen aynıdır. Bölge Kilikia ile olan münasebetleri ile ilgili olarak ise bölgenin önemli ticari merkezi ve tersanelerinden birine sahip olan Pamphylia; Side kentinde Kilikialıların tersaneleri kullanmasına ve burada mallarını satmalarına izin vermişlerdi. Bölgede o kadar etkindiler ki, Akdeniz de İtalya Denizine kadar etkinlik alanlarını genişletmişlerdi.⁴⁰⁹ Bu dönemde önemli bir ticari gelirlerde önemli bir yer tutan köle ticareti bölgede yaygın bir konumdaydı. Bu merkezlerden biri de Side yer alıyordu.

Özellikle bölgenin bu konumundan dolayı Pers hakimiyet döneminde Ege ve Akdeniz ticaretini elinde tutmak isteyen Perslerin karşısında en büyük engel Lidya krallığıydı. Bunu bertaraf etmesi ve ticaret yollarına hakim olması gerekiyordu. Bu bu sebeptendir ki, bölgede hakim güç olan o dönem Syennesis ile anlaşmıştır. Bu dönemde Cilicia ve Pamphylia da bulunan krallıklar Perslerin yanında yer almışlardır. M. Ö 4 yüzyılda da aynı şekilde isyanlarda ortak hareket ettikleri görülmektedir.⁴¹⁰

Antik çağda insan ticareti önemli bir yere sahipti. Bununda nedenleri

⁴⁰⁷ Jones,1998, 191

⁴⁰⁸ Strabon, *Geographika*, XIV,5,3

⁴⁰⁹ Strabon, *Geographika*, XIV,3,2

⁴¹⁰ Cate,1965,29;

arasında günümüzde de önemli bir olgu olan ucuz iş gücü olmasıdır. Antik çağda da iş gücünün temelinde köle kullanımının yaygınlığı olağan bir olguydu.⁴¹¹ Batı toplumlarında Antik Çağda kölelik, ekonomik ve sosyal gelişimlere paralel olarak gelişmiştir. Temelini köleciliğin oluşturduğu ekonomi özellikle Roma'da, özellikle Cumhuriyet döneminde, köle ticaretinin en yoğun yaşandığı dönemlerdir.⁴¹² Karataca Savaşları⁴¹³ sırasında, İ.Ö 167 150 bin köle satılmış, 80 bin kişi köleleştirilmiştir. İ.Ö 1 yy da Roma da 3 milyon olduğu düşünülmektedir.⁴¹⁴

Köle ticaretinde en büyük gelirleri tüccarlar yanında korsanların kazandığı unutulmamalıdır. Korsanlığın Dağlık Kilikia da filizlenmesinde en büyük ekenlerden biri ise bölgenin coğrafi özellikleridir. Bölgede yeryüzü şekillerinden dolayı vadilerin oluşturdukları derin uçurumlar, saklı yerleşim kurmalarına olacak sağladığı gibi bölgeye yapılacak müdahaleleri zorlaştıracıydı. Bu da bölgede yerleşen korsanlar ve eşkıyalar için korunaklı bir sığınak sağlamış oluyordu. Bölgede yerleşim kurmak ve tutunabilmek ancak bölgeyi iyi tanıyan ve hakim insanların yapabileceği bir şeydi. Bölgede hakim güçlerin bölgeyle ilgilerinin az olması ve idarelerini bölge kabile reislerine bırakmaları bu olgunun güçlenmesine sebep olmuştur. Böylece bölgede güçlenen eşkıya ve korsanlar kendilerine kuleler ve kaleler yaparak güçlü bir savunma sistemi oluşturmuşlardı.⁴¹⁵ Dağlık Kilikia da korsanların ne kadar etkili olduklarını vurgulamak için, bu dönemde Kilikia kelimesiyle korsanlık kelimesi özdeşleşmiştir.⁴¹⁶

Bölgede bir diğer önemli olgu ise inanç olgusuydu. Bölgede bulunan Side'nin önemli bir Apollon için yapılmış olan büyük bir tapınağın olmasıdır.⁴¹⁷ Bölgede yaygın olan Apollon kültü, bu kültü Anadolu da Cloras temsil etmekteydi.⁴¹⁸ Bu kent ile özellikle Side arasında dostluk anlaşması yapılmış ve bölgede Apollon adına düzenlenecek oyunların Side de yapılmasına izin verildiğini

⁴¹¹ Bilici-Güngör, 2006, 21

⁴¹² İplikçioğlu, 1994, 81-93

⁴¹³ Demircioğlu, 1987, 209-274

⁴¹⁴ Bilici-Güngör, 2006, 21

⁴¹⁵ Durugönül, 1995, 198-201

⁴¹⁶ Ormerd, 1922, 35

⁴¹⁷ Nolle, 1987, 259

⁴¹⁸ Bkn, Şahin, Nuran, Cloras, 1998,

görmekteyiz.⁴¹⁹ Bu oyunlar ve festivaller o dönem için kültürel etkileşim ve paylaşımların gerçekleştiği önemli olaylardı. Antik kentin böyle önemli bir kült merkezinin festivallerine ev sahipliği yapması ve Syedra ve Iotapa gibi şehirlerin Sikkeleri üzerinde Apollon 'nun simgesi olan sporsal faaliyetlerin betimlerin olması ve Athena figürlerin ortada olması da hem ticari hem de kültürel olarak bağların göstermektedir. Bunun yanında sahilde yüze araştırmalar sırasın da Syedra ve sahil kesiminde bulunan Pamphylia tipi Amphora kulp parçaları önemli materyallerdir.⁴²⁰(lev.XIV-res.9,lev.XV-res.10) Bölgede yoğunlukla araştırmalar sırasında Roma dönemine ait ve Bizans seramikleri bulunmuştur.

Bölge önemini özellikle İskender'in Anadolu seferi sırasında amaçladığı düşüncenin temelinde de yatmaktaydı. Makedonya kralının bölgeyi ele geçirmekteki amacının, Persler'in güney kıyılarından bir deniz üssü alarak yararlanmasına engel olmak olduğunu belirtmiştik. İşte, Aspendos ve Side'yi işgal eden İskender amacına yeterince ulaştığını düşünerek Dağlık Kilikia'ya saldırmamıştı.⁴²¹Burada ağır bir yenilgiye uğratan İskender buradan sonra Pers donanmasını etkisiz hale getirme amacından vazgeçmedi ve Suriye üzerine yürüdü ve Fenike kıyılarını zapt etti. Buradan Mısır'a geçerek buradaki Pers egemenliğine son verdi. Burası İskender için önemli bir merkezdi. Burasının verimli toprakları Yunanistan için önemliydi.⁴²² İskender'in M.Ö 323 yılında ani ölümüyle Helen Dünyasında imparatorluk komutanları arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşma kısa bir süre sonra kendi aralarında mücadeleye sebep olmuştur.⁴²³

İskender'in ölümü sonrası mücadelelerde Anadolu'nun güney kıyıları ve Kuzey Suriye İpsos Savaşı sonrası Seleukoslara verilmişti. . Bu sebeple, M.Ö. 272'de Mısırlılar, Seleukoslar'ın elinde bulunan Kilikia topraklarına girmişlerdir.⁴²⁴ Bu olay, iki krallık arasında Roma'nın işgaline kadar sürecek Suriye savaşlarını

⁴¹⁹ Nolle, 1987,262

⁴²⁰ Rauh, 2001,45-49;Karamut,1997,291-296

⁴²¹ Bean, 1999, 9

⁴²² Mansel,1995, 443

⁴²³ İskender sonrası devletin paylaşılmaya ilgili olarak bk. Diodoros Siculus, *Bibliothekes Historike*, XVIII,3

⁴²⁴ Durugönül, 1998, 88 vd.

başlatmıştır. Bu mücadele, her iki sülaleyi de güçten düşürmüştür ki, bunun da Roma işgalini kolaylaştıracağı açıktır. Fakat Ptolemaiosların Dağlık Kilikia'nın orta bölümlerinde kurmuş oldukları bazı koloniler, onların burada güçlü bir şekilde yerleştiklerini göstermektedir. Seleucia (Silifke) şehrinin sınır veya bu şehrin Ptolemaiosların egemenliğinde olabileceği ihtimalleri vardır.

Bu dönemde Ptolemaiosların Doğu Pamphylia da hakimiyet kurdukları ve Side ile Coracesion arasında koloni kurdukları bilinmektedir.⁴²⁵ Yani söz konusu sınır, zaman zaman değişmekle beraber Silifke'den pek uzaklaşmamış olmalıdır.⁴²⁶ Bu yüzyılda, Göksu Havzası'nın büyük bölümünde kısa süre de olsa Ptolemaioslar hüküm sürmüş olmalıdırlar. M.Ö. 206–139 yılları arasında politik gelişmelere paralel olarak, Olba rahiplerinin isimlerindeki değişim de, yönetimin Ptolemaioslar, Seleukoslar ve yerli halk arasında değiştiği hususunda ipuçları vermektedir.⁴²⁷ Helenistik çağda Seleukosların bölgede etkisinin kaybolmasıyla Ptolemaioslar Dağlık Kilikia kıyılarında üsler elde etmeye çalışmışlardır. Liman olmaya elverişli bir yapıya sahip olmasa da demirleme imkanı olan yerlerde bunu gerçekleştirmeye imkan veren yerlerde yapmıştır. Bu kentlerin kuruluşu için M.Ö III. yüzyılın ikinci yarısını söyleyebiliriz. Doğu Pamphylia ve Batı dağlık Kilikia da Ptolemaios hizmetinde bulunan Aspendosluların bölgesi işgal ettiklerini düşünülebilir.⁴²⁸ Bu dönemde bölge bu mücadeleden yıpranmıştır.⁴²⁹

Öte yandan Batı Kilikia, Seleukos-Ptolemaios savaşlarında, önemli bir sebep oluşturmuş olmalıdır⁴³⁰. Çünkü bu krallık ve onun içerisinde bulunduğu Dağlık Kilikia, ekonomik, lojistik ve güvenlik açısından her iki taraf için de hayati bir önem taşıyordu. Bölgeyi bu kadar cazip hale getiren sebepler arasında vergi almak, yer üstü ve yer altı zenginlikleri, halkından paralı asker olarak faydalanmak başta gelenleridir.⁴³¹

⁴²⁵ Bosch,1957, 22–30

⁴²⁶ Cate, 1961, 33; Jones,1998, 107

⁴²⁷ Durugönül, 1998, 72

⁴²⁸ Zoroğlu, 1994a, 376

⁴²⁹ Özsait,1985, 2;Tırpan,1994, 252

⁴³⁰ Durugönül, 1998, 93

⁴³¹ Jones,1998, 198vd

Bunlar içerisinde Mısırlılar için en cazip olanı, bölge ormanları olmalıdır. Ptolemaiosların stratejisinde donanmanın rolünün ne kadar önemli olduğu biliniyordu. Mısır kereste eksikliği çekerken Dağlık Kilikia, bu kaynak bakımından son derece zengindi. Mısırlılar, Doğu Akdeniz ticareti için Kıbrıs, Fenike ve Ovalık Kilikia'yı elde tutmak istiyorlardı. Fakat öncelikle bu ticaretin en önemli vasıtası olan gemilerin yapımı, büyük kereste kaynaklarına sahip olan Dağlık Kilikia'nın muhafazasını zorunlu kılıyordu.

Demek ki uzun süre Akdeniz ticaretini ellerinde tutan Mısırlıların bölgedeki hedefleri siyasi olmaktan çok ekonomik temellere dayanmıştır. Ptolemaioslar için öncelikle Kıbrıs merkezli Mısır, Ege ve Batı Akdeniz arasındaki eski deniz yolunu yeniden hayata geçirmede, adaya yakınlığı nedeni ile Dağlık Kilikia'nın vazgeçilmez bir yeri vardı. Dağlık Kilikia'da bir işgalden çok, Berenike ve Arsinoe gibi ticari amaçlı üsler oluşturmaları bu durumu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.⁴³² Hatta Selevkosların Akdeniz ticaretinde yeterince ilerleyememiş olmalarına en önemli sebep olarak, Mısırlıların uzun süre bu kıyılarda söz sahibi olmalarını gösterebiliriz.

Ptolemaiosların güney Suriye arazisini kendisine bağlamıştı. III. Suriye Savaşları sonrası Bergama Kralı I. Attalos'la anlaşarak Anadolu'nun güney sahillerindeki topraklarına geçmiş ve böylece Doğu Akdeniz'e hakim olma amacına daha da yaklaşmıştır.⁴³³ Bu sırada Selevkoslar açısından Anadolu'nun durumu pekte iç açıcı değildir. Çünkü Bithynia tarafından işgal edilmiş bulunan kıyı kesiminden sonra, Bergama'nın kalan kısmı olan Karia, Lykia ve Kilikia'da Ptolemaiosların eline geçmişti. Bu tablodan III. Antiochos'un Anadolu'da Lydia, Frygia, Dağlık Kilikia, Lycaonia ve Pisidia'ya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine açıkça görülmektedir ki, Selevkoslar Pamphylia hariç bir kara devleti hüviyetine bürünmüşlerdir.(Lev.VI-hrt.6)

M.Ö. 197'de Makedonya'da Filip aleyhine meydana gelen gelişmelerin doğurduğu karışıklıktan faydalanan III. Antiochos, Ptolemaioslar'dan Kilikia kıyı kesimini alarak Efesos (Efes)'e kadar geldi. Pamphylia ve Mısır'ın müttefiki Efes'i

⁴³² Zoroğlu, 1994a, 445

⁴³³ Sayar, 1999, 199

kolayca ele geçirdi. Mallus, Soli, Zephyrium, Aphrodisias, Korykos, Anemourion, Selinus ve Coracesium geçerek Anadolu'nun güneyindeki Kilikia sahili boyunca ilerledi.⁴³⁴

Roma ile Anadolu'daki komşu devletler, III. Antiochos'un Marmara Havzası ve boğazları kontrol edeceğinden endişeye kapıldılar. Bunun için Rodos ona cephe aldı. İttifak teklif ettiği Bergama kralı II. Eumenes ise, kendi krallığının küçüleceğinden ve Anadolu'da ikinci derecede bir devlet durumuna geleceğinden endişe ederek kabul etmedi. III. Antiochos, Ptolemaiosları Dağlık Kilikia'dan güney kıyılarından çıkararak, M.Ö. 196 yılında imparatorluğun sınırlarını, M.Ö. 280 yılında Seleukos Nikator'un sahip olduğu yerlere kadar genişletmişti.⁴³⁵ Roma, Antiochos ile olan işini barışçı yollardan halle çalıştı. Aslında Anadolu'daki Bergama ve Rodos gibi krallıkların istekleri olan Avrupa'dan çekilmesi, Mısır ve Makedonya'dan aldığı Hellen şehirlerini boşaltması, Anadolu'daki diğer Hellen şehirlerine dokunulmaması gibi isteklerde bulunuldu.⁴³⁶

M.Ö. 190 sonlarında Magnesia (Manisa)'nın kuzeyinde Roma ile karşılaşan III. Antiochos yenilgiye uğradı.⁴³⁷ Sardes (Sard)'te barışın ön şartları imzalandı. Büyük Antiochos'un yenilgisi ile sonuçlanan Magnesia Savaşı'nın sonucu büyük oranda Side açıklarında İ.Ö. 190 yılında yapılan deniz savaşı ile belirlenmiştir. Büyük Antiochos'un yanına sığınmış ve Roma'ya karşı mücadelesine bu kralın hizmetinde devam etmekte olan Hannibal'in komutasındaki donanma, Phokaia'da yapılmış deniz savaşında uğradığı yenilgi sonrasında donanmasını kaybeden krala deniz desteği sağlayabilmek için Fenike'den Batı Anadolu'ya doğru yol alırken Roma, Bergama, Rhodos birleşik donanması tarafından Pamphylia körfezinde durdurulmuştur.⁴³⁸

Bölgenin Helenistik dönemde yerleşime sahne olduğu, özellikle Roma

⁴³⁴ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXIII, 20, 4; Özsait, 1985, s.53 vd

⁴³⁵ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXIII, 20, 4–6

⁴³⁶ Demircioğlu, 1987, 325 vd

⁴³⁷ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVI, 43 – 45.

⁴³⁸ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVII, 22 vd.

hakimiyet döneminde en parlak zamanını yaşadığının göstergesidir.⁴³⁹ Bu parlak dönem sonrası özellikle M.S 4 yüzyıl sonrasında bölgenin bir durgunluk ve küçülme evresine girdiği, bölgede bulunan buluntuların da bu dönemde azlığı dikkat çekicidir.⁴⁴⁰

Bu durgunluk öyle ki günümüze kadar sürdüğünü söyleye biliriz. Bölgede yaşayan insanlar, bu koşullar nedeniyle ya ticarete atılmış ya da eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Özellikle bölge 1980’li yıllardan sonra turizmin gelişmesiyle tekrar hareketli yıllarına dönmüştür.

⁴³⁹ Rauh, 2007,114;Ward, 2005,123–129

⁴⁴⁰ Rauh, 2007,115

7. SONUÇ

Araştırma konumuzu içine alan Melas Irmağı ve Anamorium arasındaki bölge antik çağda hemen hemen aynı kaderi paylaşmıştır. Bunda birerine yakın iki bölge olmaları yanında coğrafi konumlarının da etkisi büyüktür. Bölge Doğu Akdeniz ile Ege Denizi arasında önemli bir yol güzergahı üzerinde bulunmaktaydı. Bunun yanında dönemin ticari faaliyetlerin kullanılan yöntem ve tekniklerin durumu bölgenin önemini de artırmıştır. Ticari faaliyetlerin temelinde deniz ticareti önemli bir yer tutmaktadır. Bu önem yanında denizcilik gelişme evresinde olması pusula ve harita teknolojisinin gelişmemiş olması gemileri karaya bağımlı hale getirmekteydi. Gemilerin gece yolculuklarına olanaklarının olmaması, geceleri ticaret yapan gemilerin demirleme yerleri ve limanlara ihtiyacı yol açmaktaydı.

Bölgede ayrıca antik çağda gemi yapımı için gerekli olan sedir ağacının bulunması Dağlık Kilikia'nın önemini artırmaktaydı. Bunun yanında bölge coğrafi olarak bölgenin bölge insanların Ticaret ve paralı askerlik yaptıkları antik kaynaklarda da geçmektedir. Doğu Pamphylia da ise önemli bir ticari liman olan Side bu dönemde giderek etkisini artırmıştır. Helenistik dönemde de bölge doğu ile batı arasındaki ticari faaliyetlerin artmasından dolayı önemi giderek artmıştır. Özellikle bölgede araştırmalar sırasında bulunan keramik parçalarının bu dönem sonrasında giderek artması da bunu kanıtlar niteliktedir.

Antik çağın en önemli ticari faaliyetleri arasında köle alım satımı gelmekteydi. Özellikle Roma Döneminde kölelerin önemli bir iş gücü olması ve özellikle Roma bürokratları tarafından da desteklenen bu ticari faaliyet korsanlığın gelişmesine de sebep olmuştur. Korsanların açık denizde köle bulmak amacıyla ticari filolara saldırıyordu. Buda hızlı bir şekilde yayılmasına sebep oluyordu. Bu korsanlık artık bir iş haline gelmiş ve toplum artık korsanlığı bir meslek ve zenginlik olarak görüyordu.

Dağlık Kilikia ve Pamphylia bölgesi M. Ö 2 yüzyıl sonrasında bir korsan merkezi haline gelmiş ve bölgeyle adlandırılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak da bölgede korsanlık faaliyetiyle beraber Batı Dağlık Kilikia ve Doğu Pamphylia

gelişmeye başlamıştır. Nitekim Antik yazarlardan da öğrendiğimiz gibi Side Korsanların mallarının sattıkları ve gemilerini burada bulundurdıkları, tersanelerini kullanmalarına izin vermişlerdir. Bu faaliyetlerin sonucunda bölge gelişmeye başlamış ve Roma tarafından önlemler alınmasına sebep olmuştur. Dağlık Kilikia'ya karşı yapılan seferler sırasında Side'nin Batı Kilikia da bulunan korsanlara verdiği destekten dolayı cezalandırılmasıdır. Bölgede bulunan kentler bu seferler de ortak kaderi paylaşmışlardır.

Bu korsan faaliyeti sonrasında Roma bölgeye kendinden öncekilerin yapığı hatalardan geçte olsa ders almıştır. Özellikle M. Ö 1. ve M. S 3 yüzyıl aralarında bölgede yeni kentler ve imar faaliyetlerine girmiş, yol ağını geliştirmişlerdir. Pamphylia ve Dağlık Kilikia aynı şekilde gelişme göstermiştir. Bölgede bulunan Roma dönemi kalıntıların yoğunluğu da bunu kanıtlamaktadır.

Doğu Pamphylia ve Batı Kilikia da kültürel alanda birbirleriyle ilişkileri bulunmaktadır. Doğu Pamphylia'nın önemli bir kenti olan Side Doğu Pamphylia ve Batı Kilikia'ya hakim olan Kloras bilicik merkezi ile olan bağlar ortaya koymaktadır. Side'nin Apollon kült merkezi ile olan kardeşliği ve Apollon adına festivaller düzenlemesi buna Batı Dağlık Kilikia'daki kentlerin katılması kültürel ilişkilerini göstermektedir.

Batı Kilikia ve Doğu Pamphylia arasındaki ilişkiler coğrafi yakınlık yanında ortaklık yanında kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda yakın ilişkilerim olduğunu göstermektedir. Bölgede yapılan araştırmaların artmasıyla bu ilişkilerin hangi boyutta olduğunu daha iyi anlamaya başlayacağız.

KAYNAKÇA – BİBLİYOGRAFYA

- AKŞİT Oktay, 1967; Likya Tarihi, İÜEF Yayınları, No:1218, İstanbul.
- AKŞİT Oktay, 1971; Helenistik ve Roma Devrinde Likya, İÜEF Yayınları, No:1622, İstanbul.
- ARRİANOS, *Alexandroi Anabasis*, İskender'in Anabasisi I-II, Çev: H. ÖRS, MEB, İstanbul, 1949.
- ARSLAN N., 2001; "Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu", OLBA-IV, s.1-17.
- ALBRIGHT W.F., 1922; "The Origin of the Name Cilicia", AJP-43/2(1922), s.166-167.
- ATLAN Sabahat, 1970; Roma Tarihi'nin Ana Hatları''I. Kısım Cumhuriyet Devri'', İÜEF Basımevi, İstanbul.
- ATALAY İ.-K. MORTAN, 1997; Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İstanbul.
- BAHAR Hasan, 1991; Isauria Bölgesi Tarihi, SÜSBE Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim dalı(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- BAHAR Hasan, 1995, "Konya Çevresi Tarih Araştırmaları-I: Hititlerden Romalılar'a Kadar Isaura Bölgesi", SÜFEFE Dergisi, Yıl:1994-1995, Sayı:9-10, s.219-246, Konya.
- BAHAR Hasan, 2006; "Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırması", AST-XXIII-1, s.95-106, Ankara.
- BEAN, George Eward, 1999; Eski Çağda Güney Kıyıları, Çev: İnci DELEMEN-Sedef ÇOKAY), İstanbul.
- BEAN G.E.-T.B. Mitford, 1965; "Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963" s.42 vd.Wien.
- BEAUFORT, F., 1817; Karamania, London.
- BENT J.Th., 1891; "A Journey in Cilicia Tracheia", JHS-XII, s.206-224.
- BİLGE, UMAR 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, 1993, İstanbul
- BİLİCİ H.-E. GÜNGÖR, 2006; "Strabon'a Göre Anadolu'da Ticaret" ArkSan-123, s.19-24.
- BING J.D., 1969; A History of Cilicia During The Assyrian Period, Michigan.
- BOSCH Clemen Emile, 1942; Helenizm Tarihinin Anahatları, İÜEF Yayınları-161, Çev: Afif ERZEN, İstanbul.

- BOSCH Clemen Emile, 1957; Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler, Studien zur Geschichte Pamphylien, Çev: Sabahat ATLAN, TTK Basımevi, Ankara.
- BROUGHTON, T.R.S., 1975; "Roman Asia Minor", An Economic Survey of Ancient Rome-IV, s.520 vd.
- CALDER, W.M.-G.E. BEAN, 1958; A Classical Map of Asia Minor, Published by The British Institute of Archaeology at Ankara,London.
- CASSABONNE O., 1999; "Local Powers and Persian Model in Achamenid Cilicia: A Reassesment", OLBA-II/I, s.57-66, Mersin.
- CASSABONNE O., 1996, "Presence et Influence Perses en Cilicie A L'Epogue Achemenide,Iconographie et Representations", Ana Ant-IV, s.121-145.
- CASSIUS DİO COCCEIANUS, *Histaria Romana*, Ed.E. CARY, Loeb, London,1947. s.21–22, London, 1967.
- ÇEVİK N, 2000, "Melas Vadisi'de Arkeolojik Gözlem Ve Yeni Bulgular", s.91–104, ADALYA-IV, 1999–2000
- DEMİRCİOĞLU Halil 1987, Roma Tarihi I; Cumhuriyet, TTK Yayınları, Ankara.
- DIODOROS SICULUS, *Bibliothekes Historikes*, Ed.C.H. OLDFATHER, Loeb-I/XII/XVIII,
- DURUGÖNÜL S., 1998; "Seleukosların Olba Territorium'daki *Akkulturation* Süreci Üzerine Düşünceler", OLBA–1998, s.67–76.
- DURUGÖNÜL S., 1995; "Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri", ARDE, III, s.197–202.
- ERCENK G., 1992; "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", TTK, Belleten-LVI, s.361–370.
- ERZEN Afif, 1940; Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft, Leipzig.
- FRENCH David-Stephen MITCHELL, 1977; "Roma İmparatorluğunun İlk Devirlerinde Pisidya'da Yollar ve Ulaşım", TAD-XXIV/1, s.213–220, Ankara.
- GARRSTANG J., 1943; "Hittite Military Roads In Asia Minor", A Study In Imperial Strategy With A Map(Plate XVII), AJA-XLVII, 1943, s.35–62.

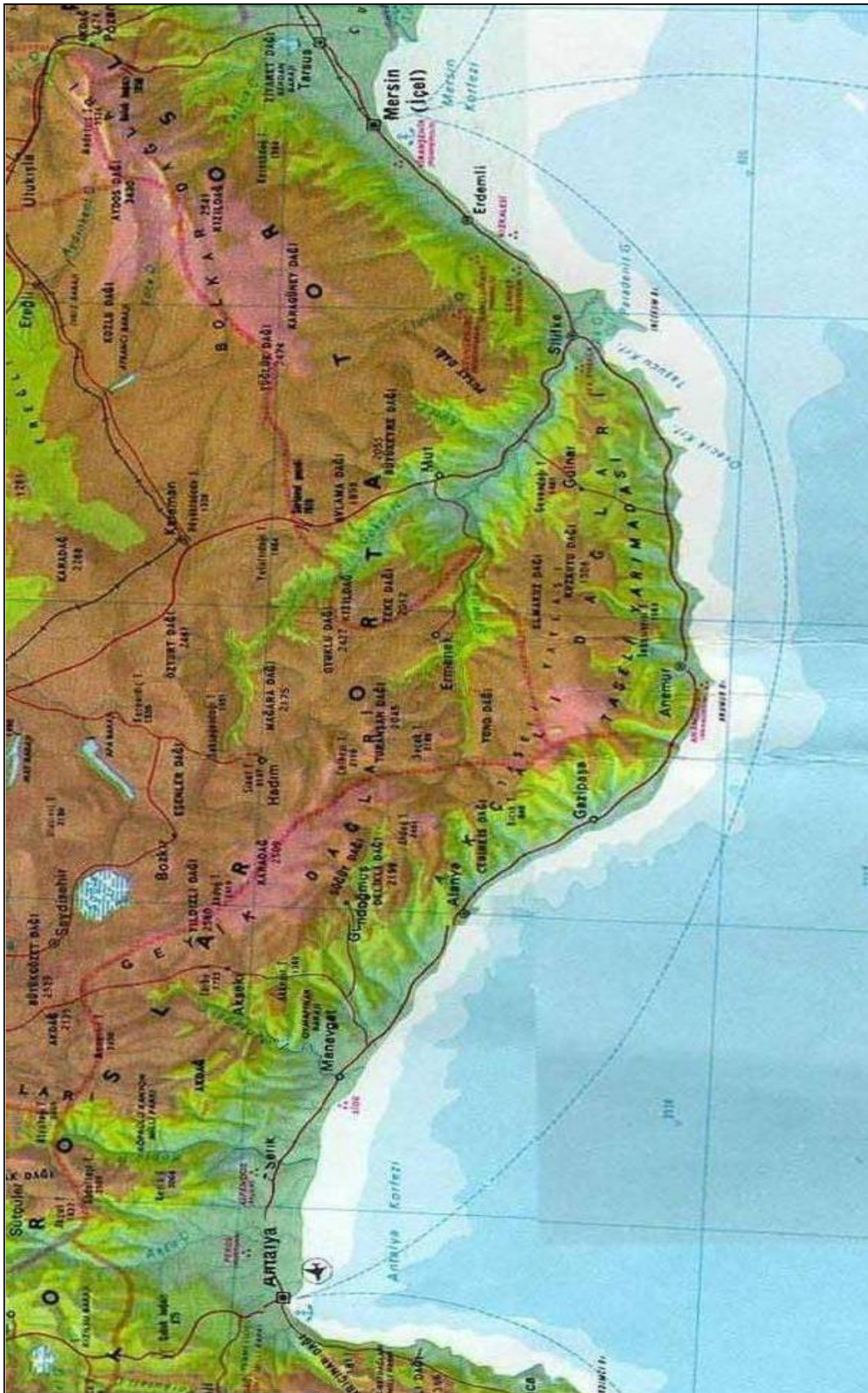
- GARRSTANG J., 1941; “Arzawa ve Lugga Memleketlerine Ait Bir Harita”, Belleten-V/17, 1941, s.17–34.
- Genel Kurmay Başkanlığı Komisyonu, 1954; Akdeniz Havzası Coğrafyası-IV, Ankara.
- GÜÇLÜ M., 2002; “Antalya(Pamphylia) Bölgesinde Yollar”, ADALYA-V, 2001–2002, s.237–244.
- GARRSTANG J.-O.R. GURNEY, 1959; The Geography of Hittite Empire, London.
- GJERSTAD E., 1934; “Cilician Studies”, RAr-III, 1934, s.155-203.
- GURNEY O.R., 1990; Hititler, Çev: Pınar ARPAÇAY, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- HEBERDEY R.-Adolf WILHELM, 1896; “Reisen İn Kilikien”, Denkschriften Akad., Band-XLIV,VI, Wien.
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, Çev: M.ÖKMEN ve A.ERHAT, İstanbul, 1983.
- HELLENKEMPER H.-F. HILD, 1986; Neue Forschungen In Kilikien, TIB 4, Wien.
- HILD F.-H. HELLENKEMPER, 1990; Kilikien und Isaurien, TIB–5, Wien.
- HOPWOOD K., 1999; “Rough Cilicia in the Third Century A.D.”, TTKong-XII/1(12–16 Eylül 1994), s.217–225, Ankara
- IŞIK, Fahri,1996, “Pamphylia ve Anadolu Gerçeği”,ADALYA-I,Antalya,s.23-35
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, 1990; Eskiçağ Tarihinin Anahatları-I, M.Ü. Matbaası, İstanbul.
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, 1994; Eskiçağ Tarihinin Anahatları-II, M.Ü. Matbaası, İstanbul.
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, 2007; Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları. İstanbul.
- İZBİRAK Reşat, 2001; Türkiye I, İstanbul.
- JASİNK A.M., 1991; “Hittite and Assyrian Routes to Cilicia”, Ana Ant-I, 1991, s.253-259.
- JONES A.H.M., 1998; The Cities of the Eastern Roman Province, Oxford.
- JONES A.H.M., 1926, “A Roman Law Concerning Piracy”, JRS-16, s.155-173.
- JONES A.H.M., 1997; “Dağlık Cilicia’da Bir Kent: Iotape”,TAD-XXXI, s.291-296.
- KEİL J.-A. WILHELM, 1931; Denkmaleler aus dem Rauhen Kilikien (MAMA) Manche.
- KINAL Firuzan, 1953; “Arzawa Memleketi Mevkii Tarihi”, Ankara.

- KINAL Firuzan, 1964; “Kıbrıs Tarihi Üzerine Çalışmalar-II, İlk Çağlarda Kıbrıs”, Belleten-XXVIII/3, s.383–417.
- KINAL Firuzan, 1991; Eski Anadolu Tarihi, Ankara.
- KOŞAY, H.Z., 1968; “Kilikya Tarihi” ,Belleten-XXXII, s.297-299.
- KÖKTEN, İ.K., 1958; “Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeriti Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları” TAD-VIII, s.10–16.
- LLOYD Seton, 1998; Türkiye’nin Tarihi Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları, Çev: Ender VARİNLİOĞLU, Ankara.
- LONGLOIS V., 1861; Voyage Dans LA Cilicia Et Les Montagnes Du Tauuru, s.182–121, Paris.
- LANCKORONSKI Karl G.V, 2005; Pamphylia-I, İstanbul.
- LEVICK Barbara, 1967; Roman Colonies In Southern Asia Minor, Oxford University At the Clarendon Pres, Oxford.
- MANSEL Arif Müfid, 1945; Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatları, İstanbul.
- MANSEL Arif Müfid, 1995; Ege ve Yunan Tarihi, TTK, Ankara.
- MAGIE David, 1950; Roman Rule in Asia Minor, I–II, Princeton.
- MELLAART James, 1978; The Archaeology of Ancient TURKEY, The Bodley Head Archaeologies, London.
- MELLINK M.J., 1991; “Archaeology in Anatolia”, AJA-XCV, s.123-153, Boston-Mass.
- MITCHELL Stephen, 1993; Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, I: The Celts and the Impact of Roman Rule, II: The Rise of the Church, Oxford/New York.
- MITFORD T.B., 1980; Roman Rough Cilicia, ANRW-II, s.1230-1257.
- NOLLE J., 1987; “Pamphyliche Studien 10. Die Blütezeit der Stadt Side in der 2. Hälfte des 3. Jahrhunderts n. Chr.”, Chiron-17(1987), s.254-276.
- ORMEROD H.A., 1922; “The Campaigns of Servilius Isauricus Against the Pirates”, JRS–12(1922), s.35–56.
- ORMEROD H.A., 1932; “Rome and The East: I. The Pirates of Cilicia”, CAH–9(1932), s.350–396.

- ÖZSAİT Mehmet, 1980; İlkçağ Tarihinde Pisidya, Başlangıçtan Büyük İskender Devrinin Sonuna Kadar, İstanbul.
- ÖZSAİT Mehmet, 1985; Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi, İstanbul.
- PEKMAN Adnan, 1989; Son Kazı ve Araştırmaların Işığında Perge Tarihi, Ankara.
- PLINY, C., *Naturalis Historia*, Ed.W.H. S. JONES, Cambridge, 1961.
- PLUTARCHOS, *Pompeius*, by B. PERRIN, V, London/New York 1918, (The Loeb Classical Library).
- PTOLEMAIOS, *Geographia*, Ed. C.MULLER, Leipzig, 1843.
- RAMSAY W.M., 1960; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev: M.PEKTAŞ, İstanbul.
- RAMSAY W.M., 2000; Tarsus. Aziz Pavlus'un Kenti, Çev: Levent ZOROĞLU, Ankara.
- RAUH N.K., 1993; The Sacred Bonds of Commerce: Religion, Economy and Trade Society at Hellenistic Roman Delos, 166-87 B.C., Amsterdam.
- RAUH N.K., 2003; Merchants, Sailors and Pirates in the Roman World, Tempus.
- RAUH N.K., 2007; "Dağlık Kilikya Arkeoloji Yüzey Araştırmaları Seramik Sonuçlar", ANMED-2007/5, s.114-118.
- ROSENBAUN Elisabeth-G.HUBER-S.ONURKAN-R.REGLER, 1967; A Survey Of Coastal Cities İn Western Cilicia-VI, TTK, Ankara.
- ROBERT L., 1980; Eskiçağ Anadolu'sunda Yer Adları, Çev: R.H. ÜNAL, EÜSBF Dergisi-1, s.1-12, İzmir.
- RUGE W., 1916; "Isauria", RE-IX/2, s.2055-2056, Stuttgart.
- RUGE W., 1921a; "Kilikien", RE-XI/1(1921), s.385-390, Stuttgart.
- RUGE W., 1921b; "Kilix", RE-VII/I(1921), s.390-391, Stuttgart.
- RYSELL James, 1991; "A Roman Diploma From Eastern Pamphylia", AJA, Vol.95-3, s.469-488.
- SARAÇOĞLU H, 1968; Akdeniz Bölgesi-III, MEB, Ankara.
- SARAÇOĞLU H, 1989; Akdeniz Bölgesi, İstanbul.
- SARRE Friedrich, 2002; Küçük Asya Seyahati-1985(Reise In Kleinasien, Summer-1985), Çev: Dara ÇOLAKOĞLU, *Asya Eyaleti 1985 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.Yayınları, İstanbul.

- SAYAR M.Hamdi, 1999; “Antik Kilikya’da Şehirleşme”, TTKong-XII/I(12–16 Eylül 1994), s.193–216, Ankara.
- SHAW B.D., 1990; “Bandit Highlands and Lowland Peace:The Mountains of Isauria-Cilicia[1 part]”, JESHO–33(1990), s.199–233.
- SEVİN Veli, 1976; “Kroisos ve Pamphylia”, TTK, Belleten, XL, s.185–193.
- SHERWIN-WHITE A.N., 1976; “ROME, Pamphylia and Cilicia”, JRS-LVI,1976, s.1-14.
- SHERWIN-WHITE A.N., 1984; “Roman Foreign Policy in the East (168 B.C. to A.D. 1), London.
- SHERWIN-WHITE A.N., 1994; “Lucullus, Pompey and the East”, CAH-9(1994), s.229-265.
- SYME Ronald, 1939; “Observations on the Province of Cilicia”, AS, s.299 vd., Presented to W. H. Buckler, Manchester, Ankara-London.
- SYME Ronald, 1948; “Torosların Muntazam İşgali” TTKong-III, s.570–575.
- SYME Ronald, 1969; “Legates of Cilicia Under Trajan”, *Historia*, XVIII, 1969, s.352 vd.
- SYME Ronald, 1979; Roman Papers I-II, (Ed. E. Badian), Oxford.
- STARK F., 1958; Alexander’s Path from Caria to Cilicia, London.
- STRABON, *Geographika*, Coğrafya, Anadolu Kitaplar-XII.569,XIII.627–670,XIV.664, Çev: A. PEKMAN, İstanbul, 1987.
- ŞAHİN Nuran, 1998; Kloras, Ege Yayınları, İstanbul.
- THUKYDIDES, *Peloponneslularla Atinalıların Savaşı-I/III*, Çev:H. Demircioğlu) AÜ. DTCF Yayınları, Ankara, 1975.
- TEKİN Oğuz, 1996; Eski Yunan Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEKİN Oğuz, 2007; Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar(MÖ. 12.-MS. 4. Yüzyıllar Arası, İstanbul.
- Ten CATE-J.HOUWINCK, 1961; The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period, Leiden.
- TEXIER Charles, 2002; Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Çev: Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: K.Y.KOPRAMAN, Sadeleştiren: M.YILDIZ, Ankara.

- TIRPAN A.Adil, 1994; “Kilikya Tracheia’da Poligonel Taş Örgülü Duvalar”, TTKong-XI/1, 1992, s.405–424.
- TITUS LIVIUS, *Ab Urbe Condita*, Ed. T.E. PAGE, (Loeb), London,1961.
- TACITES, *Historiae*, Ed. C.H. MORE, (Loeb), London, 1962
- TAŞYÜREK A., 1975; “1973 Yılı Cilicia Araştırmaları”, TAD-XXII/I, s.117-125.
- ÜNAL Ahmet-K.Serdar GİRGİNER, 2007; Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemi’ne Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih, İstanbul.
- VANN L. Robert, 1991; “Dağlık Cilicia Bölgesinde Eski Devir Limanları”, Maryland.
- YILMAZ Mustafa, 2005; Bozkır Çevresinin(Hadim-Ahırılı-Yalıhüyük) Antik Tarihi veEserleri İsaoria, Konya.
- ZOROĞLU Levent, 1994a, “Kelenderis’in İlkçağ Tarihine Ait Notlar”, TTK-XI/1, s.437–448.
- ZOROĞLU Levent, 1994b; Kelenderis I, Ankara.
- WAINWRGHT G.A., 1954; “Keftiu and Karamania”(Asia Minor), AS-IV, s.33-48.
- WARD Cheryl, 2005; “Dağlık Cilicia Deniz Kıyısı Arkeoloji Projesi Ön Raporu”, AKMED,2005–3, s.123–127.

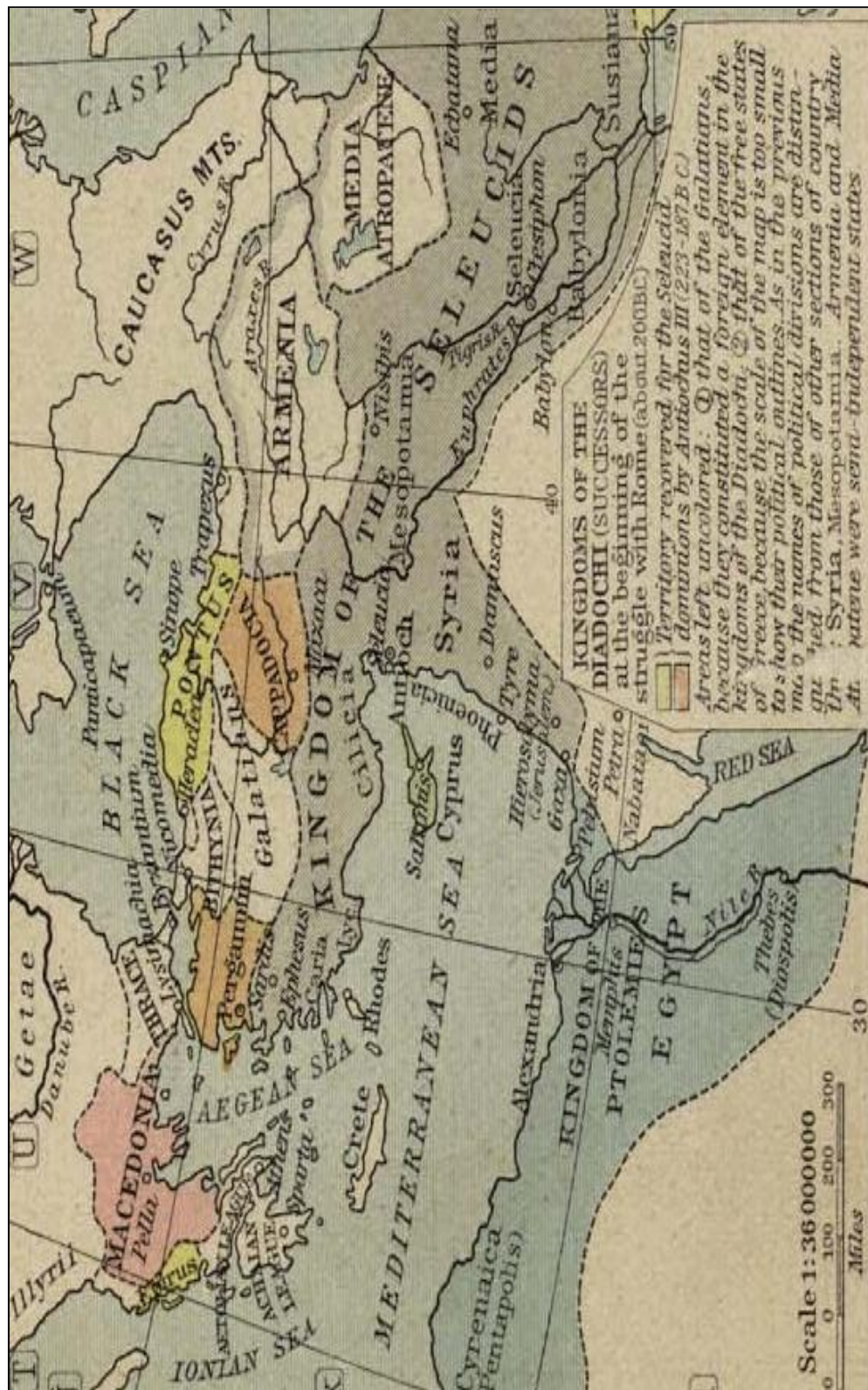
Harita-2 Hitit Anadolu Hakimiyeti

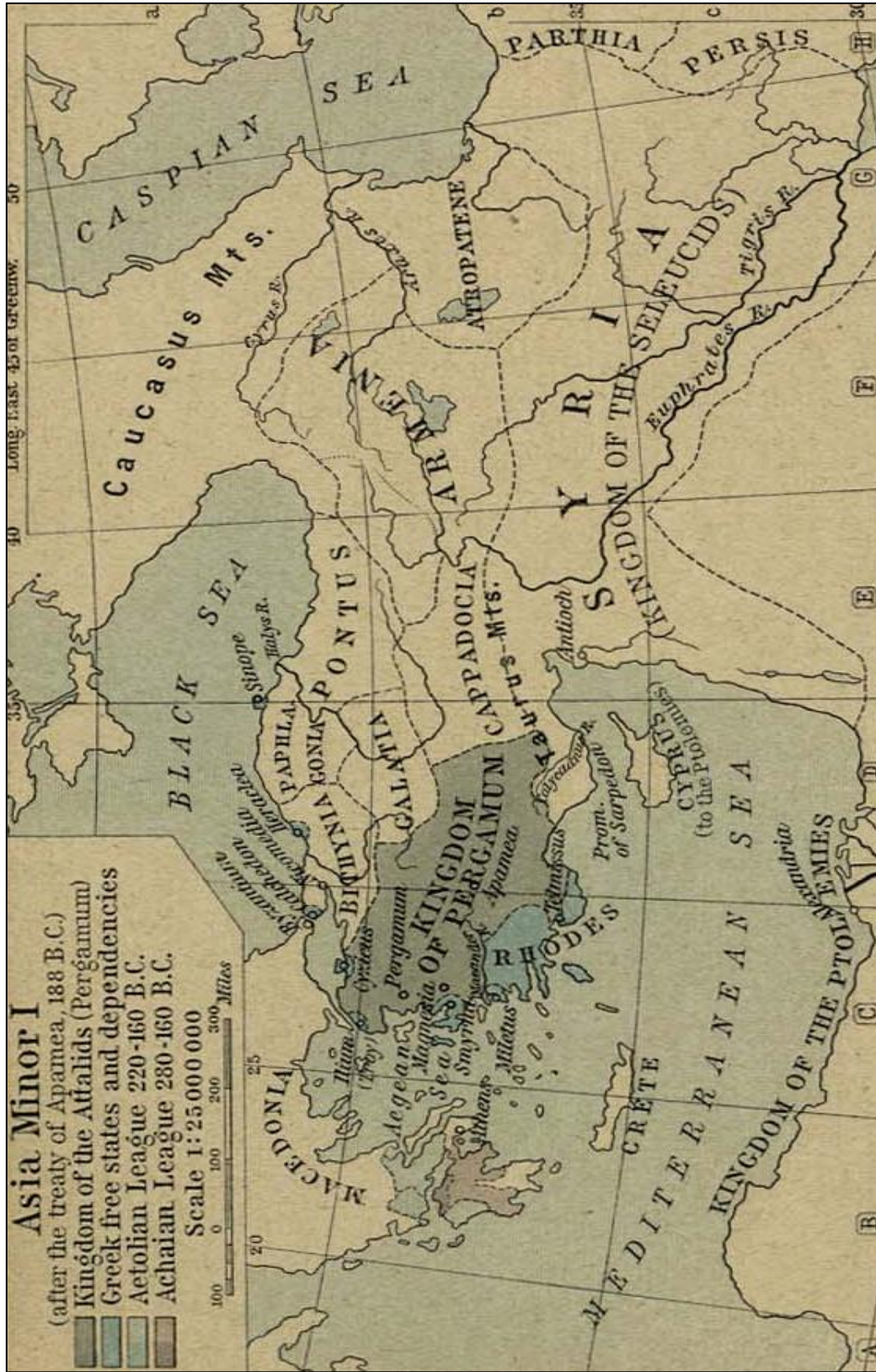
Harita-3:Calder-Bean,1958, A Classical Map of Asia Minor

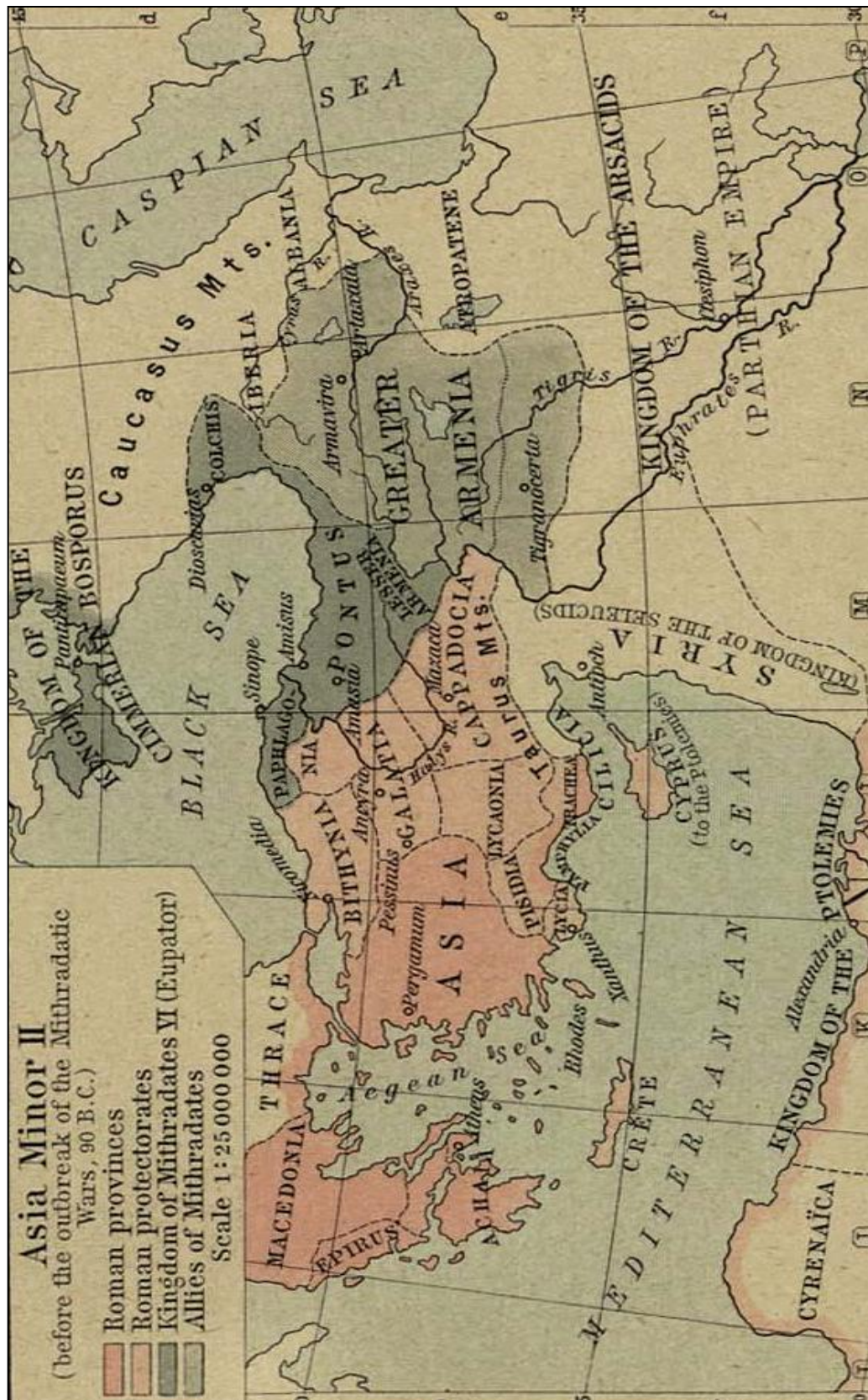

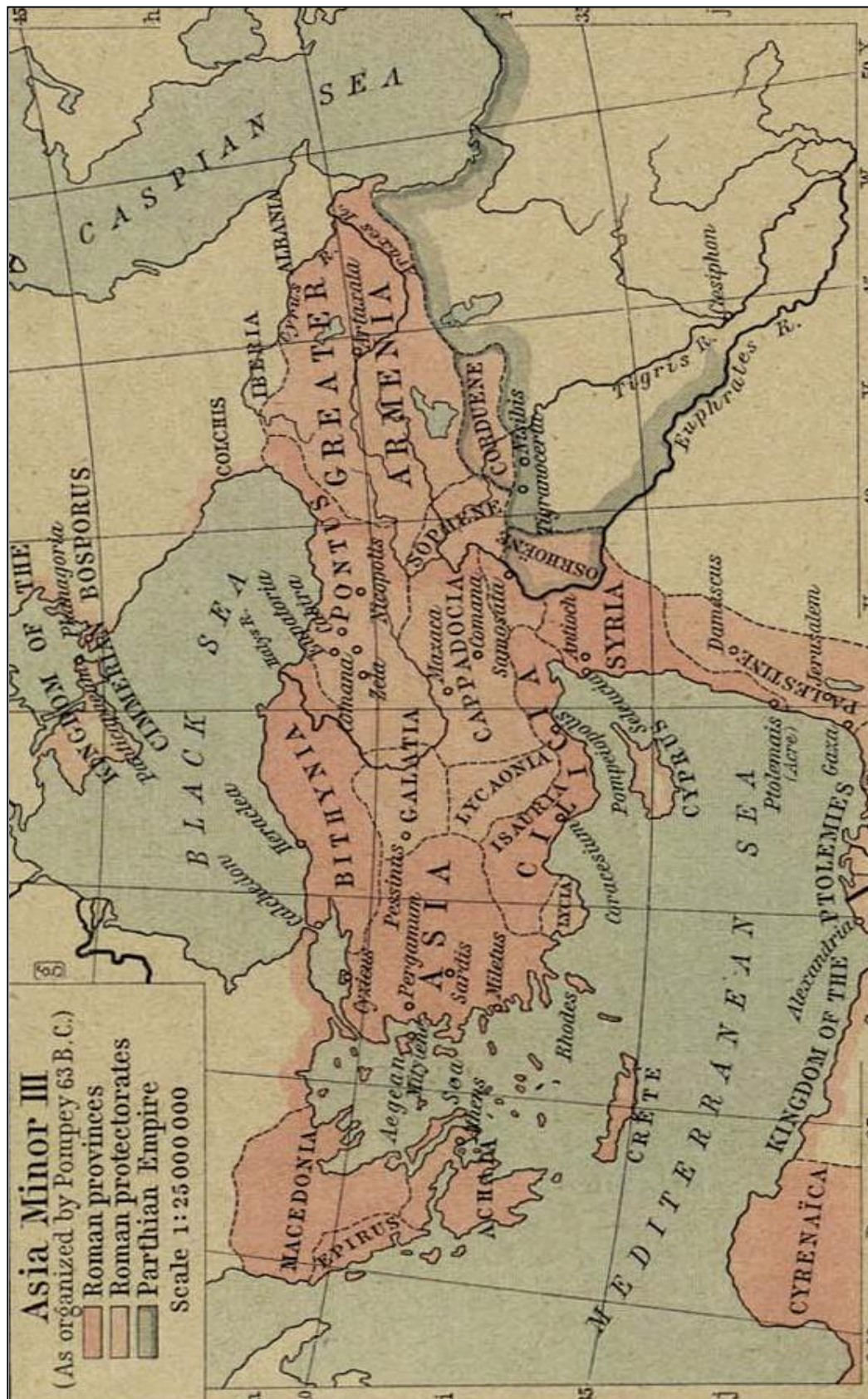
Harita-6: M. Ö 200 Cilicia Seleukia Hakimiyeti; Shepherd, William R., 1923, The Historical Atlas, z.about.com

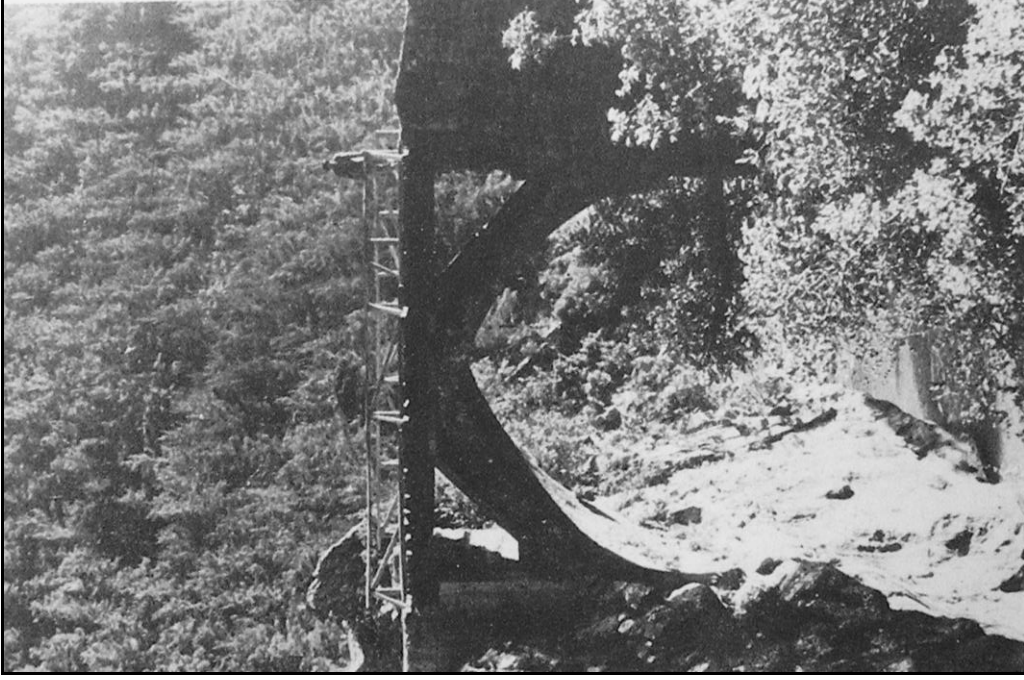
Harita-7: M.Ö 188 Apameia Barışı Sonrası Anadolu; Shepherd, William R., 1923, The Historical Atlas, z.about.com

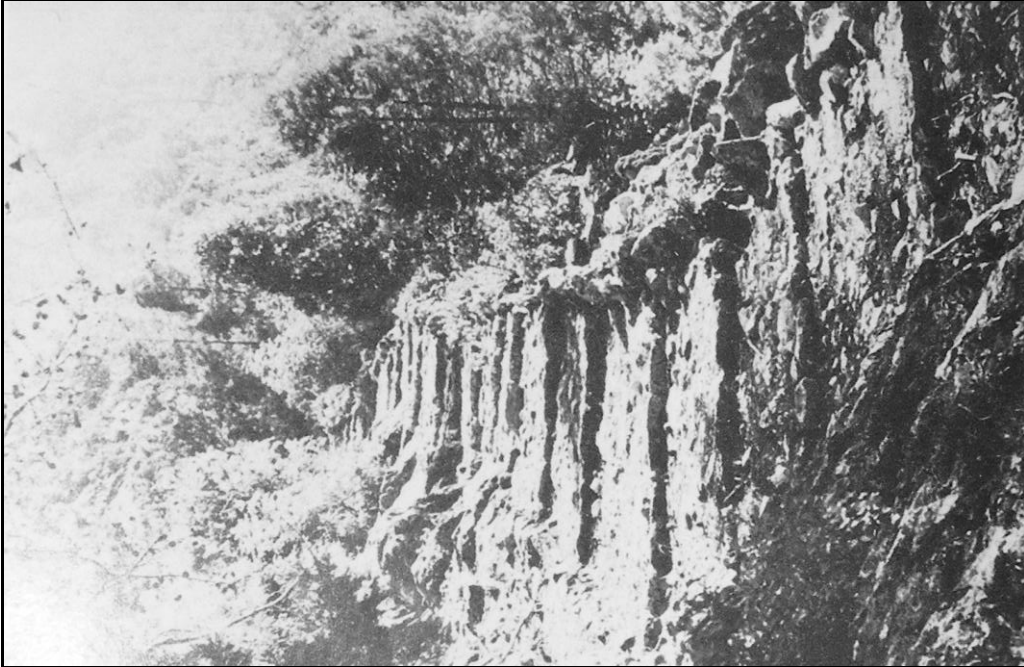
Harita-8: M. Ö 2 y. Roma Dönemi; Shepherd, William R., 1923, The Historical Atlas, z.about.com

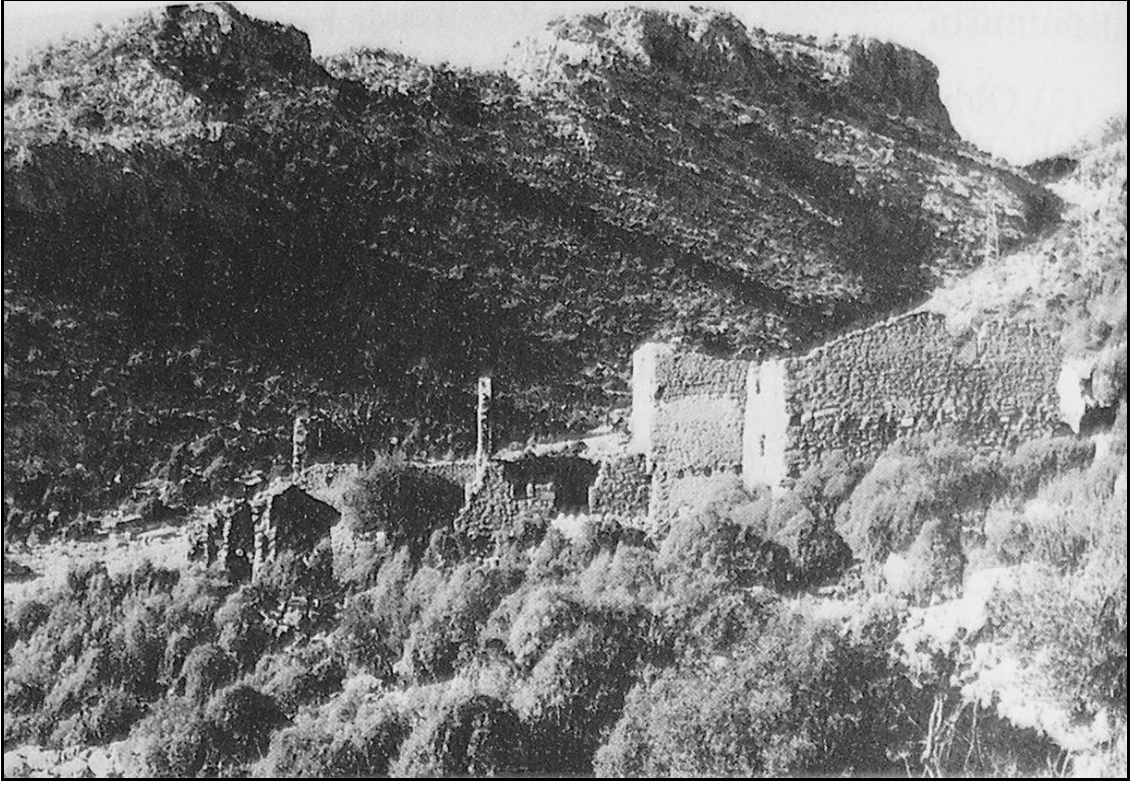
Harita-9 : M.Ö 63 Pompeus Dönemi Anadolu; Shepherd ,William R., 1923,The Historical Atlas, z.about.com

Resim-1: ERCENK, 1992;Gündoğmuş “Kemer Köprü”

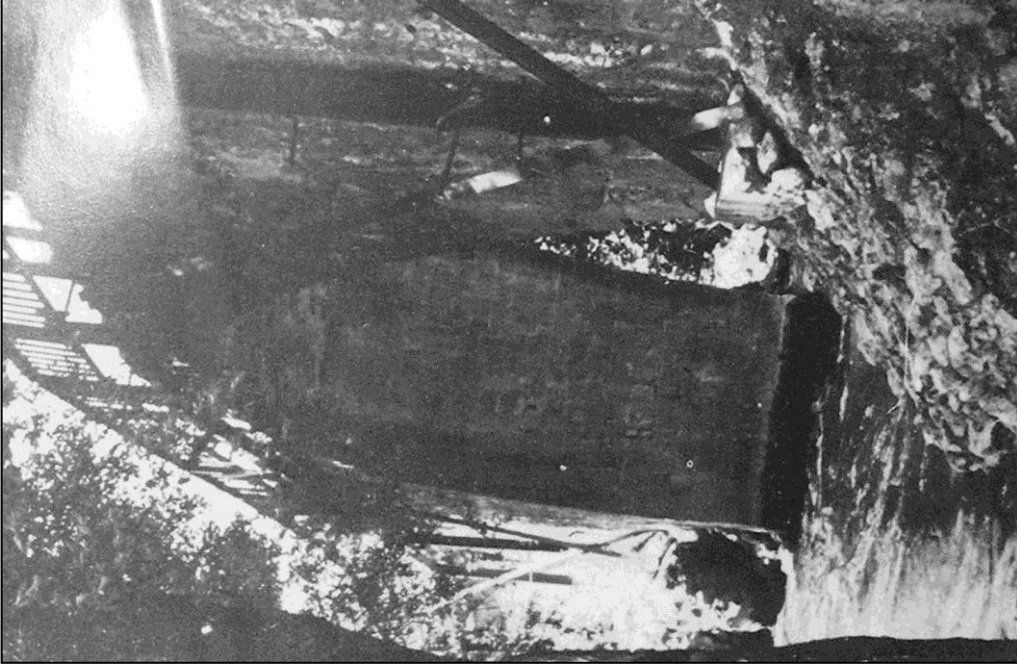
Resim-2: ERCENK, 1992,Gündoğmuş “Kırk

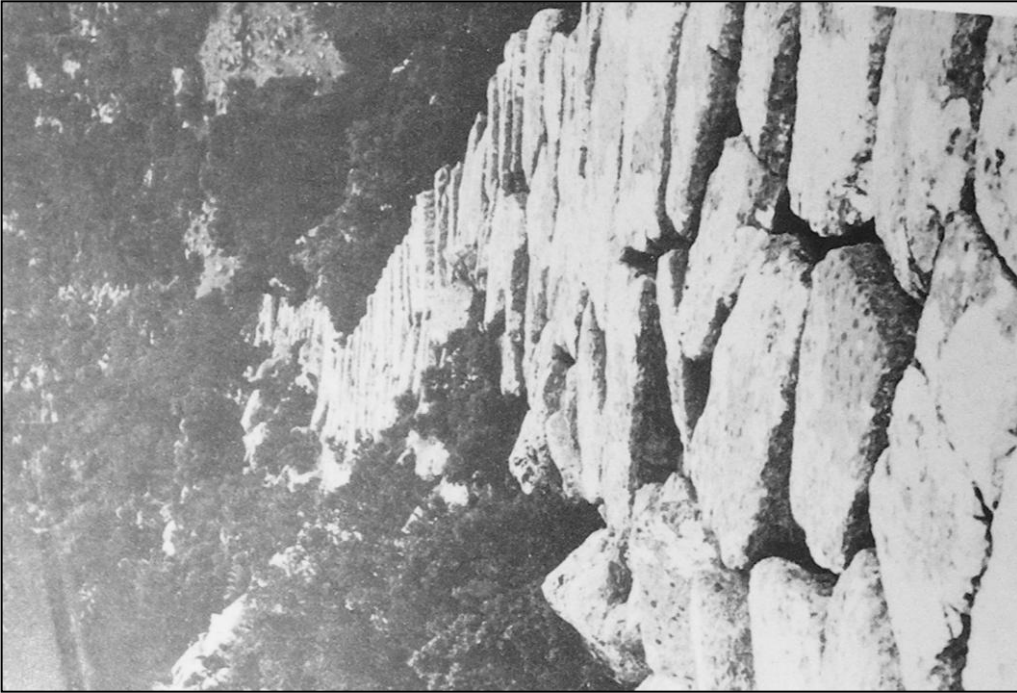
Resim-3: ERCENK, 1992, Döşeme Beli

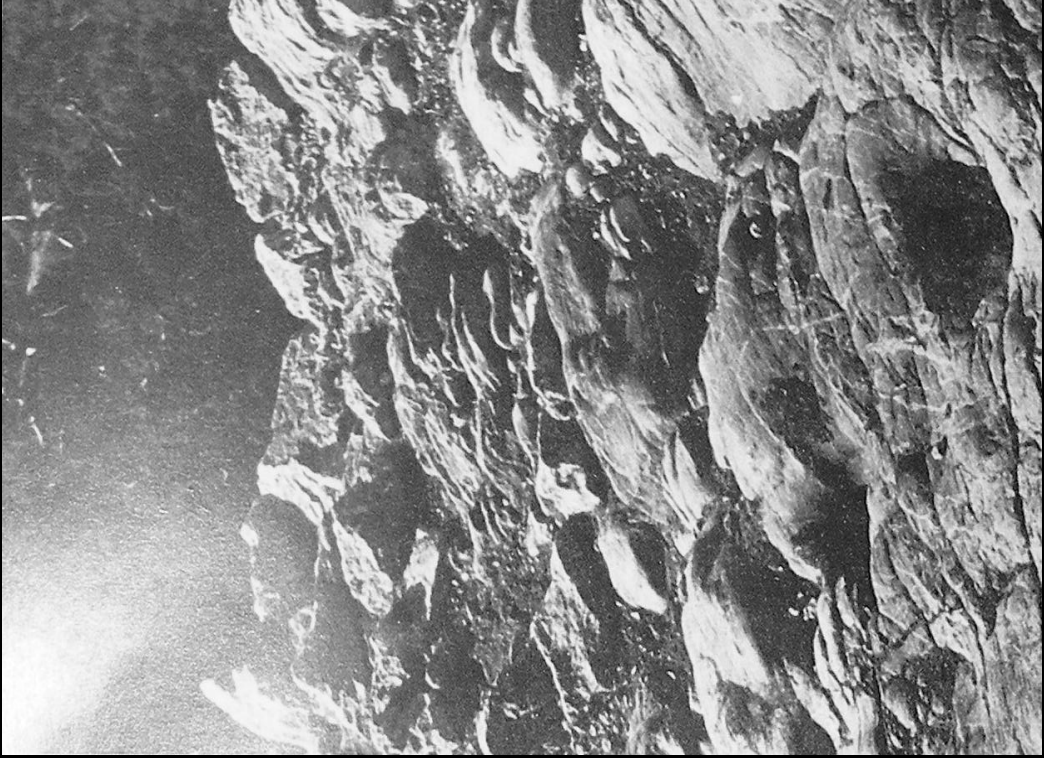
Resim-4: ERCENK, 1992, Kesik Beli "Atizi Mevkii"

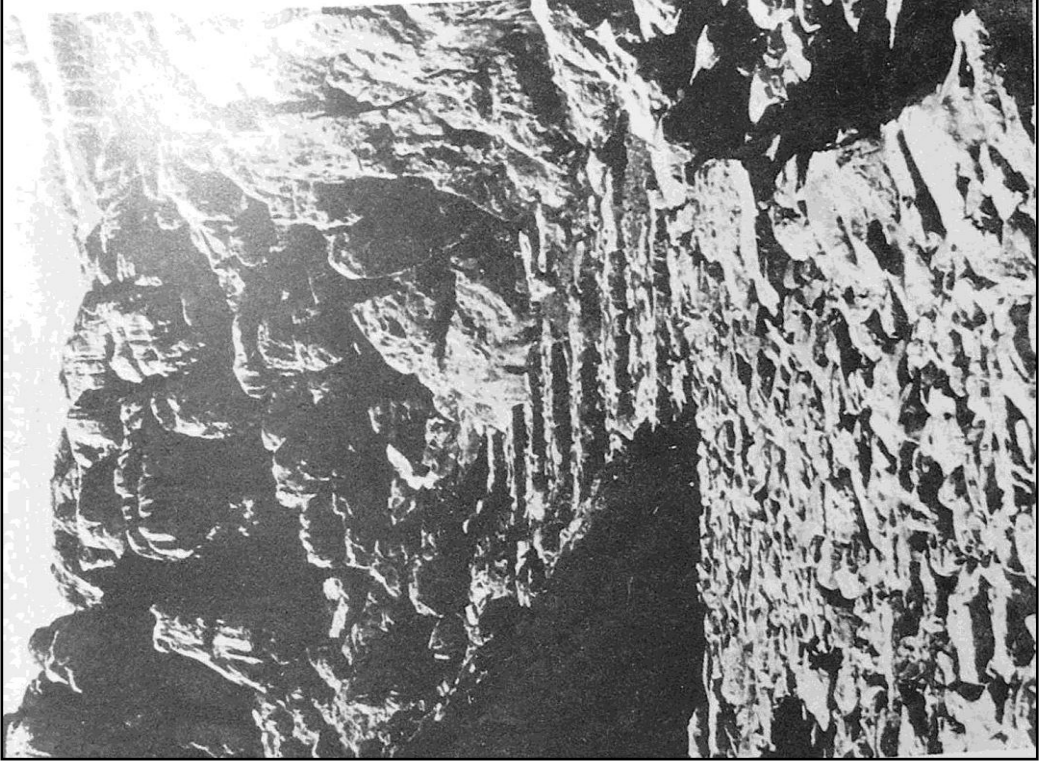
Resim-5: ERCENK, 1992Side –Çandır Yolu “Çandır

Resim-6: ERCENK, 1992,Adada Kral Yolu

Resim-7: ERCENK, 1992 Kesik Beli

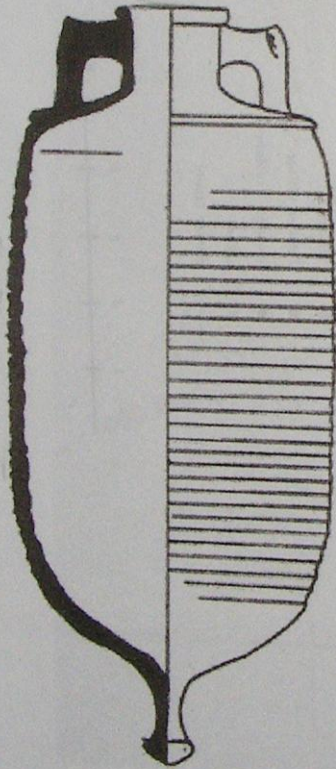
Resim-8: Demirkapı Geçidi

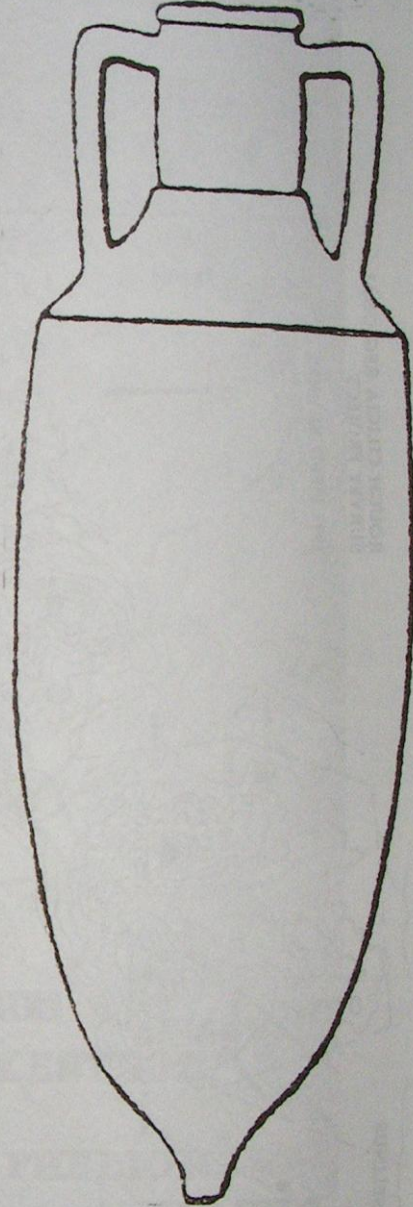
Resim-9

Form 1: Pamphiliya amforası

Form 2: Kos tipi amfora

Form 3: Zemer 41 amforası